

Aposol Gawon Meme

Un̄a Toroyanon aposol inaan onono gawon megi.

Jen-asa-asari

Dokta Luuknon buk qata “Kraistwaa Oligaa Bun̄a” on̄on sunduya toroqen buk qata “Aposol gawon meme” ooro. Jiisanon̄on gowokouruta mutuya kuma on̄ono Un̄a Toroyanon̄on sololoon̄on on̄ono Kraistwaa buju qaa jen seigiti, Luuknon̄on iikawaa sunduya asuganon̄on amambaajon̄on moma kokaen̄on (1.8) ooro, ‘Yon̄onon̄on ii Jerusalem sitinon̄on kanain̄on Judia prowins sokoma Samaria provin̄onon̄on kema toroqen̄on balon̄on goraayanon̄on eu emu leelee ken̄gi sokondaboron̄on keno.’ Wala Juuda kanageso uutanon̄on gawon̄on megi uugia meleema gbiligi Kraistwaa qemburun̄on kanain̄on qen̄on sein̄on kema kema kantria kantria sokono uumeleen̄on kanageso yon̄oo wangiaga kolooro. Sunduya ween̄gojuti, Luuknon̄on iyon̄oo uugia men̄on kamaa-mambaajon̄on kaparan̄on koma qaa kota woi kokaen̄on on̄on asariro,

1) ‘Kraistwaa alaurutanon̄on Room mindimindiri gawman ii tuaren̄jen mende ama on̄oma laligoju. Yon̄onon̄on ii men̄on kamaan̄on ambutiwaajon̄on toropere mende anju. Tosianon̄on kaen̄on mobuyagati, ii bom-bonḡaoya een̄on waababo.’

2) ‘Juuda yon̄onon̄on jigo gawon̄on megi qerewen̄on kolooro hon̄on asugiwaatiwaajon̄on mamboma laligogiti, Jiisanon̄on mono hon̄on ii men̄on kan̄on on̄ono.’

Qaa kota ii.

Jiisaswaa Buṇa qaaya kuun jen sein zioz kanain menj kotiigi torogon keno uumeleen yonoo tuungianon somariiro. Iikawaa so “Aposol gawon meme,” sundu ii juno qaa bakaya waja karoon kokaen kolooju: 1) Jiisasnon Siwe gomanon uro gowoko yononon Jerusalem laligogi Kraistwaa Buṇa qaayanon kanain qemburun qero. 2) En somariin Palestain balombaa prowins tosonian keno. 3) Mombo somariin kantria kantria Batugaranon Kowe liligon rama kenjuti, ii sokoma tetegoyanon siti waja Room kanon keno.

“Aposol gawon meme” iikawaa qaa waja ii Unja Toroyaa kania ano gawon meme. Aposol ano momalaari ejemba yononon Yambuyambu dologaa (Pentekost) kambananon Jerusalem qama kooligi Unja Toroyanon ku-usunawo uugianon kemero. Uugianon kemen sololoon menj kotiin onono deema kantri liligon gawon megii honja kania kania kolooro. Zioz ejemba ano yonoo jotamemeya yononon Kraistwaa Buṇa qaa ii kanakanaiyanon nomaen jen laligogiti, Luuknon iikawaa qaaya ooro ii saanon buk kokanon weengon mobonja. Ejemba uugia meleema mindirin nanjon aon laligogiti, iyononon Buṇa qaawaa ku-usunja moma kotogi goman so asugiro. Nomaen asugiroti, Luuknon iikawaa sunduya onj Unja Toroyaa ku-usunja qendeema nononja.

Buk kokawaa bakaya waja 4 ii kokaen:

1. Buṇa qaa nanjon jewombaajon jojorigi 1.1-26
- a) Jiisasnon jenkooto ama Unja onjomambaajon jero 1.1-14

- b) Juudas Iskariotwaa kitia Matias metogogi 1.15-26
- 2. Jerusalem sitinon Bunja qaa nanjon jegi 2.1-8.3
- 3. Judia ano Samaria Bunja qaa nanjon jegi 8.4-12.25
- 4. Poolnon misin gawon menj laligoro 13.1-28.31
- a) Misin gawon liligon megi indin 1 kolooro 13.1-14.28
- b) Jerusalem ajoajoroo ama qaa somongogi 15.1-35
- c) Misin gawon liligon megi indin 2 kolooro 15.36-18.22
- d) Misin gawon liligon megi indin 3 kolooro 18.23-21.16
- e) Pool Jerusalem, Sisaria ano Room kapuare mirinon raro 21.17-28.31

Jiisasnon zioz kanairo.

¹ *Oo Tiofilus, Luuk niinon sunduna mutuya ooweti, iikanon Jiisasnon gawon kanain menj liligon ejemba kuma onoma laligoroti, iikawaa sunduya kuuya arengon ambe iina.

² Jiisasnon gawon menj wasiwasi eja aposoluruta meweengon kuma onoma laligon Unja Toroyaa ku-usun qaganon gawon mewutiwaajon jen koton onono. Ii onono Anutunon wano Siwenon uro. Niinon sunduna ooweti, ii iikanon oodaborowe. Kete iikanonja sundu ii toroqen oomanja.

³ Jiisasnon siimbobolo moma komun koomunonga waama ween 40 namonon toroqen

* **1:1:** Luuk 1.14

laligoro. Laligon kamban iikanon aposoluruta indina mamaga asugin onoma Anutu bentotonaa kania toroqen jen asarin onoma laligoro. Kaen laligon aiwese tani kania kania men qendeema onono. Yononon ii iima Jiisasnon gbilin laligoji, ii saanon moma yagogi. Aiwese iigiti, iyononon ii nanqon jen dangunu kaanq nanju ano monqon ii qewagomambaajon amamaawaa.

⁴ *Kamban monqon yonowo motoon laligon kokaen jen koton onoma injijoro, “Ono Jerusalem siti koi uulanawo mende mesaowu. Manqanon ‘Kalen uugianon ama onomaqa,’ jen qaaya somongoro injijoweti, ii mono honawo koloowaa. Ononon mono iikawaajon mamboma laligowu.

⁵ *Wala Jonon ejemba oo toonqon mulu men onoma laligoroto, Anutunon kamban mende koriro Unq Toroya uugianon ama iikanon mulu men onombaa.” Kian.

Jiisasnon Siwenon uro.

⁶ Aposol yononon kamban monqon ajoroogi Jiisasnon batugianon asugiro kokaen qisin mugi, “Pon, giinon kamban kokaamba me naa kambanon Israel kantriwaa toton ii mombo kuun men kotiiwaga?”

⁷ Qisin mugi kokaen injijoro, “Amanon iyanqaa ku-usun qaganon gbani ano aua kamban arengon anota eji, ii ononon mobutiwaa so qaago. ⁸ *Ii qaagoto, Unq Toroyanon kamaan uugianon kemebaati, iinon mono ku-usun onono

* **1:4:** Luuk 24.49 * **1:5:** Mat 3.11; Maak 1.8; Luuk 3.16; Jon 1.33 * **1:8:** Mat 28.19; Maak 16.15; Luuk 24.47-48

letoma noo kaniana nanjon jen laligowu. Ii Jerusalem sitinon kanain Judia prowins sokoma Samaria prowinsnon kema liligon toroqen balon goraayanon eu emu leele kengi sokondaboron kema.” ⁹ *Jiisasnon qaa ii injondabororo Anutunon jaagia qaganon men waaro koosunon kamaan esuuro eukanon uro iibombaajon uugi uro ayayoogagadeen kono mongama nanji.

¹⁰ Kaen uro sombinon eu iigigiin nanji iikanondeen eja woi malekugara tualalakota yoronon kosogianon asugin nani. ¹¹ Nama kokaen injori, “Galili eja onjo mono naambaajon sombinon eu uungadeen nanju? Anutunon Jiisas koi onjo batugianonga wama Siwe gomanon eu uro iijuti, iinon mono tani kaanjiadeen mombo eleema kamaawaa.” Kian.

Juudas Iskariotwaa kitia Matias meweenngogi.

¹² Kaen injori aposol yononon Jerusalem siti kosianon baanja qata Oil gere baanja kanon eleema kamaan 1 kilomiitawaa so kan sitinon kougi* ¹³ *Jerusalem kouma miri uuta mon qaganon kanon rama laligogiti, iikanon kema ugi. Ugit, iyonoo qagia ii kokaen: Piito, Jon, Jeims ano Andruu; Filip, Tomas, Bartolomyuu ano Matyuu, Jeims Alfiuswaa meria, Saimon Zelot politik ejaga ano Juudas Jeimswaa meria† ¹⁴ Eja

* **1:9:** Maak 16.19; Luuk 24.50-51 * **1:12:** Juuda yononon 1,100 miita ii Sabat kendonon mende uugun kemakegi. Kawaajon Kana qaa mende uugun kagi. * **1:13:** Mat 10.2-4; Maak 3.16-19; Luuk 6.14-16 † **1:13:** Zelot paati yononon angiaa nanan mewombaajon Room mindimindiri gawmambo toropere ano uugere ama laligogi.

kuuya yononon uumotoon ama emba yonowo kaparan koma qama koolin laligogi. Yonoo batugianon Jiisas kouruta ano nemuna Maria yononon kaanagadeen laligogi.

¹⁵ Qama koolin laligon ween monnon moma-laari ejemba jangogia 120 kawaa so ajoroogi Piitonon batugianon waama qaa kokaen jero, ¹⁶ “Eja alauruna, Jiisas men somongogiti, Juudasnon iyonoojon kana gendeen. Una Toroyanon Juudaswaa qaa ii waladeen kin Deiwidwaa uutanon sane ano jetanon jero Ondino buk (Buk Song) kanon oogita eji, iikanon mono honawo kolooro. ¹⁷ Jiisasnon Juudas meweengoro ananaa tuunnon mon laligoro gawona mewaatiwaajon kuuro wasiwasi eja wana aposol kolooro.

¹⁸ * “Juudasnon nanamemen bologa ano sewana mugi men iikanon balon koria mon sewana mero. Ii men iikanon aro aon wananon meleema balonon kuuro tomena juno kera korojona data koga ii kuuya ujongon kouma kamaaro. ¹⁹ Kaen kolooro Jerusalem ejemba kuuya iikawaa bujuya modaboron balon iikawaa qata iyangiaa qanon Akeldama qagi. Ii ananaa qanon Sa Balon koria.”

²⁰ * Piitonon torogon kokaen injoro, “Ondino (Buk Song) kanon qaa mon kokaen oogita eja,
 ‘Miria mono bembera koloon gbamerana namba. Ii monnon toya mende koloon laligoro mirigadeen namba,’
 ano qaa mon kokaen eja,

* **1:18:** Mat 27.3-8 * **1:20:** Ond 69.25; 109.8

‘Monjon saanon iwaa dundunanon galen gawon men namba.’

21-22 *²¹⁻²² “Kawaajon ama nono eja mon meweenjon kuunin nonowo jotamemeya koloon dangunu kaana nama Jiisasnon koomunonga waaroti, iikawaa Bunaya nanjon jen laligoro sokombaa. Jonon Jiisas oomulu men muro Ponjon kamban iikanondeen qenjaaronon kema gawona kanain men nonoo balonon liligon kema kan laligoro Anutunon batunananondeen wama uro. Eja kamban kuuya iikanon tuunananon motoon laligon kounin, mono iyonoononga mon meweengonin sokombaa.”

²³ Piitonon kaen injoro ejawaa mongama eja woi qagara qagi. Mon qata Joosef, qata mon Barsabas ano qata mon Jastus. Eja mombaa qata Matias. ²⁴ Qagara gama kokaen gama koolin jegi, “Oo Pon, gii ejemba uunana korebore moma kotojan. Kawaajon gii eja koi yoroononga moroga meweengojani, ii mono qendeema nonomba. ²⁵ Juudasnon gbingbaon ama dogon kamaan aposol gawon mesaon kilenaa so tiwilaan kemeroti, iwaa dundunanon eja monjon mono aposol koloon nama wasiwasi ejawaa gawon men laligowaa. Qaa ii onanon.”

²⁶ Kaen jen yoroo unju (kaas, lot) kuugi Matias asugiro. Asugiro aposol 11 yonoo batugianon dun mon mugi tuungianon toroqero. Kian.

2

* **1:21-22:** Mat 3.16; Maak 1.9; 16.19; Luuk 3.21; 24.51

Un̄a Toroyanon̄ kamaan̄ gowoko uugianon̄ kero.

¹ *Jiisasnon̄ komuroti, kamban̄ iikanon̄a sonda 7 tegoro ween̄ 50* iikanon̄ yambuyambu kamban̄a kan̄ kuuro uumeleen̄ ejemba kuuya yon̄onon̄ ajoroon̄ kendon̄ ragi. ² Ragi Sombinon̄ga iwoi mon̄ obaban̄ bilisik kaan̄a kamaaro oton̄ somata asugiro mogi. Raidimbonon̄ qen̄keji, mono iikawaa tani kaan̄a asugin̄ kamaan̄ miri ragiti, ii kuuya saa qero. ³ Miri saa qen̄ iwoi iikanon̄ deen̄qeema sēin̄ gere bolan̄ kaan̄a wangia qaganon̄ uro iigi.

⁴ Kaen̄ asugiro Un̄a Toroyanon̄ kuuya yon̄oo uugia saa qero kantri tosia yon̄oonon̄ qaa kanain̄ jegi. Un̄a Toroyanon̄ sololoon̄ qaa san̄e anotiwaasoo asuganon̄ jegi.

⁵ Juuda ejemba tosianon̄ Anutu goda qen̄ kantri kania kania sombin̄ baatanon̄ rama ken̄juti, iikanon̄ deema kema laligon̄ Jerusalem eleema kagiti, tosia iikaan̄a ii sitinon̄ laligogi. ⁶ Kaen̄ laligon̄ oton̄ somata ii moma ejemba tuun̄ maganon̄ kouma ajoroogi. Ajoroon̄ nan̄gi momalaari ejembanon̄ qaa morota morota jegiti, ii kuuya moma an̄o an̄o moma asarin̄ iikawaajon̄ aarun̄ kiko an̄gi.

⁷ Kiko ama walingon̄ kokaen̄ jegi, “Mobu! Eja koi qaaya qaaya jejuti, iyon̄onon̄ mono kuuya Galili ejembaga kolooju me? ⁸ Nono kantri morota morota kanon̄ koloon̄ kouma laligonin̄ yon̄onon̄ mono nomaen̄ ama laligon̄ somarin̄ kantrinanaa so qaanana an̄a an̄a jegi mojon̄?

* **2:1:** Lew 23.15-21; Dut 16.9-11
Pentekost.

* **2:1:** 50 ii Griik qaanon̄

⁹ Nono Partia ejemba, Midia ejemba ano Eelam ejemba koi nanjon. Nono tosonian Mesopotemia laligoni. Tosianon Judia laligoju ano tosonian Kapadosia gomanon laligogi. Ejemba tosonian Pontuswaajon, tosonian Eisia prowinswaajon koloojon ano yononon ananaa qaanon qaa jegi mojon.

¹⁰ “Tosianon Frigia goman mesaon koi kan laligoju. Tosianon Pamfilia taon mesaogi. Tosianon Iijipt kantrion laligogi. Tosianon Sairini goman leegen Libia kantrion laligogi. Tosaana nono Room sitiga tawatawaga koi kan laligojon. ¹¹ Nono tosonian Juuda ejemba koloon laligojon ano tosonian kantri tosonian koloon kanagen Juuda ejemba koloonin. Kaana nanjon ano yononon qaa jegi nono qaanana motomotoon ii saanon moma kotojon. Nonoononga tosonian wato qata Kriit mesaon kowe koton kagi. Tosianon Arebia qaa jenkeju. Nono kaananon laligojonto, yononon aisoon Anutunon angoleto uuta anoti, iikawaa kania ii ananaa qaanon ana anja jegi mojon.” ¹² Kaen jen kuuya yononon aarun mogi sooboo kono iyangia kokaen jen qisin aogi, “Koi kawaa kania mono nomaen?” Kaen qisin aon qaa mongama tompin nanngi.

¹³ Tompin nanngito, tosonian mepaqepae ama kokaen jegi, “Yononon wain apu naanjawo mamaga nen enkalolon kolooju.” Kaen.

Piitonon Uña Toroyaa kania jen asariro.

¹⁴ Kaen jegi Piitonon aposol 11 yonowo motoon waama nama kotakota gama ejemba tuun ii kokaen injoro, “Alauruna, Juuda ejemba ano

ejemba kuuya Jerusalem laligojuti, niinon iwoi koloojiwaa kania jewe mono geja ama mobu. ¹⁵ Ono tosianon nonoojon kokaen jeju, 'Yononon apu kotiga negi uugianon enkalolon kolooja.' Kaen romongojuto, nononon iikaanja mende koloojon. Koi gomaambawaa 9 kilok kolooja. Gomaamba ii apu nene kambanja qaago. ¹⁶ Qaagoto, gejatootoo eja Joelnon Bunja qaa kokaen jeroti, iikanon mono honawo kolooja,

¹⁷ *Anutunon jeja: Pombaa kaka kambananon toriwaati, niinon kamban iikanon Unana Toroya maabe ejemba kuuya yonoo gagianon ubaa. Uma sololoon koton kondoon onono kokaen koloowaa:

Onoo meraboraurugianon gejatootoo qaaya qaaya jenkebuya.

Onoo gbaworo saranurugianon jaagia meleeno unaya unaya iimakebuya.

Onoo ejemba wana yononon gaon kuukuu iimakebuya.

¹⁸ Unana Toroya maamanati, ii eja ano emba noo welen qen laligowuti, iyonoo gagianon kaanagadeen uro gejatootoo qaa jenkebuya.

¹⁹ Niinon angoletto sombinon ambe uugi eu uro iibuya ano namonon aiwese ii kokaen iibuya:

Iwoi sayawo, gere bolan uuta ano kaaso kondunawo ii asugiwuya.

²⁰ Ween jaayanon pangaman mero koinnon ososaan sa kaanja koloowaa.

* **2:17:** Joel 2.28-32

Kaen kolooro iikawaa gematanon Pombaa kambaŋ somatanon mono kaŋ kuuwaa.

Ween ii akadamu ano qabuŋayawo.

²¹ Daen yonoononga monon Pombaa qata gama kooliwaati, Anutunon mono ii hamo qeŋ muro letombaa.’ Joelnon kaen oorota eja.

²² “Oo Israel ejemba, onjo mono geja ama qaa koi mobu: Anutunon Jiisaswaa laaligo kambaŋanon sololoon muro laligoro angoletto, aiwese ano kaiyaka esuŋmumuyawo ii onjo batugianon balonon asuganon asugiro. Onjo ii saanon moju. Anutunon iwoi ii koloon muŋ iikaanjo kanon Nazaret eja iikawaa kania nanjon jen qendeema onoma laligoro.

²³ *“Anutunon wala eenjanon Jiisaswaa qaa waladeen somonjon moma koton kokaen jerota eja, ‘Hamoqege Toyanon mono eja jotamemeya onjo borogianon kamaawaa.’

Qaa iikawaa so Anutunon Jiisas mende anjon kono onjo borogianon kamaaro. Kaen kamaaro onjo komuwaatiwaajon qagi waba kantri gawman yonjon Mooseswaanon Kana qaa mende moma kilen jen kotogi borogianon Jiisas qelanjin men maripoonon qegi komuro. Komuroto, sayanon mono onjo qagianon urota eja. ²⁴ *Jiisasnon komuroto, koomuwaa kasa gbadoyanon kamaaro koomu Toyanon ii somonjon kambaŋ koriga galen koma mumambaajon amamaaro. Ii Anutuwaanon mende sokono. Kawaajon iinon ii men

* **2:23:** Mat 27.35; Maak 15.24; Luuk 23.33; Jon 19.18 * **2:24:** Mat 28.5-6; Maak 16.6; Luuk 24.5

gbilin koomuwaa siimboboloyanonga metogoro waaro. ²⁵ *Kin Deiwidnon Jiisaswaajon kokaen jerota eja,

‘Niinon taraturu ama tama nuwabotiwaajon Ponon boro dindinanon laligoja.

Iinon kamba so kooronanon nano unjauna kaanja iima laligojen.

²⁶⁻²⁷ Kaen laligon komumanato, koomuwaa gomanon kemebe gema mende nuwaa.

Giinon geenгаа wombo eja soraaya tak-kootoya nii mono metogon nona qasirionon en mende gisaamana.

Kawaajon uunanon korisoro moma buunanon rendun rii gama laligojen.

Selenanon kaanagadeen gbin waabaatiwaajon ama mamboma jejeromonromon ama haamo men ewaa.

²⁸ Giinon laaligo kotigaa kania qendeema nona moma kotomana.

Niinon goo jaasewanganon pondan laligowe giinon uuna korisoronon men saa qewaa.’ Deiwidnon Jiisaswaajon kaen jerota eja.

²⁹ “Oo alauruna, Piito niinon ben ambonana kin Deiwidwaa kania ii awasanaka qaganon asuganon kokaen jen asarimana: Deiwidnon komuro ron kongi qasirianon kete batunananon koi eja. ³⁰ *Deiwidnon gejatootoo ejaga koloon lalig-oroiti, iinon kokaen moro: Anutunon gbiliuruta yonoononga mon meweengon kuuro iyan kaanja eja pombaa dun rarayanon rabaa. Anutunon qaa ii somongon jojopan qaanon jen kotiin laligoro.

* **2:25:** Ond 16.8-11 * **2:30:** Ond 132.11; 2 Sml 7.12-13

³¹ Monjon rabaati, ii waladeen iima moro. Hamo-gege Toya Kraist iinon koomunonga waabaati, Deiwidnon ii moma kokaen jero,

‘Kraistnon laligon komuwaato, koomuwaa gomanon kemero Anutunon ii gema mende qero ewaa.

Iwaa sele busuya ii mende mesaoro qamoy-anon qasirinin mende gisaawaa.’

³² Anutunon Jiisas men gbiliro waaro iikaanja kanon qaa ii honawo kolooro. Nono kuuya ii jaa konananon iima nanjon jen dangunu kaanja nanjon. ³³ Jiisasnon waama laligon Anutunon wano uma boro dindinanon raja. Iikanon rama Manjon Unja Toroya wasiwaatiwaaajon jen somongoroti, iinon (promis) ii moma ii maaro kamaaro honja kete koi asugiro iima moju. ³⁴ *Deiwidnon Siwenon mende uro. Iinon anjo qaa kokaen jerota eja,

‘Anutunon Siwe goman uutanon neenaa Ponjaajon kokaen jen koto moro:
Giinon mono kan boro dindinanon asamararan koi kanon kamaan rama laligowa.

³⁵ Kaen rama laligona niinon kamban biiwianon koi kanon tuarenjenjuruga riin ritama haamo ama onomanja.

Haamo ama onombe yononon tama kemen siimbobolo moma saama kana dogaa kaanja koloowuya.

Kaanja koloogi giinon saanon waama yonoo qagianon riin aisoon laligowa.’

³⁶ “Oo Israel ejemba, onjo Jiisas maripoonon

* **2:34:** Ond 110.1

qegi komuroto, Anutunon Jisas ii kuuro Pon ano Hamoqege Toya Kraist koloon nonoma laligoja. Israel tuun kuuya onjo mono iikawaa kania moma yagowu.”

³⁷ Piitonon kaen jero ejemba tuunnon moma uugia qosono Piito ano aposol tosaana ii kokaen injjogi, “Eja alaurunana, nono mono nomanomaen anin sokombaa?”

³⁸ Injjogi Piitonon kokaen injjoro mogi, “Onjo mono uugia meleembu. Motomotoon uugia meleengitiwaa so nononon mono Jisas Kraistwaa qatanon oo mulu men onjombona. Ii onjonin Anutunon singisongogia songbama mesaon Una Toroyaa kalena ii buna qen onjombaa. ³⁹ Anutunon Una ii onjomambaajon jen somongoroti, qaa ii mono onjoangia ano onjoo gbiliurugia onjojon ama jero. Onjojon ama tosaana koriganon kema laligogi Anutu Ponnananon onjombaati, iinon soomongo qaa (promis) ii mono kuuya onjojon ama kaanagadeen jen somongorota eja.”

⁴⁰ Piitonon kaen injjon toroqen qambanmaban qaa tosaana mamaga iikanon uugia kuun kokaen jero, “Ejemba irinqirina koi namonon laligojuti, Anutunon ii hamo qen onono letombutiwaajon moja. Yonowo siimbobolo mokoloowubotiwaajon mono uugia meleema ejemba doogoya ii jawo ama onjomesaowu.”

⁴¹ Piitonon kaen jero ejemba jaasoongoyanon qaaya moma anjon kongi oomulu men onjogi. Ii men onjogi kanagesogianon toroqegi jangogianon ween iikanonadeen 3,000 kawaa so somariiro. Kian.

Momalaari yononon uugia somongon aon laligogi.

⁴² Uugia meleenigiti, iyononon uumotoon ama uugia somongon aon kamban so aima ajoroogi aposol yononon Buna qaa kuma onongi samon kowoga ano nembanene moton nen qamakooli gawon menj laligogi. Pondan laaligo kaana laligogi.

⁴³ Kaen nama Anutuwaa qatanon boliwaboti-waajon jenenooro ama laligogi. Kaana laligogi Anutunon sololoon onono aposol yononon jetamemegia koloon gawon megii angoletto aiwese morota morota asugiro. ⁴⁴ *Anutu moma laarigiti, iyononon kuuya laaligogia motoon laligon esuhina (tiwomaleku) iwoigia kuuya mindirin motoon menj laligogi.

⁴⁵ Kaen menj laligon balon esuhina iwoigia sewana mewutiwaajon angi sewana onongi karoti, ii batugianon mojqoqoron ama amamaagitiwaa so mendeema angun laligogi. ⁴⁶ Kaen mindirin laligon suulan uumotoon ama kamban so jiwowon jigonon ajoroon laligogi. Bered ii miri so moton nen laligogi ano nembanenegia ii gbingbaongia qaa korisoro qaganon rama nen laligogi. ⁴⁷ Kaiyakagia kaen ama Anutu mepeseen laligogi ejemba kuuya yononon ii inisosoroon laligogi. Inisosoroon laligogi tuungianon somariiro Ponon kamban so ejemba tosaana menj letoma onono uugia meleema mindimindiri arengianon toroqegi. Kian.

* **2:44:** Apo 4.32-35

3

Piitonon eja meendangoya mon men qeangoro.

¹ Juuda yononon mare so 3 kilok gama koolinkegi. Mare mononon Piito Jon yoronon qamakooli kamban iikanon jiwowon jigonon uri.

² Uri iikanon eja mon nemun goron uutanonga meendangoya koloon rama laligoroti, ii angon kan jiwowon jigowaa kiropo naguyanon angi. Alaurutanon ween so kan demberunon angon kiropo nagu qata Nagu Iimasiinsiinawo qagiti, iikanon angi raro. Rama ejemba jigo gora-non ugiti, iyononon monej kalen mubutiwaajon welema onoma laligoro.

³ Kaen angi raro Piito ano Jon yoronon jiwowon jigonon ubo jeri dodobobo iriima ii kaanadeen kalembaajon welema orono. ⁴ Welema orono jaasewananon uun iima Piitonon kokaen ijoro, “Mono noro niriiba.”

⁵ Kaen ijoro jaa suana irigigiin iwoi mon borog-aranonga nombaotiwaajon mambono. ⁶ Irigigiiro Piitonon kokaen ijoro, “Noonon silwa me goul monej mende ejato, noonon iwoi mon eji, ii saanon gomaŋa: Gii mono Nazaret eja Ji-isas, Hamoqeŋe Toya Kraistwaa qatanon waama kamba!”

⁷ Kaen ijon boria dindinanon men kobibiiro waaro. Waaro kania ano gbako siita mono iikanondeen kotiiro. ⁸ Kotiiro waama lugun yorowo jiwowon jigonon uma iikanon kema kan torin qen oron Anutu mepeseero. ⁹ Kaen kema kan Anutu mepeseen muro ejemba tuun kuuya yononon ii iigi. ¹⁰ Ii iima kokaen jegi,

“Eja koi kalen mubonjiwaajon jigowaa kiropo Nagu Iimasiinsiina-wowaa kosianon rama welema laligoroti, mono ii.” Kaen jen moma mun “Selianon naa iwoiga kolooja?” jen aarun newogia tegoro walingogi. Kian.

Piitonon jiwowon jigonon Buna qaa jero mogi.

¹¹ Walingogi jejewelenwelen eja iikanon suulan Piito Jon yorowo motoon kema karo ejemba tuun korebore yononon uulanawo kosogianon kan jiwowon jigowaa toton uutanon uma kin Solomombaa somben sarañawonon ajoroon nama iigigiigi.

¹² Kaen iigigiigi Piitonon injiima kanain kokaen inji joro, “Oo Israel alauruna, onjo mono naambaajon iwoi koi iima aaruju? Naambaajon noro uun nirigigiiju? Eja koi kanon qeangon kana kema kaji, ii noroo esunon me Anutuwaaw Buna qaa tororo moma otaankejotiwaajon ama qaago. Kaen mende romongowu. ¹³ *Ananaa ambosakonana Aabraham, Aisak ano Jeikob yonoo ben Anutunon mono Meria Jiisas asamararan muro jotamemeya uuta kolooro honja asugiro iiju. Onjo Jiisas ii men balon galen yonoo borogianon angi gawana Pailotnon isamambaa qaaya somongon jeroto, ononon Jiisas ii iwaa jaanon qakooma gema qen mugi.

¹⁴ * “Onjo eja dindiña ano soraaya ii gema qen mun borosa meme eja mon isambaatiwaajon kaparan koma qama silama qisigi. ¹⁵ Kaen qama qisin iikaanja kanon laaligowaa Toyanon

* **3:13:** Eks 3.15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Maak 15.6-14; Luuk 23.13-23; Jon 19.12-15

komuwaatiwaa qaaya jegi komuro. Komuroto, Anutunonj ii menj gbiliro koomunonga waaro. Norononj ii jaanaranonj iima nanjonj jen iwaa dangunu kaanja nanjo. ¹⁶ Kaen nama Jiisaswaa qata moma laarinj munj laligojo. Eja koi iima moma mujuti, ii mono qa iikawaa ku-usunanonj menj kotihiro nanja. Jiisasnonj sololoonj norono momalaarinaranonj kolooro iikawaa qaganonj nama jen kotori kana gbakoyanonj qeangoro onjo kuuya ii iiju.

¹⁷ “Oo alauruna, Jiisas komumambaajon kaparanj kongiti, onjononj ii mono poumapou qaganonj angij, ii mojen. Onjoangia ano galenjurugianonj kaanagadeen iwoi ama mugiti, iikawaa kania mende moma kotonj lanj angij. ¹⁸ Kaen angito, iikawaa kitia Anutunonj kokaen ano: Anutunonj qaaya wala eenjanonj gejatootoo ejembauruta kuuya sololoonj onono waladeen kokaen jen oogi, ‘Anutuwaa Hamoqege Toya Kraistnonj mono siimbobolo mobaa.’ Kawaajon onjo kaen angij Anutuwaanonj qaa iikanonj mono honjowo kolooro. ¹⁹ Kawaajonj mono uugia meleema Anutuwaanonj eleema kagi singisongogia kotonj songbambaa.

²⁰ “Anutunonj oyanboyanj Toya kolooja. Onjo eenj lanj laligowubotiwaajonj Anutunonj Jiisas waladeen meweengoro. Kawaajonj onjo mono uugia meleengi Hamoqege Toya Kraist wasiro onjononj karo iwo qokotaagi laaligogianonj gbiliro oyanboyanj kambangia kanj kuuwaa. ²¹ Anutunonj monowaa monoyanonj kanainj qaaya gejatootoo ejembauruta tak-kootoya kuuya ii sololoonj onono waladeen kokaen jen laligogi,

‘Anutunonj Hamoqueqe Toya anjonj koma muro Siwe gomanonj rama laligoro iwoi kuuya mombo arenjonj kolonaniwaati, mono kambanj iikanonjadeen wasiro Siwe mesaonj kamaawaa.’

Jiisasnonj qaa iikawaa so kamaanj nonoononj karo.

²² * Moosesnonj kokaen injoro,

‘Ponj Anutunonj Juuda tuunj onoo batugianonga gejatootoo eja monj menj gbiliro waama Mooses nii kaanja koloowaa. Iinonj geregiaga nama qaa injiowaati, mono ii kuuya geja ama moma tenj koma laligowu.

²³ * Monjonj gejatootoo eja iikawaa qaaya mende tenj kombaati,

Anutuwaanonj kanageso onjononj mono iwaa qaaya jenj tegonj tiwilaan mubu.’

²⁴ Gejatootoo ejemba Samuelwaanonga kanainj kouma qaa jegiti, iyonjononj mono korebore kaanagadeen gejatootoo qaa kambanj kokaamba honjowo kolooji, ii waladeen jenj laligogi.

²⁵ * Anutunonj ambosakonjurunana yonjowo soomongo arenja ama Aabraham kokaen ijoro,

‘Goo gbiliuruga yonoononga monjonj koloonj waabaati, Anutu niinonj mono iwaajonj ama namowaa ejemba tuunja tuunja kuuya kotuegonj onombe oyanboyanj koloowuya.’

Anutunonj soomongo qaaya ninisaano gejatootoo ejembanonj ii toroqen jenj kotiinj laligogiti, ii mono onjoonj ama anota eja. ²⁶ Anutunonj Meria menj gbiliro waaro kotuegonj onombaatiwaajonj wasiro wala onjoononj kamaaro. Kawaajonj mono

* **3:22:** Dut 18.15, 18 * **3:23:** Dut 18.19 * **3:25:** Jen 22.18

keteda koi uugia meleema aña aña laaligogiaa kana bologa gema qewu. Kaen ama oyanboyan koloowuya.” Kaen jero.

4

Piito Jon yoronon jigo kaunsol tuunon nani.

¹ Piito ano Jon yoronon ejemba tuun ii qaa kaen injori jigo gawon galen yononon, jigowaa kiropo galen wana ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) yononon waama jaagaranon kougi. ² Gowokowoiyanon ejemba tuun kuma onoma kokaen jeri, “Jiisasnon koomunonga waaro. Kawaa so komugiti, iyononon kaanadeen gbilin waabuya.” Kaen jeri uugia boliro yoroonon kougi. ³ Kouma uruama goman tiirotiwaajon ama kapuare mirinon orooma jegi, “Goman anogo qaa jakeyanon oroombona.”

⁴ Kaen jegito, Buna qaagara mogiti, iyonoononga kelemalelenanon uugia meleema Jiisas moma laarigi. Moma laarigiti, iyonoo janngonianon somariiro 5,000:baa so koloon laligogi.

⁵ Goman ano galenkonkon ejaurugia, Juuda yonoo jetamemeurugia ano Kana qaawaa boi yononon Jerusalem ajoroogi. ⁶ Ajoroon jigo gawon galen wana qata Anas iinon batugianon raro. Kaanagadeen Kaiafas, Jon, Aleksander ano jigo gawon galen wanaa sumanjuruta tosaana kuuya ii motoon ragi. ⁷ Ragi Piito Jon uruama jaagianon oroongi nani kokaen qisin orongi, “Oronon mono nomaen anjaota? Morowaa qataga qari esunanon turun muro letonjaa?”

⁸ Qisin orongi Un̄a Toroyanon̄ Piitowaa uuta saa qero nama kokaen̄ injjoro, “Kantriwaa galen̄kon̄kon̄ eja ano jotamemeurunana, mobu.

⁹ Noro eja meendangoya nomaen̄ ala ilailaa ama muri kania gbilin̄ qeangoro, kete kaen̄ qisin̄ noronju.

¹⁰ Kawaajon̄ iikawaa kitia ii saanon̄ jewe on̄o ano Israel ejemba kanageso kuuya mobu. On̄onon̄ Nazaret eja Jiisas, Hamoqueqe Tonana maripoonon̄ qegito, Anutunon̄ ii men̄ gbiliro koomunonga waaro. Jiisaswaa qataa kuusun̄anon̄ mono eja koi meagoro on̄oo jaagianon̄ qeangon̄ nanja.

¹¹ *Qaa mon̄ ii kokaen̄,

‘Miri meme eja yononon̄ kowonjin̄ tando mon̄ gema qen̄ mesaogito,

Anutunon̄ ii komoro aen̄ tando kombombanja waŋa kolooja.’

Aen̄ tando waŋa ii Jiisas. ¹² “Jiisas motoongonon̄ mono hamo qen̄ nononja. Qa mon̄ qama koolinin̄ ii amamaawuto, Jiisaswaa qatanon̄ mono sokonja. Anutunon̄ qa mon̄ Sombimbaa baatanon̄ mende nononota eja. Qaago! Qa motoongo ii qama letoma Siwewaa bun̄a koloowon̄a.”

¹³ Kaen̄ jendabororo kaitanigara iima kokaen̄ jegi, “Eja woi koi yoronon̄ momo mirinon̄ mende uma kilen̄ qaa kotiga kotiga jen̄ awasankaka nama kawali kaan̄a koloojao.” Kaen̄ jen̄ kiko ama walingon̄ kaniagara moma koton̄ jegi, “On̄anon̄! Eja woi yoronon̄ mono Jiisaswo laligon̄ letoni.” ¹⁴ Kanagara moma koton̄ eja meendangoyanon̄ qeangon̄ yorowo nanoti, ii

* **4:11:** Ond 118.22

iima qaagara qewagowombaajon amamaagi.
¹⁵ Ii amamaan jigo kaunsol tuun onomesaon seleengen kemebaotiwaajon jen kotogi kemeri angiodeen qaa mongama gejanonogia amigi.

¹⁶ Gejanonogia amigi, “Nono eja woi koi mono nomaen ama orombonaga? Yoronon jen kotori angoletto qaita mon asugiroti, ii Jerusalem korebore yononon modaboroju ano nono ii kaanagadeen qakoombombaajon amamaajon. ¹⁷ Ii amamaajonto, iikawaa qaaya ejemba batugianon mombo sein kembabotiwaajon mono saanon kokaen jen koton oronin sokom-baa, ‘Oro mono Jiisaswaa qatanon qaa mombo mende jewao.’ Kaen jen kotakota jen qetegon oronin sologori mononon mon ii mende mobaa.”

¹⁸ Kaen jen somongon oroongi uri kokaen jen koton orongi, “Oro mono Jiisaswaa qatanon qaa mon mende torogon jen ejemba kuma onombao.” Kaen jen songo kotakota ama orongi. ¹⁹ Kaen jen koton orongito, Piito Jon yoronon meleema kokaen injiori, “Noronon onoo jenkootogia ten kombojon Anutuwaanon qaa men kamaan ani omaya koloowabo. Ii Anutuwaa jaasewananon sokonja me qaagoti, ii mono onjoangio gosin jen somongowu. ²⁰ Kaen me kaen jen somongowuyagato, noronon iwoi iima moriti, ii kolatin qaa bogoro laligowotiwaa so qaago.”

²¹ Kaen injiori mogi ejemba kuuyanon angoletto asugiroti, iikawaajon Anutu mepeseegi. Kaen mepeseegitiwaajon ama “Kitia nomaen ama orombonaga?” jen kana mon mende mokoloogi. Mende mokolon galen meme qaa kotiin jen

oroma oromesaogi kamaari. ²² Angoleto asugiro eja meendan'goya qeangoroti, ii gbania 40 uugun laligoro. Kawaajon mono Anutu mamaga mepe-seen laligogi. Kian.

Uumeleen yononon qama koolin nama kotiigi.

²³ Jigo gawon galen wana ano jotamemeya yononon Piito ano Jon galen meme qaa jen oroma oromesaogi iyangaraa alaurugara yonoonon eleema keni. Kema qaa kuuya jegiti, ii injiori mogi. ²⁴ *Ii injiori moma uumotoon ama uugia men kululuun arogia men waama Anutu kokaen qama koolin mugi, "Oo Pon uuta somata, giinon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanon eji, ii mokoloon onoma Togia koloojan. ²⁵ *Giinon eenanon geengaa Una Toroya wasina kamaan gawon ejaga Deiwid, nonoo ambonana iwaa buutanon qaaga ana goo juga men kokaen jero,

'Uumeleembaa gadokopa yononon mono naambaajon guju mamaga menkeju?

Kantria kantria yononon mono nomaem-baajon ama momo omaya omaya romongonkeju?

²⁶ Namowaa kin ponja ponja yononon balongiaa so waamakeju.

Pon jawina jawina yononon mindirin ajoroonkeju. Kaen qemburun ero Pon ano iwaa Hamoqege Toya qetama oromakeju.'

²⁷ *Onanon, qaa iikawaa so siti kokanon kolooro. Gii Meraga Toroya Jiisas kuuna Hamoqege To-

* **4:24:** Eks 20.11; Neh 9.6; Ond 146.6 * **4:25:** Ond 2.1-2

* **4:27:** Mat 27.1-2; Maak 15.1; Luuk 23.1, 7-11; Jon 18.28-29

nana kolooja. Iinon asugiro eja pon woi Herod ano Pontius Pailot yoronon Room gawman galen koloon ananaa Israel isiurunana yonowo mindirin ajoajoroo ama tuarenjen ama mugi. ²⁸ Gii geengo ku-usunga ano jegaa so iwaajon iwoi koloowaatiwaa qaaya jen waladeen somongon arengona. Yononon iwoi ii ama mugi qaa aren kuuya ii kaen honawo kolooro.

²⁹ “Oo Pon, nono gii welen qen gonin kete galen meme qaa nononjuti, gii mono ii iima nanon nonona saanon goo Bunq qaaga kawali kaana awasankaka nama jen laligowona. ³⁰ Giinon mono boroga suluna ji ejemba ii Meraga Toroya Jiisaswaa qa ku-usunganon qeangowu ano angoletto aiwese morota morota asuginkebu. Qaa ii onanon.”

³¹ Kaen qama kooligi miri ajoroon ragiti, balon ii memenjalin utugoro Unq Toroyanon korebore uugia saa qero kema kawali kaana awasankaka nama Anutuwaa Bunq qaa jen laligogi. Kian.

Uumeleen ejembanon uugia somongon aogi.

³² *Uumeleen tuun somata yononon uuroromongo motoongo ama laligogi. Iwoi kuuya en ononoti, ii goononga me noononga, iikaen mende jegito, iwoigia kuuya ii metulangogi motoongia kolooro laligogi. ³³ Kaen laligogi Anutuwaa ku-usunganon turun onono kotiigi aposol yononon jeta men dangunu kaana nama Pon Jiisasnon koomunonga gbilin waaroti, qaa ii nanon jen laligogi. Kaen laligogi Anutunon kalenmorianq

* **4:32:** Apo 2.44-45

somata maama onono ejembanon goda qen ononggi.

³⁴ Kaana laligogi iikawaa so batugianon monon iwoi mombaajon mende memegemean men amamaan laligoro. Korebore nene gawona gawona ano miria miria yonoo toya koloogiti, iyononon ii sewana mewutiwaajon angi. Kaen angi sewana megii monen karo ii men kagi. ³⁵ Men kan aposol yonoo borogianon angi korebore memegemean men amamaagitiwaa so ii batugianon mendeema onoma laligogi.

³⁶ Eja mon qata Joosef, aposol yononon qata Barnabas qagiti, ii ananaa qaanon: Uunangonango eja, iinon wato qata Saiprus kanon koloon somariin jigo gawon ejaga (Liwait) laligoro. ³⁷ Iinon kaanagadeen nene gawon balona sewana mewutiwaajon ano monen karo sewana ii men aposol yonoonon kan borogianon ano. Kian.

5

Ananias Safaira yoroonon tiliqili

¹ Kaen ama laligogito, eja mon qata Ananias embia qata Safaira yoronon gawon balongaraa bakaya sewana mewutiwaajon ani. ² Ani sewana karo ejanon monen bakaya iyanajon angon koma mesangoro embianon ii modabororo bakaya mon men kan aposol yonoo borogianon ano.

³ Borogianon anoto, Piitonon kokaen ijoro, “Oo Ananias, gii mono naambaajon Satan mende qetana uuga saa qeja? Iinon uuga saa qero giinon batogon Unja Toroya angomokolon ama

mun geengaa balombaa monen bakaya angon koma mesangojan? ⁴ Gii iikawaa toya koloona, kamba iikanon ii geengaa bunaga kolooro me? Geengaa balonga sewana megii sewana karoti, monen ii mono goo bunaga kolooro me qaago? Gii mono naambaajon uuganon qaa somongon iwoi koi anjan? Gii qaa qolonmolongoya jen iikaana kanon ejemba mende tiligon nononjanto, Anutu iyan mono tiligon mujan!”

⁵ Kaen ijoro qaa ii moma tama kamaan namonon kemen komuro. Kaen komuro ejemba kuuya iikawaa bujuya moma sombugia mamaga mogi. ⁶ Komuro eja gbaworo yononon kouma qamoya men esuun angon kema ron kongi.

⁷ Aua karon tegoro embianon iwoi kolooroti, ii mende moma karo. ⁸ Karo Piitonon embia Safaira kokaen qisin muro, “Oro gawon meme balongara bakaya sewana mewutiwaajon ani monen karoti, ii iikawaa so me qaago? Ii mono nijona moman!”

Qisin muro kokaen meleeno, “Monen ii onanon iikawaa so karo.”

⁹ Kaen meleeno jen muro, “Oro mono naambaajon uumotoon ama Pombaa Un Toroya tiligon mujaota? Moba, loganon komuro ejanon men kema ron konjuti, iyononon mono nagu koi dodowigi otona mojan. Yononon gii kaanagadeen esuun angon goma kembuya.” ¹⁰ Kaen jen muro iikanondeen tama Piitowaa batanon kemen komuro. Komuro eja gbaworo yononon kouma qamoya mokoloon men angon kema loyaa koorononon ron kongi. ¹¹ Ron kongi uumeleen tuun kuuya yononon moma awawaligi bujuya

seiro korebore moma sombugia mamaga mogi. Kian.

Aposol yononon ejemba mamaga men qeangon onongi.

¹² Kaen angi Anutuwaa ku-usunanon aposol inaan onono gawon men borogia ejemba qagianon angi Anutunon aiwese angoletto kania kania mero batugianon mamaga kolooro. Ejemba Jiisas moma laarigiti, kuuya iyononon jiwowon jigowaa toton uutanon uma kin Solomombaa somben sarañawonon ajoroon tuun motoonggo koloon laligogi.

¹³ Kaen ajoroon laligogi ejemba tosanon keegia moma jirinjin ama monon iyonoonon mende toroqero. Kaen qaagoto, ejemba tuun yononon goda mamaga qen onoma laligogi. ¹⁴ Kaen ajoroon laligogito, kilen ejemba seiseiya yononon tuungia toroqen onoma laligogi. Eja ano emba tuun tuun yononon Jiisas moma laarin uugia meleengi tuungianon somariin seiro. ¹⁵ Aposol yononon gawon kaen megii ejemba seiseiyanon qeangogi. Kaen qeangogitiwaajon ama tosanon ji ejemba unuama demberu koma angon kana goraayanon kaanagadeen dun meagon maki tamboma kanon onooma kokaen jegi, “Piitonon kan nunuuguwaati, unauñayanon mono kamban iikanon yonoononga mombaa qaganon uro qeangonaga.”

¹⁶ Kaanagadeen taon ano goman Jerusalem siti liligon rama kenjuti, iyonoononga ejemba tuun mamaganon horon kagi. Kaen kan ejemba ji

injiroti ano omenon qaamuun menj* kokojinjin ama onjongiti, ii unuama kan kougì. Kougì kuuya yononon qeangogi. Kian.

Gajobanon aposol kapuare mirinonga unuano kamaagi.

¹⁷ Kaen ama laligogi jigo gawon galen wananon ano iwaa alauruta Sadusi (Jigo gawombaa kaparankonkon) paati nanon mugiti, kuuya iyonoo iringia soono uuduuduu angi. ¹⁸ Uuduuduu ama aposol onoma somonon gawmambaa kapuare mirinon onoongi. ¹⁹ Onoongi, gomantiina kanon egi Pombaanon gajoba monon kapuare miri naguya naguya horon unuama seleenjen kamaan kokaen injoro, ²⁰ “Mobu, on mono kema jiwowon jigonon uma ejemba jaagianon nama laaligo gbiliaa kania kuuya asuganon injowu.”

²¹ Kaen injoro goman ano jiwowon jigonon uma nama Buja qaa kuma onongi. Kaen nama kuma onongi jigo gawon galen wana ano alauruta nanon mugiti, iyononon keuma jigo kaunsol tuun ano Israel jotamemeurugia koma horon onongi motoon ajoroogi. Ajoroon nama opotoro tosaan aposol unuambombaaon wasin onongi kapuare mirinon kengi. ²² Kengito, ii iikanon mende mokolon onoma een eleema sundugia kokaen angi, ²³ “Nono onanon kapuare mirinon keuma nagu kotakota kongi nangi eja waagiawo yononon nagu so nangi injijon. Ii injijonto, naguya horon uma kanon eja mon mende mokolooon.”

* **5:16:** Qaamuun ii kokaen: Omenon buuta muungoro qaa bogoro laligoja.

²⁴ Kaen sundugia anggi jigowaa kiropo galen wana ano jigo gawon galen wana yononon qaa ii moma uugia sooboo kono jegi, “Oopopoon! Kete kaen koloon kanagen mombo sipasipa kono mono nomaen koloowabo?” ²⁵ Kaen jegi monnon kouma kokaen injoro, “Mobu, eja kapuare mirinon onoonngiti, iyononon mono jiwowon jigonon nama ejemba Buna qaa kuma ononju!” ²⁶ Kaen injoro jigowaa kiropo galen wananon opotoro unuano kenji. Kema “Ejembanon jamo gilin nunuwubo,” jen toroko moma loloonkotagadeen jiwowon jigonon uma aposol unuama kagi.

²⁷ Kaen unuama kan jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon onoongi nangi jigo gawon galen wananon kokaen qisin onono, ²⁸ *²⁸ “Ono Jiisaswaa qatanon qaa mon mende kuma onombu. Nononon kaen jen songo kotakota ama ononinto, qaa iikawaa onanon mono nomaen kolooro? Ononon mono kilen toroqen Jiisaswaa sundu kuma onongi Jerusalem siti kuuya sokoma wangia men saa qero laligojon. Ano eja iikanon komun saya maaro ononon kokaen ninijonkeju, ‘Iwaa qaayanon mono Juuda nonoo qanananon urota eja.’”

²⁹ Kaen qisin ononoto, Piito ano aposol tosanon kokaen meleengi, “Nononon ejemba onoo jenkootogia ten kombombaajon ama Anutuwaanon qaa uugunin mende sokombaa. Qaago! ³⁰ Anutunon ananaa ambosakonurunanaa bengiaga kolooja. Ono Jiisas gere batuyanon mondon qegi komuroto,

* **5:28:** Mat 27.25

Anutunonj ii menj gbiliro waaro. ³¹ Anutunonj ii menj gbilinj wama uma iyanɔa boro dindinanonj anota raja. Eukanonj raro Anutunonj singisonjonana mesaonj nonomambaajonj kuuro Ponɔana ano Hamoqeɔe Tonana kolooja. Iikaanɔa koloonj Israel kanageso menj letoma nonono uunana meleembombaajonj moja. ³² Nono iwoi ii iima qaa kuuya ii nangunj jen dangunuya koloonj nanjonj. Unɔa Toroyanonj kaanagadeen qaa ii nangunj jenkeja. Anutunonj Unɔa Toroya ejemba jeta tenj koma munkejuti, mono iyonɔo uugianonj ama bunɔa qen ononja.”

³³ Piitononj qaa kaen meleeno jigo kaunsol tuun yonononj mogi uugia soononj kotowageen kaanɔa kotooro. Kotooro uugia gere jero aposol unugi komuwutiwaajonj mogi. Kianj.

Gamalielnonj alauruta jen menj loorinj onono.

³⁴ Kaen mogito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) eja monj qata Gamaliel iinonj jigo kaunsol tuun yonɔo batugianonj raro. Iinonj Kana qaawaa boi ejaga laligoro ejemba kuuya goda qen mugi jotamemegiaga kolooro. Kaen koloonj waama aposol unuanɔi seleenɔen kemenj boronɔa monj mambombutiwaajonj jen kotooro.

³⁵ Kaen jen kotooro kemegi jotameme alauruta kokaen injoro, “Israel ejauruna, onɔo eja koi no-maen ama onombuyaga, iikawaajonj mono awaa-gadeen toogia moma galen menj aowu. ³⁶ Wala emukanonj eja monj qata Teudas iinonj waama ‘Niinonj somatagiaga koloojen,’ jero kete gbani tosaanɔa tegoro laligojonj. Teudasnonj kaen jero

eja 400:waa so iwo toroqen somongon aon laligogito, monon ii qero komuro tosianon ejauruta wambelaan mugiti, ii kuun onongi boratigi qemburunganon jangon qaondabororo.

³⁷ “Iwaa gematanon Galili eja mon qata Juudas asugiro. Iinon takis mewutiwaajon ejemba qagia onon arengogiti, (sensus) kamban iikanon asugiro. Asugin ejemba tutugon men loorin onono karen ambutiwaajon ala ilailaauruta koloogi. Kaen koloogito, ii kaanagadeen qegi komuro ano alauruta wambelaan mugiti, tosianon ii kuugi toroko moma boratigi. ³⁸ Kaen kolooro niinon kokaen injiowe mobu: Ono mono eja koi yonoo selegianon iwoi lan mende ambu. Yononon gawon koi meg qemburun kolooji, ii balon ejemba yonoo momo arengianondeen kolooji een, ii mono soon jangon qaombaa. Kawaajon ii mono onomesaogi kamaawu. ³⁹ Ii qaombaato, Anutuwaa momo arennonga koloonagati een, ononon mono qemburun ii somongowombaajon amamaawuya. Ono Anutu iyan qetama tuarenjen ama mun laligowubo. Onoangiaa kaniagia kaan mokoloowubotiwaajon mono toogia moma galengia men aowu.”

⁴⁰ Gamalielnon kaen injoro gejanono qaaya analin angon koma otaagi. Ii otaan aposol ononggi kougi opotorowaajon jegi raunakapan men onongi. Raunakapan men onongi jigo kaunsol tuun yononon aposol ii Jiisaswaa qatanon qaa mon toroqen jewubotiwaasongo kotakota ama onoma “Kamaan kembu,” jegi.

⁴¹ Kaen jegi jigo kaunsol tuun mesaon kengi. Kananon kema kokaen jegi, “Jiisaswaa qataajon

ama qabunanana kaen menj soojuti, ii Anutunon moja. Iinon nono siimbobolo iikaanja mobombaa so moma niniiro saanon sokenja.” Kaen jen uugianon kawaajon qeangoro aisoogi. ⁴² Aisoon gawon torogon menj ween so jiwowon jigonon ugi ano miria miria kanon kema Buna qaa kuma onoma laligogi. Jiisasnon Hamoqueqe Toya Kraist kolooji, yononon iikawaa Oligaa Bunaya jen iikanon ejemba uugia kuun laligogi. Kianj.

6

Gawon ilailaa eja (diikon) 7 metogon onongi.

¹ Gowoko jangogianon somariin uro Juuda ejemba tuun woi koloon laligogi. Tosianon kantri tosonianga kan Griik qaa jegi ano tosonian iyangiaa balongianon laligon kouma Arameik ano Hibruu qaa jenkegi. Kaen laligogi kamban iikanon niinongiinon kolooro. Griik qaa jegiti, iyononon kokaen jegi boliro, “Aposol yononon kamban so nene hina mendeema nonomakejuto, Griik qaa jeje emba malo nonoo nene hina bakaya ii bakasasan nonomakeju. Ororon mende mendeengi mende sokenja.”

² Kaen jegitiwaaajon ama aposol 12 yononon gowoko tuun ii koma horon onongi ajoroogi kokaen injigogi, “Nononon selewaa gawon menj nembanene mendeema onoma Anutuwaaw Buna gawombaajon kambanana saanon mende sokono uuwaa gawonananon kamaawabo. Ii mende sokenja. ³ Kawaajon alaurunana, mobu! Ononon mono onoangiaa batugianonga gawon ilailaa mokoloon onombu. Unj Toroyanon eja

uugia saa qero Anutunon momakootoya qaita mon onono qabuna awaa men nanjuti, mono eja iikaana 7 meweengon onombu. Ii meweengon onongi gawon ii ononin ii galen koma men laligowuya. ⁴ Yononon kaen laligowuyato, nononano kamban so pondan qama koolin Anutuwaanon Buna qaa jegenan nama jen sein laligowona. Gawon iikanon mono pondan nambona.”

⁵ Kaen injjogi tuun kuuya yononon “Saanon sokonja,” jegi. Kaen jen eja qata Stiiwen meweengogi. Stiiwen ii Anutu kotakota moma laarin muro Una Toroyanon uuta saa qero laligoro. Toroqen eja kokaan meweengon onongi: Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas ano Nikolas. Nikolas ii waba kantriwaa siti qata Antiokia kanon koloon kanagen Juuda ejaga koloon uuta Kraistwaanon meleeno. ⁶ Ii meweengon onongi aposol yonoo jaasewangianon uma kengi borogia wangianon ama qama koolin kotuegon onongi.

⁷ Anutuwaanon qaa jen seigi toomorianawo kolooro gowoko yonoo jangogianon Jerusalem sitinon somariin seiro. Jigo gawon galen yonoo tuunnonga seiseiya yononon kaanagadeen uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kian.

Stiiwen qelanjin men somongogi.

⁸ Anutuwaan kalenmorianan ano ku-usuna kanon gawon ilailaa eja Stiiwembaa uuta saa qero nama aiwese angoletto somasomata ii ejemba batugianon mero asugiro. ⁹ Ii asugiroto, Juuda tosanon waama Stiiwen tuarenjen ama mugi.

“Loloon kagiti, iyonoo qamakooli miri tuun”^{*} yonoo batugianon Juuda tosanon Sairini ano Aleksandria Iijipt siti woi kanon eleema kan nangi. Eja kaanjanon mindirin waama Silisia ano Eisia prowinsnonga kagiti, iyonoo tuunonga Juuda eja tosaana unuama motoon Stiiwembo mondon niinonngiinon ama jenonkooli amigi.

¹⁰ Kaen amigito, Un Toroyanon Stiiwen sololooro momakoto somataa qaganon qaaya meleema injoroti, ii Juuda yononon qewagowombaajon amamaan kamaagi.

¹¹ Amamaan kamaan kokomomola men kema eja tosaana mokolon kuun onoma kan kokaen jegi, “linon mepaqepae qaa jen iikanon Mooses ano Anutu qetama orono monin.”

¹² Kaen jen kema ejemba tuun, iyonoo jotamemeyagia ano Kana qaawaa boi yonoo uunonkeeme qaa jegi uugia gere jero. Gere jero tililuaan kan Stiiwen horon qelanjin men jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon kengi. ¹³ Kema eja tosaana unuangi kouma Stiiwembaa selianon qaa qolonmologoya kuun kokaen nangon jegi, “Eja koi kanon mono jiwowon jigonana ano Mooseswaanon Kana qaa tuarenjen ama mende mesaonkejato, ii toroqen jenkeja. ¹⁴ Tuarenjen ama kokaen jero monin, ‘Jiisas, Nazaret ejanon mono jiwowon jigo koi kondeeno qeqelalan

^{*} **6:9:** Qamakooli miri tuun mombaa gata ii kokaen kolooro qagi: Ejemba qabunagiawo yononon tosaana sewangia megii bunagia koloon togiaa welen een qen laligon (sleiw) borogianonga loloon kagiti, iyononon iyangiaa qamakooli miri tuungia ama qagia kaen qagi.

ewaa ano Moosesnoŋ Kana qaa nononota eji, ii utegowaa.’ ”

¹⁵ Kaen jegi jigo kaunsol tuumbaa ajoajoroonoŋ ragiti, ii kuuyanonoŋ Stiiwen tororo uugi kaitani-anoŋ Siwe gajoba tani kaan̄a kolooro iima mogi. Kian̄.

7

Stiiwenon̄ qaa kitia meleema jero mogi.

¹ Stiiwen qaa jakeyanonoŋ oon̄gi nano jigo galen waŋanoŋ kokaen̄ qisin̄ muro, “Qaa ii hon̄a me qolon̄molon̄goyaga?”

Stiiwenon̄ Aabrahambaa sunduya jero.

² *Qisin̄ muro kitia kokaen̄ meleeno, “Ejauruna, maŋ daremuna, niinoŋ kokaen̄ injowe mobu: Ananaa ambonana Aabrahamnoŋ Mesopotemia balonoŋ laligoro asamararan̄ Toya Anutu iinoŋ asugin̄ muro Mesopotemia mesaon̄ Haran go-
manon̄ kema laligoro. ³ Anutunon̄ kokaen̄ ijoro,
‘Gii geen̄gaa gomaŋ balon̄ga ano
tinitosauruga on̄jomesaon̄ balon̄ mon̄
qendeema gomaŋati, mono iikanon̄ kema
laligowa.’

⁴ *Kaen̄ ijoro moma Kaldia gomaŋ mesaon̄ Haran gomanon̄ kema laligoro. Iikanon̄ laligoro maŋanoŋ komuro Anutunon̄ wasin̄ murota on̄o kambaŋ kokaamba koi laligojuti, mono balon̄ kokanon̄ kaŋ kanain̄ rama laligoro. ⁵ *Balon̄ kokanon̄ rama laligoro Anutunon̄ balon̄ kitia boron̄a mon̄ kana tamboyaa so ii mende bun̄a

* 7:2: Jen 12.1

* 7:4: Jen 11.31; 12.4

* 7:5: Jen 12.7; 13.15;

15.18; 17.8

qen muro. Balon koi kawaa toya mende toton kolooro, Aabrahambaa gbilia mende kolooro Anutunon kamban iikanondeen iwaa qaa waladeen kokaen jen somongoro,

‘Niinon goman koi ii gii ano goo gemaganon gbiliuruga koloowuti, mono iyonoojon onombe iikawaa toya koloowuya.’

⁶ *Kaen jen toroqen qaa kokaen jero,

‘Goo gbiliuruganon goman mongen kema wabaya koloon laligowuya. Wabaya koloon laligogi goman iikawaa toya yononon somongon onongi togiaa welen een qen laligowuya. Kaen laligogi ama riin onongi gawon binawo binawo een megi sewana mende onongi gbani 400:waa so konajilin qaganon laligowuya.

⁷ Kaen laligowuyato, niinon kanagen balon ejemba welengia qen laligowuyati, ii qanon ama jen tegon onomana.’

Anutunon toroqen kokaen jero,

‘Kaen kolooro gbiliuruganon goman ii mesaon goman kokanon eleema kan waena men mepeseen noma laligowuya.’ Kian.

Aisak, Jeikob ano Joosef yonoo sundugia jero.

⁸ *“Anutunon Abraham kaen ijon aiwese kokaen ambutiwaajon jero moro, ‘Ono niwo soomongo ambutiwaajon mono noo aiwese asa koma eja selegia koton laligowu.’ Iikawaa so Abrahamnon meria Aisak kolooro ween 8

* **7:6:** Jen 15.13-14; Eks 3.12
29.31–35.18

* **7:8:** Jen 17.10-14; 21.2-4; 25.26;

tegoro kanon Anutuwaa aiweseya men selia koto. Aisaknon meria Jeikob mekoloon aiwese ii koto ano Jeikobnon merauruta mekoloon onoma iikawaa so koton onono. Jeikobwaa merauruta 12 yononon Israel nonoo ambosakonjurunananaga koloogi.

⁹*“Ambosakonjurunananon kogia Joosef ii gema gen mun sewanja mewutiwaajon angi tosonian sewanja men wama Iijipt kantrinon kema oongi laligoro. Iikanon laligoroto, Anutunon iwo laligoro. ¹⁰*Iwo laligoro konajilin kania kania qaganon uro moroti, kuuya iikanonga mono metogon muro. Metogon mun kalenmorianja muro momakootoya awaa kolooro. Ii kolooro Iijipt kantriwaa faarao kin iwaa jaanon keuro iiro sokono eja pon kuun muro Iijipt kantri ano faarao kimbaa jinkaron miri iwoiya galen koma onoma laligoro. ¹¹*Galen koma onono bodi kambanja kan kuuro Iijipt kuuya ano Keinan goman ii sokono. Kawaaajon ejemba yononon majakaka somata moma koroweborowe laligogi. Kaen laligon ananaa ambourunananon nembanene mokoloowombaajon memeanngogi.

¹²“Kaen memeanngogi ‘Iijipt gomanon dumun kota eja,’ kaen jegi Jeikobnon moro. Kaen moma merauruta, ananaa ambourunana ii indin mutuya wasin onono kanon kenngi. ¹³*Kaen kema laligon eleema mangiaanon kagi. Kanagen indina mon mombo kenngi Joosefnon kaniaya inisaano mogi. Mogi faarao kinnon kaanjadeen tinitosaya

* **7:9:** Jen 37.11, 28; 39.2, 21 * **7:10:** Jen 41.39-41 * **7:11:** Jen 42.1-2 * **7:13:** Jen 45.1, 16

injiima kaniagia moma kotooro. ¹⁴ *Moma kotooro Joosefnon qaa ama manja Jeikob ano tinitosauruta kuuya ii koma horon onono iwaanon kengi. Ejemba kengiti, iyonoo jangogia ii 75 kolooro.

¹⁵ *"Jeikob kaen wangi Iijipt gomanon keno. Kema laligon iikanon komuro. Ambourunananon kaanagadeen komudaborogi.

¹⁶ *Komudaborogi qamogia men angon Keinan gomanon eleema Sekem gomanon kan ron koma onongi. Wala eenanon Aabrahamnon Sekem (Sikem) laligon balon mon eja qata Haamor iwaa gbiliuruta yonoononga monehnon sewanja meroti, mono iikawaa qasirianon jamo kobaa uroroon kanon ama onongi." Kian.

Moosesnon Iijipt kantrino koloon laligon kouro.

¹⁷ *Stiiwenon toroqen kokaen jero, "Anutunon wala eenanon soomongo qaa Aabraham muroti, ii honawo koloowaatiwaa kambanja torin dodowiro. Dodowiroti, iikawaa so Israel yononon Iijipt gomanon koloon sein laligogi tuungianon somariin uro. ¹⁸ Somariin uro faarao kin monnon waama kanain Iijipt galen koma onono. Faarao kin gbilia iinon Joosefwaa kania mende moma laligoro. ¹⁹ *Iwaa kania mende moma ananaa kanageso ii angomokolon qaganon tiligon ambourunana ama riin onono laligogi. Kaen laligogi kinon Israel yonoo jenkooto kotakota kokaen

* **7:14:** Jen 45.9-10, 17-18; 46.27 * **7:15:** Jen 46.1-7; 49.33

* **7:16:** Jen 23.3-16; 33.19; 50.7-13; Joos 24.32 * **7:17:** Eks 1.7-8 * **7:19:** Eks 1.10-11, 22

ano, ‘Ono mono meraurugia bubuga ii onoma yamagen kema apunon giligi kemen komuwu.’

²⁰ * “Jen kooto kaen ano kamban iikanonadeen mera mon qata Mooses kolooro. Anutunon ii iima moro sokono. Mooses kolooro nemunmananon ii koin karoombaa so mirigaranon galen koma laligori. ²¹ * Koin karon ii tegoro nemunanon men yamagen kema kondenon apu qaganon ama mesangoro. Mesangon keno faarao kimbaa boratanon mokolon mero meria kolooro galen koma muro laligoro. ²² Kaen laligoro Iijipt yonoonon momo ano kaiyaka kuuya ii kuma mugitiwaa so Iijipt yonoonon momakooto eja somata kolooro. Iinon qaaya ano nanamemenja ii esunmumu qaganon jen ama laligoro.

²³ * “Mooses gbania 40 tegoro kanon Israel daremunuruta yonoo prowinsnon kema injiimambaajon romonjon qaaya somonjon keno. ²⁴ Kema Iijipt ejanon Israel eja mon iwo een toontoon angowowo ama horon ureen ama mun qero iiro. Iima kema Israel eja ii ilaan mun gematanon kema irona meleema Iijipt eja ii qen qero komuro. ²⁵ Qero komuro Anutunon Mooseswaanon laarin Israel ejemba faarao kimbaa borononga metogon onomambaajon ku-usun muro karo. Yononon Mooses iima kaniaya iikaen saanon moma asariju, iikaen romongoroto, yononon ii mende moma asarin een tompin laligogi.

²⁶ “Goman ano mombo yonoonon keno Israel eja woiyanon aori iriuro. Iriima batogon batu-

* **7:20:** Eks 2.2 * **7:21:** Eks 2.3-10 * **7:23:** Eks 2.11-15

garanonj luae koloowaatiwaajonj moma kokaen irijoro, 'Eja woi, oro daremunga. Oroangara mo-toononj mono naambaajonj kaen tiwilaan aojao?'

²⁷ Kaen irijoroto, ejanonj alia menj bolinj muroti, iinonj mono Mooses geriawo utama munj kokaen jenj muro, 'Gii nonoononj galenkonkonj ano jen-teego ejaga koloojan me? Morononj kuunj gonota nanjan?' ²⁸ Gii woranj Iijipt eja qena komuroti, mono kaanadeen nii numambaajonj jejan me?'

²⁹ *Kaen qisinj muro qaa kawaajonj ama Iijipt kantri mesaonj olonj koma Midian gomanonj kema wabaga laligoro. Iikanonj laligonj emba menj merawoita woi mekoloonj orono laligogi." Kianj.

Moosesnonj balonj qararanjonkonjanonj gbani 40 laligoro.

³⁰ *Stiiwenonj qaa toroqenj kokaen jero, "Kaan laligogi gbani 40 tegoro kanonj Moosesnonj balonj qararanjonkonjanonj liligonj baanja qata Sainai iikawaa kanianonj laligoro Siwe gajoba monjon asugiro. Ii gere jerendenj batuyanonj gere bolanj koloonj mende jenj kotoroti, iikanonj asuginj muro.

³¹ Kaen asuginj muro tani iikawaajonj walingonj kania iima moma kotomambaajonj kosianonj keno Anutuwaanonja qaa monj kokaen kolooro moro,

³² 'Niinonj goo ambosakonjuruga yonoo Anutu-giaga koloojen. Niinonj Aabraham, Aisak, Jeikob yonoo Ponggiaga laligonj kouma laligojen.' Qaa kaen kolooro moma jenenja kanainj ororo iikaan baagenj uunj iimambaajonj toroko moro.

* **7:29:** Eks 18.3-4 * **7:30:** Eks 3.1-10

³³ “Toroko moroto, Pononon kokaen ijoro, ‘Balon riin nanjani, ii balon kowogaga. Kawaajon gii mono kana esuga qetegowa. ³⁴ Noo ejemba tuunuruna Iijipt laligojuti, ii ama riin onongi siisiwaewae qaganon aon oron laligoju. Niinon ii iima koton laligojen. Yononon onongon unuro saama welenjuti, niinon ii modaborojen. Niinon yonoo borogianonga metogon onomambaaon kamaajen. Kawaajon gii mono keteda koi waama kana wasin gombe Iijipt kemba!’ Kaen ijoro.”

Moosesnon Israel unuano gbani 40 kananon laligogi.

³⁵ *Stiiwenon qaa toroqen kokaen jero, “Yononon Mooses qakooma kondama mun kokaen ijogi, ‘Gii galenkonkon ano jenteego ejaga koloojan me? Moronon kuun gonota kaya nanjan?’ Kaen qakooma ijogito, Anutunon Mooses ii wasin muro yonoo eja pongia kolooro. Siwe gajobanon gere jerendenon bolan jero kanon asugin muroti, iinon mono Anutuwaanon buju qaa ii men kan uuta kuuro mootogo ejagiaga kolooro.

³⁶ *Israel mootogo ejagia koloon ejembauruta ii aiwese angoletto kania kania men Iijipt kantrinonga metogon unuano mesaon Kowe Osoga iikanon kagi. Emu kagi kanon ano balon qararankonkonanon kaanideen toroqen aiwese angoletto morota morota ii gbani 40:waa uutanon men qendeenno iima laligogi.

³⁷ *Moosesnon eja pongia laligon Israel kanageso ii kokaen injoro, ‘Anutunon Juuda tuun onoo

* **7:35:** Eks 2.14

* **7:36:** Eks 7.5; 14.21; Jan 14.33

* **7:37:**

Dut 18.15, 18

batugianonga gejatootoo eja mon meweengon kuuro nii kaaja koloowaa.’

38 * “Israel yononon balon qararanjonkonan kan laligogi eja pongia koloon ananaa ambosakonjurunana yonowo laligon kanagesogia galen koma onono. Galen koma onoma baaja qata Sainai iikanon uro Siwe gajoba monon qaa ijoro moma iwo laligoro. Kaen laligon Anutunon laaligo kotigaa qaaya suulan ijoro moma laligoroti, iinon qaa ii iikawaa so jero nonoo Buja kolooro.

39 “Iinon eja pongia laligoroto, ananaa ambosakonjurunana yononon qaaya ten koma mubombaajon mojugia tiro gema qegi. Gema qen utama mun uugia meleeno Iijipt kantrinon mombo eleembombaa siija mogi. 40 * “Kaen moma Mooseswaa data Aaron ii kokaen ijogi, ‘Mooseson eja Ponana koloon Iijipt kantrinonga metogon nunuano kaniji, iinon baajanon uma tani nomaen kolooji, nono ii mende mojon. Ii mende mojon iwaajon giinon saanon tando lopion mena iikanon jotamemenana koloogi kanagianon toroqen kembaja.’

41 * “Kaen ijon iikanondeen goul men kanon lopion mon bulmakao meriaa tani megii. Ii men siimolon men kan ama mun lomban on iwoi borogianon megiti, iikawaa korisoro ama mepe-seegi. 42 * “Kaen angito, Anutunon ii iima mojoya

* 7:38: Eks 19.1–20.17; Dut 5.1-33

* 7:40: Eks 32.1

* 7:41:

Eks 32.2-6 * 7:42: Aam 5.25-27

tiiro gema unjuro Sombimbaa sengelao Toya wae-gia menj mepeseen onjombutiwaajon onjomesaoro. Gejatootoo eja Aamosnon qaa monj ooro Buju Terenon eji, mono iikawaa so kokaen angi,

‘Oo Israel ejemba, onjo balon qararanjonkonjonon kan gbani 40:waa so laligon kamban iikanonj oro siimolon onj nandun tosaana menj kan noma laligogi me qaago?

⁴³ Ii qaagoto, onjononj mono benj qata Moolek iwaa opo sel kuunja ii angogi ano benj qata Refan iwaa sengelao unjaya ii angonj kan laligogi.

Onjononj unja lopionj ii waegara menj mepeseen orombombaajonj megij bunagia kolooro.

Kawaajonj ama niinonj mono konjoma onjombe kereurugianonj kan unjanji kema laligonj koriganonj Babilon kantriwaa gematanonj uma laligowu.’” Kianj.

Stiiwenonj opo sel jigowaa qaaya jero.

⁴⁴ *Ambosakonjurunana yonjononj balon qararanjonkonjononj kan laligonj Anutuwaa dangunu kuunj opo sel jigo menj angonj laligogi. Ii menj angonj Anutunonj jigoya mewutiwaajonj Mooses jenj kotonj munj unja sareya qendeema muro iiroti, mono iikawaa so megij nano.

⁴⁵ *Moosesnonj ambosakonjurunana galenj koma onjono yonjononj opo sel jigo ii angonj laligogi. Kanagenj Joosuanonj waama galenj koma onjono gbiliurugianonj jigo ii bunja qen angonj toroqen

* 7:44: Eks 25.9, 40 * 7:45: Joos 3.14-17

kan laligon kantri kokanon kougi. Kantri kokanon kougi Anutunon balon toya tuunja tuunja onjotaaro kenji gomangia angon koma meg. Men rama laligogi kin Deiwid kolooro.

⁴⁶ *“Iinon koloon Anutu jaasewananon kalenmoriaja mokoloon kokaen qisin muro, ‘Anutu Jeikobwaa benja, giinon saanon jena niinon jen kotowe nono goojon jiwowon jigo waja mewonja.’ ⁴⁷ *Kaen qisin muroto, Solomonon jen kotooro Anutuwaajon jiwowon jigo meg. ⁴⁸ Ii megito, Uuta Somata iinon ejanon miri borogianon megiti, iikanon mende laligoja. Kawaa qaaya gejatootoo eja monjon kokaen oorota eja,

⁴⁹ *Ponjon jeja: Noonon jinjaron dun rarana ii Siwenon ero namo ii kananaa doya kolooro iikanon riin rajen.

Ojo mono noojon miri tania nomaen meg sokonaga?

Me miri dakanon mokoloon nongi iikanon uma haamo men laligowenaga?

⁵⁰ Iwoi kuuya ii mono neeno neenaa boronanon mokoloon onjombeti, ii moju.’”
Kian.

Stiiwenon kaunsol yonoo uugia kuuro.

⁵¹ *“Oo qaaqeqe ejemba, onoo uugianon mono duuro gadokopa kolooju. Gejagianon hongon mende toton tooja! Ii duujiwaajon Anutuwaanon qaa qotogon gejajojomban amakeju.

* **7:46:** 2 Sml 7.1-16; 1 Hist 17.1-14 * **7:47:** 1 Kin 6.1-38; 2 Hist 3.1-17 * **7:49:** Ais 66.1-2 * **7:51:** Ais 63.10

Ambosakonjurugianon Unja Toroya tuarenjen ama mun laligogi ononon mono yonoo so toroqen kaaniadeen Unja Toroya suulan gema qenjeju! ⁵² Onoo ambosakonjurugianon gejatootoo ejemba afaana qaago sisiwerowero ama onoma laligogi. Yonoononga moronon kakasililin mende mokoloro? Yononon Eja Solananon asugi-waatiwaa gejatootoo qaaya jegi ii unugi komugi. Yononon komugi Eja Solananon anjo asugiro ononon ii memelolo men mun qegi komuro. ⁵³ Anutunon gajobauruta wasin onono Siwenonga kamaan Kana qaa onongi Bunagia koloroto, ononon ii mende ten koma otaan laligogi.” Kian.

Stiiwen jamonon qegi komuro.

⁵⁴ Stiiwenon qaa kaen jero jigo kaunsol yononon mogiti, ii uugia soonon kootoya kaana koto. Koto uugia gere jero ambari kin waama nangi. ⁵⁵ Kaen angito, Unja Toroyanon Stiiwembaa uuta saa qero jaaya Siwenon uuro uro Jiisas Anutuwaasamararan uutanon eukanon Anutuwaas boro dindinanon nano iiro. ⁵⁶ Jiisas iima jero, “Mobu! Siwe aantano Siwe gomambaa Eja honanon mono Anutuwaas boro dindinanon nano iijen.”

⁵⁷ Kaen jero moma qa gigilaagi guju somata waaro gejagia borogianon gojoma kuuyanon lugun kema qelanjin megi. ⁵⁸ Kaen men taon goraayanon ororaan kema seleenjen ama jamonon kanain gilin qegi. Kaen qegi tosanon ii iima nama malekugia qetegon meloloon eja gbaworo Soolwaa kosianon angi. ⁵⁹ Kaen ama

jamonon gilin qengadeen nanqi Stiiwenon Anu-tuwaa qama koolin kokaen jero, “Oo Pon Jiisas, gii mono kokoosona men angon komba!” ⁶⁰ Kaen jen kemen simin kuma qa gigilaan jero, “Pon, singisongo koi anjuti, iikawaa lombota mono yonoo qagianon mende amba!” Kaen jen goron qen komuro. Kian.

8

Soolnon uumeleen tuun sisiwerowero ama onono deengi.

¹ Stiiwen qegi komuroti, ii Soolnon kaanagadeen moro sokono. Kamban iikanonadeen sisiwerowero somata kolooro Jerusalem sitiwaa uumeleen tuun kazi ama onongi. Kawaajon yononon korebore siti mesaon deema Judia ano Samaria prowins woi ii sokoma kenqi aposol yononondeen kaparan koma sitinon laligogi. ² Ejemba Anutu goda qen waeya men laligogiti, iyonoononga tosanon Stiiwen komurotiwaaajon jingen qama mamaga saama qamoya men kema ron konqi.

³ *Ron kongito, Soolnon uumeleen kanageso jaabamagege men onoma miria miria liligon uma uumeleen eja ano emba ororaan unuama gilin onono kamaagi jero kapuare mirinon onoonqi. Kian.

Filipnon Samaria sitinon Bunja gawon mero.

⁴ Uumeleen ejembanon deema goman so kema kan liligon laligogiti, iyononon Oligaa Bunja jen

* 8:3: Apo 22.4-5; 26.9-11

iikanon ejemba uugia kuun laligogi. ⁵ Filipnon Samaria prowinswaa siti monon kemen Hamoqege Toya Kraistwaa kania jen asarin onono mogi. ⁶ Ii jen asarin onoma angoletoto mero letono ejemba tuun yononon ii iima qaa jeroti, ii uumotoon ama geja ama moma angon konji.

⁷ Filipnon gawon mero Anutuwa ku-usunanon omejiilan mamaga ii ejemba uugianonga onotaaro. Onotaaro qa bobolo qama kouma kenji. Gawon mero ejemba seiseiya bakagia koomuya koloon meendangoya laligogiti, ii qeangogi. ⁸ Kaen kolooro Samaria sitinon korisoro uuta koloon ero. Kian.

Sele galeŋ eja Saimonon umbuqumbulin ano.

⁹ Korisoro eroto, Samaria siti kanon owen jenan eja mon qata Saimon laligoro. Iinon gbani tosaana suugangoron hamoqege gawon men Samaria ejemba walingon onono laligogi. Kaen laligogi “Eja uuta koloojen,” jen iyanajaan moro uro. ¹⁰ Ejemba uuta ano kamaanqeqeta yononon korebore Saimombaa qaawaajon geja ama moma kokaen jen laligogi, “Anutuwa esuna qata ‘Ku-usun somata,’ qajuti, iikanon mono eja kawaa uutanon kemerota eja.” ¹¹ Saimonon suugangoron hamoqege gawon ii kaman koriga mero ejembanon walingon laligogi. Kaen ano walingon laligotiwaajon ama iwaanon qokotaan laligogi.

¹² Kaen laligogito, Filipnon kan Anutuwa bentotonon keubombaa Oligaa Buna ano Jiisas Kraist qataa kania ii jen asarin onono. Ii jen asarin onono ejemba mamaganon Buna qaa

moma laarin uugia meleenji oomulu men onono.
¹³ Kaen anggi Saimonon kaanagadeen qaa ii moma laairo oomulu men mugi Filipwaa kosianon kan laligon otaaro. Kaen kolooro Filipnon angoletto aiwese somasomata mero asugiro ii iima walingon laligoro. Kian.

Unja Toroyanon Samaria yonoo uugianon kemero.

¹⁴ Samaria ejembanon Anutuwaanon Buna qaa kaen moma analin angon kongiti, iikawaa bujuyanon sein Jerusalem sitinon keno aposol yononon mogi. Yononon ii moma Piito ano Jon meweengon wasin orongi yonoonon keni.

¹⁵ Kema keuma yonoonon ama qama koolin Unja Toroyanon uugianon kemebaatiwaajon Pon qisiri. ¹⁶ Kania kokaembaajon qisin qama kooliri: Yononon Pon Jiisaswaa qatanon oomulu men onongito, Unja Toroyanon yonoononga mombaa uutanon mende kemero een laligogi. ¹⁷ Kawaajon qama koolin borogara wangianon ani Unja Toroyanon uugianon kemero megi. Kian.

Saimonon Unja Toroya sewanja memambaaajon jero.

¹⁸ Aposol yoronon borogara ejemba wangianon ani Anutunon iikawaa so Unja Toroya yonoo uugianon ano Saimonon ii iima monen men kan kokaen irijoro, ¹⁹ “Oro mono ku-usun kaanja ii nii mon noni men borona daen yonoo wangianon amanati, Unja Toroyanon mono iyonoo uugianon kemebaa.”

²⁰ Kaen irijoroto, Piitonon kokaen jen muro, “Ae! Yamagen! Giinon Anutuwaa kalenja

ii moneɲnon sewan̄a memambaajon̄ jejan̄. Kawaajon̄ gii mono moneɲgawo gere sianon̄ kemeba. ²¹ Goo uuganon̄ Anutuwaa jaanon̄ mende dingoja. Kawaajon̄ gii Bun̄a qaa kokawaa hon̄a mon̄ mende toton̄ mewaga. ²² Kilenaganonga mono uuga meleema Pon̄ qama koolina iinon̄ uumomogaa singison̄goya ii mesaonaga. ²³ Goo uuganon̄ kobooro tomembombombon̄ kaan̄a juma saa qen̄ gonja. Singison̄goganon̄ mono kasa kaan̄a kokosiin̄ gono osijan̄.”

²⁴ Piitonon̄ kaen̄ jen̄ muro owen̄ jenan̄ eja Saimonon̄ kokaen̄ meleema orono, “Oro mono noojon̄ ama Pombaajon̄ qama kooliri qaa jejaoti, iikawaa hon̄a mon̄ mende koloon̄ nonaga.”

²⁵ Aposol yoronon̄ Pombaa Bun̄a qaa ii siti iikanon̄ nan̄gon̄ jen̄ jen̄ asarin̄ on̄omesaon̄ keni. Kananon̄ kema Samaria prowinswaa goman̄a goman̄a liligon̄ ejemba uugia Oligaa Bun̄a qaanon̄ kuun̄ on̄oma laligon̄ Jerusalem sitinon̄ eleema keni. Kian̄.

Filipnon̄ Afrika eja mon̄ ii Bun̄a qaa ijoro.

²⁶ Pombaanon̄ gajoba mon̄non̄ Filip qaa kokaen̄ ijoro, “Gii mono Jerusalem siti mesaon̄ Saut waagen̄ kemba. Balon̄ qararan̄kon̄kon̄anon̄ kana isia (walaga) Gaza taonon̄ kemen̄kejuti, mono iikanon̄ kemba.” ²⁷ Kaen̄ ijoro Filipnon̄ afaan̄gon̄ mesaon̄ keno. Kema Afrika eja mon̄non̄ goman̄anon̄ eleema keno kananon̄ mokolooro. Iinon̄ Etiopia kantriwaa kandasi kwiimb̄aa jawin̄a uuta koloon̄ emba pombaa jin̄karon̄ mirianon̄ moneɲ ano esuhina iwoiya galen̄ koma

laligoro. Seliaa iwoiwaajon ama Juuda eja koloomambaaJon amamaaroto, kileJ Anutuwaa waeya meJ mepeseemambaaJon Jerusalem siti-nonJ karo.

²⁸ KaJ gomaJanonJ eleemambaaJon hoos karenonJ uro hoosnonJ horogi kananonJ keno. IikanonJ kema geJatootoo eja Aisaiawaa buk kotuma weenJonJ raro. ²⁹ KaenJ kolooro UnJa ToroyanonJ Filip saJe qeJ muJ qaa kokaenJ ijoro, “Gii mono hoos kare iikawaa kooronJanonJ kema metetereenJ kemba.” ³⁰ UnJa ToroyanonJ kaenJ ijoro iikanondeenJ bobogariJ kosianonJ keno. Kema eJanonJ geJatootoo eja Aisaiawaa buk iikanonJa BuJa qaaya weenJgoro moro. Moma kokaenJ qisiJ muro, “Qaa weenJgoJaJi, ii saanonJ moma asariJanJ me qaago?”

³¹ QisiJ muro ijoro, “MonJonJ mende JeJ asariro neeno ii nomaenJ moma asariwenaga?” KaenJ ijoro hoos karenonJ uro motoonJ rari. ³² *BuJa Tere weenJgoroti, ii kokaenJ,

“EJanonJ lama qeJ kotowombaaJonJ meJ wan-juti, ii mono iikawaa so osonJ sororongonJ ero.

GalenJanonJ lama meriaa juya biankatinonJ motoro kooronJanonJ goronJ qeJ otonJa qaa nanJi, iwaa so mono mende qama waunJgoro.

³³ MeJ kamaanJ mugi monJonJ qaa JakeyanonJ qaayaa kitia mende nanJonJ jero eenJ lanJ JeJ tegogi. NamononJ laaligoya kaenJ wanJi komuro.

* **8:32:** Ais 53.7-8

Gbiliuruta qaa komuro. Kawaajon monjon qa areña kanagen mende weenjon jewaa.”

³⁴ Jawinon ii weenjon Filip kokaen qisin muro, “Gejatootoo ejanon qaa ii morowaajon jeja? Ii iyanajon me eja mombaajon jeja? Gii saanon iikawaa kania nijowa.” ³⁵ Kaen qisin muro gejatootoo yonoonon Buju Terenonga kanain Jisaswaa Oligaa Buña ii kaniawo jen asariro moro. ³⁶ Kaen amin moma kananon kema apu kosianon keuri kwiin jawinanon ijoro, “Iiba, apu berena koi eja. Kawaajon gii saanon oomulu men nomba. Qaa monjon anjon koma gonja me qaago?” ³⁷ (Kaen ijoro Filipnon jero, “Gii qaa gijojeni, ii uuga kuuya Anutuwaanon ama moma laarijani een, ii saanon amana.” Jero qaa kokaen meleeno, “Jiisas Kraistnon Anutuwaa Meria kolooja, niinon ii moma laarijen.”

³⁸ Kaen meleema jen kotooro hoos kare somongogi angarakun apunon kemen Filipnon oomulu men muro. ³⁹ Ii men muro apunonga kouri Pombaa Unja Toroyanon Filip wano uma aliro kwiin jawinanon ii mombo mende iiro. Mende iiroto, toroqen korisoro qaganon goman balonanon Etiopia keno. ⁴⁰ Filipnon alin kema taon qata Asdod kanon asugiro mokoloogi. Iikanonadeen toroqen taona taona liligon kanon Oligaa Buña qaanon ejemba uugia kuun kema laligon Sisaria taanon kouro. Kian.

9

*Ponjon Sool asugin muro uuta meleeno.
Apo 22.6-16; 26.12-18*

¹ Kamban biiwia kanon Soolnon uugere qaganon nama uu selia bolan qetano Pombaa gowokouruta unun ureen onoma laligoro. Kaen laligon jigo gawon galen wana iwaanon keno.

² Iwaanon kema kokaen kuun qisiro, “Kana gbilia otaan laligojuti, iyonoononga tosonian koriganon Damaskas sitinon laligoju. Kawaajon niinon saanon endu kema mongama onoma mon mokoloomanati, ii mono somongon wama Jerusalem sitinon kamaa. Damaskas sitinon Juuda nonoo qamakooli miri galen komakejuti, iyononon ii angon koma onombubotiwaajon mono jenteego tere onon nona men kema qendeema onoma.” Kaen jero ooro men keno.

³ Kananon kema kema Damaskas siti dodow-imambajaan ano iwoi mon uulanawo kokaen kolooro: Asamararan mon Siwenonga oobili kaana asugin kamaan liligon muro. ⁴ Liligon muro tama namonon kemen en oton mon moro qaa kokaen ijoro, “Sool Sool, gii mono naambajaan sisiwerowero qaganon ama nonjan?”

⁵ Kaen ijoro Soolnon qisin jero, “Pon, gii moronon?” Kaen jero meleenon, “Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejani, nii mono ii. ⁶ Ii koloojento, saanon waama sitinon kema. Iikanon kema naa iwoiga ambagati, monnon iikawaa bujuya gijowaa.”

⁷ Eja iwo kengiti, iyononon qaagia bogoro tomin nangi. Yononon qaa oton onanon mogito, eja mon mende iigi. ⁸ Qaa meleenon Soolnon namononga waaroto, jaaya unun iwoi mon mende iima titou kuun nano. Kaen nano borianon men Damaskas sitinon wama kengi. ⁹ Kengi ween

karoŋ kawaa so titou rama apu me nene mon mende neŋ een raro. Kian.

Ananiasnoŋ Sool oomulu men muro.

¹⁰ Damaskas sitinoŋ Jiisaswaa gowoko mon qata Ananias laligoro. Poŋnoŋ kotoŋ kondoro jaameleen uŋa iiro “Ananias!” qaro. Qata qaro jero, “Oo Poŋ, nii koi rajen.”

¹¹ Kaen jero Poŋnoŋ kokaen ijoro, “Gii mono waama kana qata Kana Dindinŋ jenkejuti, iikanon kema. Iikanon kema Juudaswaa mirinoŋ uma Tarsus eja qata Soolwaaŋon qisiwa. Moba, iinoŋ nii gama koolin noma raja. ¹² Qama koolin rama uutanon jaameleen uŋa mon kokaen iiro: Eja qata Ananiasnoŋ miria uutanon kouma jaaya mombo toowaatiwaaŋon boria waŋanon ambaa.”

¹³ Poŋnoŋ qaa kaen ijoro kokaen meleenon, “Oo Poŋ, ejemba mamaganon eja iikawaa sunduya jedaborogi mobe. Inon Jerusalem sitinoŋ goonoŋ kanagesouruga soraaya ii mamaga unun ureen onoma laligoro. ¹⁴ Jigo gawon galen waŋa yononon nemun koma ku-usun mugi Damaskas siti kokanon kaanagadeen gawon iikayadeen memambaajon karo. Ejemba goo qaga gama koolinkejoni, iinoŋ mono nono korebore nonoma somongon nonomambaajon moja.”

¹⁵ Kaen meleenoto, Poŋnoŋ kokaen ijoro, “Niinoŋ eja ii meweengon mube qana bosima noo manja qen laligowaa. Kaen laligon gomaŋa gomaŋa liligon noo Buŋana jen seiro Israel ano waba kantri ejembanon momakebuya. Qaa Jakeya Jakeya kanon horogi eja poŋ

mamaga yonoo jaagianon keuma noo Bunana injoro mobuya. Kawaajon mono kilen kemba. ¹⁶ Iinon qana bosima kawaajon siimbobolo mamaga mobaa. Niinon iikawaa areña qendeema mumambaajon mojen.”

¹⁷ Kaen ijoro Ananiasnon kema miri iikawaa uutanon uma borowoita Soolwaa wananon ama ijoro, “Sool alana, kana somatanon kana Jiisasnon asugin gonoti, Pon iikanon mono wasin nono kajeñ. Goo jaaganon mombo tooro Unã Toroyanon uuga saa qewaatiwaajon nijoro kajeñ.”

¹⁸ Kaen ijoro iikanondeen iwoi sunuyawo tani kanon jaayanonga tama kamaadabororo jaaya tooro. Jaaya tooro uuro asariro waaro. Waama jero oomulu meñ muro. ¹⁹ Oomulu meñ muro nene neñ kotiuro. Soolnon kotiñ gowoko yonoo batugianon Damaskas sitinon ween tosaña laligoro. Kian.

Soolnon Damaskas sitinon Buña gawon mero.

²⁰ Laligon iikanonga waama Juuda yonoo qamakooli miria miria kanon uma Jiisaswaa kania jeñ asarin ejemba uugia kuun kokaen injoro, “Jiisasnon Anutuwaaw meria kolooja.”

²¹ Kaen injoro moma kuuya yononon aarun walingon jegi, “Jerusalem sitinon qa ii qama kooligiti, eja koi kanon ii unun ureen onoma laligoro me qaago? Kaanjadeen koi kanon karoti, ii mono nono somongon nunuama jigo gawon galen waña yonoo borogianon nonoomambaajon karo. Kawaajon mono nomaen letoma aña Anutuwaaw qaa iikayadeen nanon jenkeja?”

²² Kaen jegito, Anutunon Sool esunmumu muro mombo kotiin laligoro. Kotiin laligon Juuda ejemba Damaskas sitinon laligogiti, iyonoo uugia kuun kokaen jen laligoro, “Jiisasnon onanon Anutuwaanon Hamoqege Toya Kraist kolooja.” Qaa ii jen kotiin kania qendeema laligoro yononon kiko qen qaa ii qewagowombaajon amamaan laligogi.

²³ *Ween mamaga tegoro Juuda yononon ajoroon qaa gawon men Sool qegi komuwaatiwaajon angonan angi. ²⁴ Angonan angito, iikawaa bujuya ii Soolwaa gejianon kemero moro. Soolnon Damaskas siti mesaomambaajon ano iikanon qegi komuwaatiwaajon siti kiropo naguyanon iwaajon asaga gomantiina jaa galen men laligogi. ²⁵ Kaen men laligogito, gowokourutanon gomantiina monon konde (misa) somata men kasanon somongon Sool kondonon ama siti sopawaa ootanonga angi kemen keno. Kian.

Soolnon Jerusalem tatawaga kema laligoro.

²⁶ Soolnon kema Jerusalem sitinon keuma Jiisaswaa gowokouruta yonowo batogon toroqeroto, kuuya yononon Sool gowoko koloon laligoroti, ii mende moma laarigitiwaajon ama iwaajon toroko mogi. ²⁷ Toroko mogito, eja qata Barnabas iinon ala men mun kalan koma wama aposol yonoonon kema qendeema sunduya kokaen jen asarin onono, “Sool eja koi kanon kananon karo Ponon asugin muro iiro qaaya ijoro ano kanagen Jiisaswaa qata ii Damaskas sitinon jen asarin uugia kotakota kuun laligoro.”

* **9:23:** 2 Kor 11.32-33

²⁸ Sunduya kaen jen asarin onono yonowo toroqen Jerusalem siti uutanon liligon awasanakaka nama Pombaa qata asuganon qama ejemba uukuukuu kotakota ama onoma laligoro. ²⁹ Ii ama onoma laligon Juuda ejemba Griik qaa moma laligogiti, iyonowo amin moma mondongosi qaa melenqeleen anoto, yononon Sool kaparan koma qegi komuwaatiwaajon mogi. ³⁰ Ii batogi alaurutanon Sool mokoloon wama Sisaria taonon kema nama wasigi yanodeen toroqen kolokoloo taonq qata Tarsus kanon keno. Kian.

Uumeleen tuun yononon luaenon laligogi.

³¹ Soolnon uuta meleeno iikawaa gematanon uumeleen kanageso kuuya Judia, Galili ano Samaria prowins sokoma laligogiti, iyononon luae mokoloogi Unq Toroyanon ii men kotiin nanon onono laligogi. Kaen metulanon Pombaa qaaya uuguwombotiwaa keegia moma gawon megii uumeleen kanagesogianon somariin seirolaligogi. Kian.

Piitonon Lida eja mon men qeangoro.

³² Piitonon gomaqa gomaqa liligon Jiisaswaanon kanageso soraaya injiima kema laligon kamban monon taon qata Lida kanon keuro. ³³ Keuma kanon eja mon qata Ainias mokolooro. Bakaya koomuya kolooro dunnondeen en laligoro gbani 8 tegoro. ³⁴ Piitonon ii mokoloon kokaen ijoro, “Ainias, Jiisas Kraistnon gii men qeangon gonja. Kawaajon mono waama tambomaeege men kululuuwa.” Kaen ijoro iikanondeen waaro.

³⁵ Kaen kolooro Lida ano Saaron ejemba kuuya yononon ii iima uugia meleema Pombaanon qokotaagi. Kian.

Piitonon Jopa kema Tabita men gbiliro.

³⁶ Jopa taonon gowoko emba mon qata Tabita laligoro. (Qa ii Griik qaanon Dorkas, ananaa qaanon nembaro, Inglis qaanon deer.) Iinon kamban so gawon awaa awaa men kalen sei-seiya mendeema ejemba kamaanqegeta ilaan onoma laligoro. ³⁷ Piitonon goman kanon laligoro Tabitanon kamban iikanon ji koloon muro komuro. Komuro qamoya songbama men miri uuta monon uma анги.

³⁸ Lida ii Jopa taon kosianon raro. Kawaajon Piitonon Lida laligoroti, gowoko yononon ii moma eja woi wasin orongi kema Piito kokaen qisin muri, “Gii mono uulanawo kana norowo Jopa taonon kembona.” ³⁹ Qisin muri iikanondeen afaangon yorowo kengi. Kema keugi qamo miri uutanon erotiwaanon wama ugi. Ugi emba malo kuuya Piito liligon saama Dorkasnon yonowo laligon opo maleku uun men ononoti, ii qendeema mugi. ⁴⁰ Qendeema mugito, Piitonon jero kuuya yononon kemedaborogi simin kuma qama kooliro. Qama koolindaboron qamo jaasewan qen kokaen ijoro, “Tabita, mono waaba.” Kaen ijoro jaaya uun Piito iima waama raro.

⁴¹ Raro Piitonon borianon men kobibiuro waama nano. Nano uumeleen alauruta ano emba malo onoono ugi. Ugi koomunonga gbilin waaroti, emba ii jaasewangianon ano iigi. ⁴² Iikawaa buju qaa ii Jopa uutanon miri

so keno moma ejemba mamaganon kanain Pon moma laarin mug. ⁴³ Piitonon Jopa kanon soman̄a tosaan̄a torogon laligon Saimombaa mirinon rama ero. Eja ii kana esu mewutiwaajon bulmakao selia orasin songbama meagon laligoro. Kian̄.

10

Korniliusnon Piito qaro karo uuta meleeno.

¹ Taon qata Sisaria kanon kawali galen wabaya mon qata Kornilius laligoro. Iinon manjaqege tuun bakaya mon qata “Italiwaa manjaqege tuun” qagiti, iikanon manjaqege eja 100 yonoo galengia laligoro. ² Iinon sumanuruta kuuya yonowo Anutu goda qen waeya men mepeseen laligogi. Kaen laligogi Juuda ejemba wanaya yonoojon kalen seiseiya onoma Anutu pororo qama koolin laligoro. ³ Mare monnon 3 kilok kawaa so kolooro Ponnon Kornilius koton kondoro jaameleen un̄a mon iiro. Un̄a ii tororo iima iikanon Anutuwaanon gajoba monnon mirianon uro iiro. Gajoba kanon uma “Kornilius!” jen qata qaro.

⁴ Kaen qaro gajoba iigigiin sombuya moma ijoro, “Somatana, naambaajon koi kajan?” Kaen ijoro meleeno, “Gii qama koolin laligona qaaga Anutuwaanon uro moro awaa kolooja. Gii ejemba wanaya kalen̄a kalen̄a mendeema onomakejani, ii Anutunon moma angon koma goojon romongon wasin nono kajan. ⁵ Kawaaajon mono keteda koi qele ana Jopa taonon keno eja qata Saimon, qata mon Piito qajuti, iiga wama

kawu. ⁶ Iinonj oro selianonj gawonj meme eja qata Saimon iwaa mirinonj kowe goraayanonj laligoja.”

⁷ Siwe gajobanonj Kornilius qaa kaen ijonj mesaonj keno. Mesaonj keno welenqeqeya woi oroono kari. Kari koipuya manjaqeqe eja monj kosianonj kaparanj koma Anutu motoongara goda qenj laligoriti, ii kaanagadeenj oono karo. ⁸ Kagi gajobawaanonj qaa ii kuuya injijoro wasinj onono Jopa taononj kenji. Kianj.

Ponjonj Piito kotonj kondooro jaameleenj unja iiro.

⁹ Eja yonjononj kananonj kenji gomanj ano taonj dodowigi weenj biiwia kanonj Piitononj miri uuta monj eu kanonj uma nama qama kooliro. ¹⁰ Nama qama koolinj nenewaa komunj iwoi nemambaajonj moma jero oogi. Oogi kambanj kanonj Pombaa umbeumbenjonj qero rama jaameleenj unja monj kokaenj iiro: ¹¹ Siwenonj aantano iwoi somata monj kamaaro. Iwoi ii opo taanja somataa tani kaanja kolooro. Gajoba yonjononj iwoi iikawaa wanjonja 4 iikanonj menj nanjowuyaga, iikawaa tani kaanja balononj kamaaro. ¹² Iwoi iikawaa uutanonj oro kania kania ragi. Oro tosianonj kana 4:yanonj riinj kemakeju. Tosianonj wosogianonj kondondongonj kemakeju. Kaanagadeenj koonja koonja kanakeewanj elelaonj kemakejuti, iwoi kaanja kaanja ii opo iikawaa uutanonj motoonj kamaagi. ¹³ Kamaagi iikanonj qa monj koloonj qaa kokaenj ijoro, “Piito, gii mono waama iwoi koi qenj oonj newa.”

¹⁴ Kaen ijoroto, Piitononj jero, “Oo Ponj, kaen qaago totoonj! Ii qizimizinjawo. Nii kambanj

monnon iwoi angonjorayawo ii mende newe. Nii iikawaajon arokuukuu mojen.”

¹⁵ Kaen ijoro qa iikanon mombo koloon iwaa-jon jero, “Anutunon iwoi jen konjoratiro eji, gi-inon iikawaa qata angonjorayawo kaen mende qaba.” ¹⁶ Iwoi kaaja ii mombo asugiro indina karoon kolooro. Indina karoon kolooro iikanon-deen opo ii mombo horogi Siwenon uro.

¹⁷ Piitonon jaameleen una ii iima iikawaa kaniaajon kiko qen momambaajon moma bimbimgon raro. Kaen raro kamban iikanondeen Korniliusnon eja wasin onono kan Saimombaa miri mongama kawaajon qiqisi ama mokoloon kouma miri naguyanon nanngi. ¹⁸ Miri naguyanon nama kokaen qama qisigi, “Saimon qata mon Piito qajuti, iinon miri koi kanon laligoja me qaago?”

¹⁹ Piitonon toroqen jaameleen una iikawaa kaniaajon moma bimbimgon raro Una Toroy-anon kokaen ijoro, “Moba, eja karoonton kan gii mongama gonju. ²⁰ Niinon eja ii wasin onombe koi kaju. Kawaajon mono keteda koi waama kemen uuwoi ezelobezelo mesaon yonowo kema.” ²¹ Kaen ijoro Piitonon eja iyononon kemen injoro, “Mobu, ono eja monganjuti, niinon ii koloojen. Mono naambaajon kaju?”

²² Inijoro meleengi, “Kawali galen Kornilius ii eja dindina kolooja. Iinon Anutu waeya men mepeseen laligoro Juuda ejemba tuun kuuya yononon goda uuta qen munkeju. Anutuwaa gajoba toroya monnon asugin mun kokaen jen koto moro, ‘Gii mono qele ama Piito koma

horonj muna miriganonj uma qaa uutanongga jew-aati, ii geja ama moba.’ ” ²³ Kaenj meleenji horonj onono miri uutanonj ugi kalan koma onono ain-jolonj rama egi. Egi gomanj ano Piitononj waama yonowo keno. Jopa taonj kanonja ala tosaanja unjuano iwo motoonj kenji. Kianj.

Piitononj waba ejemba yonowo ajoroogi.

²⁴ Motoonj kema somanja motoonggo enj kema laligonj Sisaria taononj keugi. Keugi Kornilius-onj yonoojonj mamboma laligoro. Kaenj laligonj tinitosa ano alauruta awaa ii koma horonj onono mirianonj ajoroonj ragi. ²⁵ Keuma Piitononj miri-onj umambaajonj ano Kornilius-onj waama kamaanj jolonja jenj kanianonj kemenj usugonj muro. ²⁶ Usugonj muroto, Piitononj borianonj menj ko-bibiuro waaro kokaenj ijoro, “Mono waaba, nii kaanjiadeen balonj ejaga koloojenj.”

²⁷ Kaenj ijoro iwo aminj moma miri uutanonj uri ejemba mamaganonj ajoroonj ragiti, ii injiuro. ²⁸ Injiima kokaenj injiuro mogi, “Onjo Juuda ejemba nonoo kanianana moju. Juuda nono ejemba wabaya onjoo mirinonj uma onowo ainjolonj rarawaa songo ero amamaankejonj. Ii amamaankejonto, Anutunonj qaaya monj qendeema noma kokaenj nijoro, ‘Giinonj ejemba ii me woi yonjoo qagia ii angonjora arokuukuuyawo kaenj mende qaba.’ ” ²⁹ Kawaajonj onjo qele ama koma horonj nonji niinonj mende qotogonj kanj koujenj. Kouma kokaenj qisijenj: Onjo mono naambaajonj qele ama koma horonj nonji? Ii saanonj jegi momanja.”

³⁰ Kaen injoro moma Korniliusnon meleenon, “Nii mare monon kamban kokaamba 3 kilok kanon mirinanon rama qamakooli gawon menj laligon kube kete somaŋa 4 kolooja. Qamakooli gawon menj laligowe iikanonadeen eja mon selekopaaya asamararaŋawo kanon asugin bananon nano. ³¹ “Bananon nama kokaen nijoro, ‘Kornilius, gii qama koolin laligona qaaga Anutuwaanon uro moro awaa kolooja. Gii kalaŋa kalaŋa ejemba wanaya mendeema onomakejan, ii Anutunon moma angon koma goojon romongon wasin nono kajeŋ. ³² Kawaaon mono keteda koi qele ana Jopa taanon keno eja qata Saimon, qata mon Piito qajuti, iiga wama kawu. Iinon oro selianon gawon meme eja Saimon iwaa mirinon kowe goraayanon laligoja.’

³³ “Kaen nijorotiwaajon ama niinon iikanondeen qele ambe goonon kagi. Giinon qaana moma kajanawaajon uuna qeaŋgoja. Ponon qaa kuuya jewagiwaajon jen koton gonoti, giinon ii saanon jena mobon. Nono kuuya keteda koi iikawaajon ajoroon Anutuwa jaasewananon koi rajon.” Kian.

Piitonon Korniliuswaa mirinon Buŋa qaa jero.

³⁴ *Korniliusnon kaen jero Piitonon kanain kokaen jero, “Ahaa! Anutunon ejemba tosaŋa mende iniisosoroon tosaŋa mende sureen onomakejato, so motoongonon gosin nonomakeja. Iwaa jaanon monon angonjorayawo mende kolooja. Niinon ii keteda koi onanon moma kotojen.

* **10:34:** Dut 10.17

³⁵ “Kaen qaagoto, ejemba tuunja tuunja kuuya nonjo batunananon daen yonjoononga monjon Anutu waeya men mepeseen kaiyakayanon kana dindina otaaji, iinon mono Anutuwaa jaanon sokonja. ³⁶ Jiisas Kraistnon ejemba kuuya ananaa Ponjana koloon luae qen nonomakeji, Anutunon Bunja qaaya ii Israel kanageso nonoonon ano karo. Bunja iikanon karo nono iikawaa Oligaa Bunaya jen asarin laligojon. ³⁷ Jonon ejemba uugia kuun kokaen jero, ‘Ono mono uugia meleengi niinon oomulu men onomanja.’ Kaen jero kawaa gematanon qaa ii Galili prowinsnon kanain jegi sein kema Judia prowinsnon keuma kuuya sokono. Ono ii modaboroju.

³⁸ “Anutunon Unja Toroya Nazaret eja Jiisaswaa uutanon maaro ku-usun bunja qen aon goman so liligon laligoroti, ii iwo nano kema ejemba kiankomun onono. Kilenaa Toyanon ejemba esunanon somongon horon onono kemegiti, iinon ii kuuya men qeangon onondabororo. ³⁹ Iwoi ii Juda nonoo gomanon ano Jerusalem sitinon ama men laligoro gere batuyanon mondon qegi komuro. Nono ii kuuya iima nanjon jen dangunuya koloon nanjon. ⁴⁰ Komun ero somanja karoon kolooro Anutunon men gbiliro waaro. Waama indina mamaga ejemba asugin onono.

⁴¹ “Iinon ejemba tuun kuuya yonjoon mende asugiroto, Anutunon waladeen nono meweengon nonono Jiisasnon koomu-nonga waama laligoroti, kamban iikanon iwo qaa amin moma nembanene angon nen laligoninji, mono nonoojon asugiro nono iikawaa qaaya nanjon jen namakejon. ⁴² Kaen nanin Jiisasnon kokaen jen koton

nonono, ‘Anutunon kuun nono niinon ejemba laligojuti ano komugiti, iyonoo jenteego Togiaga koloojen. Kawaajon ononon mono noo kani-ana ii ejemba tuun so yonoonon nangon jen asarin laligowu.’ ⁴³ Ejemba daen yononon Jiisas moma laarin mun qata qamakejuti, Anutunon mono qa ii moma yonoo singisonogogia mesaon songbamakeja. Iwaa kania kaen eji, ii gejatootoo ejemba kuuya yononon nangon jen asarin oogita eja.” Kian

Uña Toroyanon waba ejemba yonoonon kamaaro.

⁴⁴ Piitonon qaa kaen jengadeen nano Uña Toroyanon ejemba geja ama mogiti, iyonoo uugianon kemero. ⁴⁵ Anutunon Uña Toroya kalena ii waba ejemba yonoo uugianon kaanagadeen maaro kemeroti, ii Piitowaa alaurutanon iima aarugi. Juuda ejemba selegianon Anutuwa aiwese men kotogi uugia meleema Jiisas moma laarin Piito otaan kan ragiti, iyononon mono aarun kokaembaajon walingogi: ⁴⁶ Yononon kantri tosaana yonoo qaagia morota morota kanain jen Anutu mepeseegi. Kawaajon walingogi Piitonon kokaen qisin onoma jero, ⁴⁷ “Yononon Uña Toroya ii nononon anin kaana angon koma buna qen aojuti, ii mojon. Kawaajon ii saanon oomulu men ononin sokombaa. Ii anin moronon qotogon nononaga?”

⁴⁸ Kaen jen jen koton onono Piitowaa alaurutanon nama Jiisas Kraistwaa qatanon Kornilius sumanjuruta oomulu men onongi. Oomulu men

ononji Piito angon koma mugi toroqen ween tosaanja yonowo laligoro. Kianj.

11

Piitonon Jerusalem kema gawonaa sunduya jero.

¹ Waba kantri yononon kaanagadeen Anutuwaanon qaa men angon kongiti, iikawaa bujuya ii aposol ano uumeleen alaurugia Judia prowins sokoma laligon mogi. ² Kawaajon Piitonon Jerusalem sitinon eleema uro Juuda selegianon Anutuwaa aiwese men kotogi uugia meelengiti, iyononon jejewili (jaaliki) ama jen mugi. ³ Jen mun kokaen ijogi, “Waba kantri eja Anutuwaa aiwesewo mende laligojuti, gii mono naambaajon kema yonowo ainjolon rama nembanene nena? Ii mende sokonja.” ⁴ Kaen ijogi kanakanai-yanonga kanain iwoi kolooroti, ii korebore arenawo jen asarin onoma kokaen injoro,

⁵ “Niinon Jopa sitinon laligon qama kooliwe Pombaa umbeumbenanon nuro rama jaameleen unja mon kokaen iibe: Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taanja somataa tani kaanja kolooro. Gajoba yononon iwoi iikawaa wanonga 4 iikanon men nangowuyaga, iikawaa tani kaanja noo kosonanondeen kamaan ero. ⁶ Kamaan ero iwoi iikawaa uutanon tororo iibe oro kania kanianon ragi. Oro tosaanja ii namonon kana 4:yanon riin kemakeju. Tosaanja kawalia

geregiawo koloaju. Tosianon wosogianon kondondongon kemakeju. Kaanagadeen koon kania kania kanakeewan elelaon kemakejuti, iwoi iikaana ii opo iikawaa uutanon motoon kamaagi injiibe. ⁷ Injiibe qa mon kaanagadeen koloon kokaen nijoro mobe, 'Piito, mono waama iwoi koi qen oon newa.'

⁸ "Kaen mobeto, niinon kokaen jewe, 'Oo Pon, nii iikawaajon arokuukuu mojen. Iwoi qizimizin angonjorayawo kaana ii kamban mongen noo buunanon mende oosiro. Kawaajon ii mono mende totoon nemaana.' ⁹ Kaen jewe qa iikanon mombo Siwenonga koloon kokaen nijoro, 'Anutunon iwoi jen konjoratiro eji, giinon iikawaa qata angonjorayawo kaen mende qaba.' ¹⁰ Iwoi kaana ii indina karon kolooro. Kaen kolooro iwoi kuuya ii mombo horogi Siwenon eleema uro. ¹¹ Uma ayayooga kono kamban iikanonadeen Korniliusnon Sisaria taononga eja karon wasin onono noonon kagiti, iyononon miri ranihi, iikawaa naguyanon nangi.

¹² "Naguyanon nangi Una Toroyanon kokaen jen koton nono mobe, 'Gii mono uuwoi ezelobezelo yakarin yonowo kamba.' Qaa ii mobe uumeleen alauruna 6 yononon kaanagadeen Jopa mesaon niwo Sisaria taonon kenin. Sisaria keuma kawali galen iikawaa mirinon unin. ¹³ Unin qaa sundu kokaen menj nonono, 'Gajoba monon noo mirinon asugiro iibe nama kokaen nijoro: Gii mono Jopa gomanon qele ama eja qata Saimon, qata mon Piito ii wama kawu. ¹⁴ Iinon kan Buna qaa jero gii ano sumanjuruganon ii

moma laarin uugia meleengi kuuya hamo qen onono letombu.’

¹⁵ “Sundu ii men nonono niinon kanain Buja qaa jewe. Ii jewe mogi Uja Toroyanon kanakanaiyanon nonoo uunananon kemeroti, mono iikawaa so geja ama mogi iyonoo uugianon kaangadeen kemero. ¹⁶ *Iinon kemero iibe iikanondeen Pombaa qaa mon noo momonon kouro romongowe. Qaa ii kokaen, ‘Jonon oo toonon mulu men ononoto, niinon Uja Toroya uugianon ama iikanon mulu men onomaŋa.’

¹⁷ Nononon Pon Jiisas Kraist moma laarin munin Anutunon kalenja nononoti, ano yononon moma laarigi Anutunon kalenja iigadeen yonoo uugianon kaanagadeen ano. Kawajaan ama nii kaanjon mono nomaen Anutu ku-usun Toya batogon qetama mubenaga? Iinon kaen ama ononota niinon angon koma mumambaajon amamaawe.”

¹⁸ Piitonon sunduya kaen jero moma uugia olo-mooro bonjon kolooro Anutu mepeseen kokaen jegi, “Onanon, nono uunana meleema laaligo kotigaa bunaya koloojon mojonto, Anutunon kana motoonjo ii waba kantri ejemba yonoojon kaanagadeen ama ononota eja. Ii mono keteda koi asarin moma kotojon.” Kian.

Waba kantrion uumeleen tuun mutuya kolooro.

¹⁹ *Stiiwen qegi komurotiwaajon ama kakasililin kolooro uumeleen ejembanon deema liligon kema kagi. Kema kagi tosianon kowe

* **11:16:** Apo 1.5 * **11:19:** Apo 8.14

goraayanon Fonisia gomanon kengi. Tosianon kowe koton wato qata Saiprus kanon kengi. Tosianon Siria prowinswaa sitia qata Antiokia kengi. Kaen deema kengito, ejemba batugianon Jiisaswaa Buṇa qaa ii Juuda ejembagadeen injijogi mogi. Waba kantri ii mende injijogi. ²⁰ Mende injijogito, Saiprus ano Sairini eja tosanon yonoo batugianon laligogi. Yononon waba balonon somariin Antiokia sitinon kouma balon toya yonowo Griik qaanon amin moma Pon Jiisaswaa Oligaa Buṇa ii kaen Juuda qaago yonoojon kaanagadeen jen asarin onongi. ²¹ Ii jen asarin onongi Ponon yonowo laligoro ku-usunanon ejemba uugia kuun onono mamaga yononon Pon Jiisas moma laarin uugia meleema iwaanon qokotaagi tuungia somariin somata kolooro.

²² Kaen kolooro iikawaa bujuyanon kema Jerusalem kanageso yonoo gejagianon kemero mogi. Ii moma Barnabas wasigi Antiokia sitinon keno. ²³ Kema keuma Anutunon kalenmorianṇa ejemba onono qeangogiti, ii jaayanon iima moro uro aisoṇ qambanmambanṇa kokaen jero, “Ono mono korebore uugia men kululuun kotiin Pombo qokotaan nambu.” ²⁴ Barnabasnon eja awaa kolooro Unṇa Toroyanon uuta saa qero uu-woi yakarin gema qen uuta kuuya kanon Jiisas moma laarin mun laligoro. Kawaaṇon ejemba mamaganon uugia meleema Pombaa tuunon toroqegi somariiro.

²⁵ Barnabasnon Antiokia mesaṇ Sool mongamambaṇon Tarsus taanon keno. ²⁶ Kema mokolon wano Antiokia sitinon kari. Kan iikanon motoongara gbani motoonggo kuuya

laligon zioz gawon men uugia meleengiti, ii tuuna tuuna kuma ononi ejemba mamaganon momo men uu wombogianon angi. Antiokia ejembanon mutuya kanain gowoko qagia Kraistwaa ejemba (kristen, Kraistwaa buna) qama laligogi. Kian.

Waba kantriwaa uumeleen yononon Juuda nanon onongi.

²⁷ Kamban kanon gejatootoo ejemba tosonian Jerusalem mesaon Antiokia sitinon kamaan kougi. ²⁸*Yonoononga mon qata Agabus ii waama Una Toroyanon sololooro buju qaa kokaen injoro, “Bodi somatanon koloon goman goman sokoma ewaa.” Kaen jero iikawaa so Siisakin qata Klodius iwaa galenkonkon kambananon kolooro. ²⁹ Ii kolooro gowoko yononon mindirin uumeleen alaurugia Judia prowinsnon laligogiti, ii nanon onoma kulukululuun nandun somata angi kembatiwaa qaa somongogi. ³⁰ Qaa ii somongogi ano iikawaa so onanon angi. Yononon monen ano iwoi men kululuun Barnabas Sool yoro borogaranon ama wasin orongi Jerusalem kema uumeleen kanageso yonoo jotamemeurugia iniima ononi. Kian.

12

Herodnon Jeims qen Piito kapuare mirinon ano.

¹ Kamban iikanon kin Herodnon* uumeleen kanageso sisiwerowero men onomambajaan moma jero uumeleen ejemba tosaan onoma

* **11:28:** Apo 21.10 * **12:1:** Kin Herod Agripa I (mutuya) iinon gbani 37-44 kanon Palestain kuuya galen koma onoma laligoro.

somonjon ononji. ² Kinjon jen kotooro Jombaa data Jeims ii manjawaa soo somatanon kianji.

³ Kaen jen kotooro qegi komuro Juuda ejemba tosanon ii mogi awaa kolooro iiro. Ii iima kawaajon toroqen jero Piito kaanagadeen men somonjogi. Iwoi ii bered yiistya qaawaa kendon kambananon jero kolooro. ⁴ *Kawaajon kinjon kokaen jero, “Niinon kiankomu kendon† tegoro Juuda yonoo qaa jakeyanon oomaŋa.” Kaen jen jen kotono kapuare mirinon ononji. Ononji manjaqeqe eja 16 yononon batugianon tuun 4 koma kamban utekute angita eja 4:yanon asaga gomantiina suulan nama galen men mun laligogi. ⁵ Piito kaen galen men mun laligogi kapuare mirinon eroto, uumeleen kanageso yononon suulan iwaajon ama Anutu kaparan koma qama koolin laligogi. Kianj.

Siwe gajobanon Piito isama wama kamaaro.

⁶ Qama koolin laligogi kiankomu (Passover) kendon tegoro gomantiina kanon manjaqeqe eja woiyanon Piito gbado (tape) woinon kotakota somonjori batugaranon gaon ero ano eja waa-giawo tosanon nagu gematanon nama kapuare miri galen megii. Kin Herodnon goman ano Piito wama qaa jakeyanon oomambaajon romonjon aren ano gaon egi. ⁷ Gaon egito, Pom-baa gajoba monjon uulanawo asugin Piitowaa

* **12:4:** Eks 12.1-27 † **12:4:** Kiankomu kendon ii Inglis qaanon Passover. Ananaa qaanon qata mon ii goukonjon kendon. Israel ejemba yononon Iijipt laligon nagugia sanon morigi Anutuwa gajobanon injiima koboon unuugun mutu meragia mende unuro komugi.

kooronanon nano kasa miriwaa uuta asarid-abororo Piitowaa maronanon qen ijoro, “Mono uulanawo waaba.” Kaen ijoro gbado (tape) woiyanon iikanondeen Piitowaa borianonga een suni. ⁸ Suni gajobanon ijoro, “Mono opoga somongon kana esuga mouba.” Ijoro moma iikaen ano. Ii ano toroqen ijoro moro, “Mono malekuga mouma nii notaan kawa.”

⁹ Kaen ijoro moma miri uuta mesaon otaaro. Ii otaan kenoto, gajobanon iwoi anoti, ii onanon kolooro me qaagoti, Piitonon iikawaaajon moro sisau kolooro. Iinon gaon en gaon iiroti, iikawaa tanitani moro kolooro. ¹⁰ Miri uuta mesaon nagu mutuyanon galeñ men naniti, ii uruugun nagu mononon keuma uruugun koton kema kapuare miri seliaa aen kiropoyanon keuri. Keuri nagu somata kotakota iikanon mono anodeen een tano seleenjen siti kana qaa ootanon kemeri. Kemen kana somata striit mon toroqen keni gajobanon uulanawo Piito mesaon aliho.

¹¹ Aliho Piitowaa uuta tooro kokaen jero, “Oo Pononon mono gajobaya wasiro kan Herodwaa borononga metogon nonja, ii mojen. Juuda ejembanon noo selenanon iwoi koloowaatiwaaajon mambonjuti, iinon mono iwoi kuuya iikanon noo wagna somonggoja. Niinon keteda koi ii onanon moma kotojen.”

¹² Kaen moma kotooro asariro Jombaa nemuna Mariawaa mirinon baagen keno. Jon iikawaa qata mon Maak qagi. Miri iikanon ejemba maganon ajoroon Anutu qama koolin laligogi.

¹³ Kaen laligogi Piitonon kan toomaanon nama nagunon qero. Nagunon qero welenqege emba

qata Roda iinon kan “Gii moronon?” jen qisiro.
¹⁴ Qisin nama Piitowaa aroya moma koton “Ii-
 ia kajan!” jen aisoon lugun nagu mende horon
 uulanawo miri uutanon uma injoro, “Piitonon
 kan nagunon nanja.” ¹⁵ Inijoro moma iwaajon
 “Uuga sooro jejan,” jegi. Jegito, iinon wan qen
 “Qaa onja jejen!” injoro. Kaen injoro jegi, “Ii
 mono Piitowaa gajobayanon nanja.”

¹⁶ Kaen amin mogito, Piitonon nagu qengadeen
 nano horon iima aarugi. ¹⁷ Aarugi borianon
 sare ama olon ambutiwaajon jero. Jen Ponon
 kapuare mirinonga wama seleenjen kamaaroti,
 sundu ii injoro, “Ono buju koi mono bisop
 Jeims ano uumeleen alaurunana tosaanja ii injogi
 mobu.” Kaen injon onomesaon goman monjen
 keno. Kian.

*Piitonon kapuare miri mesaoro kin Herodwaa
 irinja soono.*

¹⁸ Goman ano manjaqeqe eja yononon
 Piito mongama “Daen ilinolon koma alin
 kenja?” jen kawaajon konjilin ano majakaka
 somata mogi.† ¹⁹ Herodnon kaanagadeen Piito
 mokoloowutiwaajon jero mongama bimbimgon
 mende mokoloogi eja waagiawo Piitowaa galen
 megiti, ii qaa jakeyanon onooma mamaga qisin
 onoma jen tegon unuama unugi komuwutiwaajon
 jen koton onono. Kawaa gematanon Judia
 prowins mesaon Sisaria taonon kemen kanon
 laligoro. Kian.

† **12:18:** Room gawman gawombaa areja kokaen: Kapuare
 ejanon olon konagati een, eja waagiawo ii mono unugi komunkegi.
 Kawaajon konjilin ama majakaka somata mogi.

Anutunonj kinj Herod ironja muro komuro.

²⁰ Fonisia prowinswaa taonj qagara Taia ano Saidon yonononj nene gawongia mewombaa-jon amamaanj kinj Herodwaa kantri yonoononga nene iwoigia sewana menj laligogi. Kaana laligogi Herodwaa irina soono Taia Saidon kere ama onoma nembanene onombutiwaa songo ano. Kawaajon yonononj kululuun jotamemeurugia wasinj onongi tuun menj kinj Herod iibombaa-jon kengi. Kengi jawina qata Blastus jinkaronj miriaa galejanonj ii wala injiuro. Injiuro ijogi, “Nono qaa jen solananininj luae koloowaatiwaa qisiwombaa-jon kajonj.” Kaen ijon jen menj loorinj mugi injiuro, “Saanonj qaagia kotingonj gemagianonj namaña.”

²¹ Kaen injiuro kinjonj qaa meleema onomambaa-jon kamban menj onono kanonj ajoroogi iyanaa selia menjerengonj kinj eja ponj malekuya mouma jinkaronj dunj rarayanonj rama korisoro qaa injiuro. ²² Injiuro ejemba tuun yonononj moma kokaen jen qagi, “Qaa ii Anutuwaanonj qaaga. Ii balonj ejawaa qaaya qaago.” ²³ Kaen qagito, kinjonj kaen ama Anutuwaa qabunaya qakooma mende mepeseen iyanaa-jonj moro uro. Kawaajonj Pombaanonj Siwe gajoba monjonj iikanondeen qero doononj kinj kinj kema kiro komuro. ²⁴ Kaen kolooroto, Anutuwaanonj Buna qaa ii jen laligogi toomorianawo koloonj seiuro.

²⁵ Antiokia siti yonononj Barnabas ano Sool

nanḡonango misin gawon mon[§] oronḡiti, iy-
oronon ii Jerusalem laligon metogori. Ii mete-
gon Jon qata mon Maak qagiti, ii wama motoon
Jerusalem mesaon Antiokia sitinon eleema kagi.
Kian.

13

*Barnabas Sool yoronon misin gawon kanain
men keni.*

¹ Antiokia sitinon tosonian uugia meleema
uumeleen kanageso koloogi jotamemegia
kokaananon gejatootoo qaa jen kuma onoma
laligogi: Qagia Barnabas ano Simeon qata
mon Injana (Griik qaanon Naija) ano Lusius
(Sairini gomambaajon), Manain (ii pon gawana
Herod* iwo motoon laligon somariiri) ano Sool.

² Uumeleen kanageso yononon Pombaa waeya
men mepeseen nene singi laligogi iikanon Unḡ
Toroyanon kokaen injoro, “Niinon Barnabas
ano Sool gawon qaita mon mewaotiwaajon
meweengon oroombe. Kawaajon ononon mono
ii jen tegon wasin oronḡi kembao.”

³ Kaen injoro qama kooliwombaajon nene singi
laligon borogia wangaranon anḡi Pombaa ku-
usunanon turun orono wasin oronḡi keni. Kian.

Saiprus watonon kema gawon meg.

§ 12:25: Antiokia yonoonon nanḡonango monen ii men kema
Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yonoo borogianon ani. Kawaajon qata nanḡonango misin gawon mon jejon.

Apo 11.30 * 13:1: Herod Antipas iinon gbani 4 B. C. – 39 A. D.
kanon Galili ano Perea prowins woi ii galeḡ koma onoma laligoro.

⁴ Un̄a Toroyanon̄ kaen̄ wasin̄ orono goman̄ qata Selusia kanon̄ kemeri. Kanon̄ kemen̄ wan̄gonon̄ uri opo sel horon̄ mororon̄gogi haamonon̄ nan̄goro kema wato Saiprus kawaa ween̄ koukoutanon̄ keugi. ⁵ Keugi siti qata Salamis kanon̄ kema Juuda ejemba yon̄oo qamakooli miria miria kanon̄ uma Anutuwāa Bun̄a qaa jen̄ uu kuun̄ on̄oni. Eja qata Jon̄ ii kaan̄agadeen̄ wani yorowo kema kan̄ ala ilailaagaraga laligoro. ⁶ Kaen̄ laligon̄ wato kuuya laligon̄ koton̄ leegen̄ ween̄ kemekemetanon̄ Pafos sitinon̄ keugi. Kanon̄ keuma Juuda eja qata Barjiisas mokoloogi. Iinon̄ owen̄ jen̄an̄ ejaga koloon̄ gejatootoo eja takapolakaya laligoro.

⁷ Owen̄ eja ii wato kawaa kiapya qata Sergius Pool iwaa mirinon̄ rama laligoro. Kiap iikanon̄ momakooto ejaga laligoro. Kaan̄a laligon̄ Anutuwaanon̄ Bun̄a qaa momambaa siin̄a en̄ muro Barnabas Sool koma horon̄ orono iwaanon̄ kari. ⁸ Karito, Elimas, (owen̄ memewaajon̄ qata Griik qaanon̄ kaen̄ jen̄kegiti,) iinon̄ kiapnon̄ Anutu moma laarin̄ mubabotiwaajon̄ tuaren̄jen̄ ama oroma kiap uuta qaanon̄ en̄kalolon̄ memambaa-jon̄ angobato mero. ⁹ Angobato mero Sool, qata mon̄ Pool qagiti, Un̄a Toroyanon̄ iwaa uuta saa qero Elimas tororo iima koto-ro.

¹⁰ Iima koton̄ kokaen̄ jen̄ muro, “Yei! Umbuqumbulin̄ eja, gii mono Kilen̄aa Toyaa mera koloojan̄. Satanon̄ uuga oson̄kakale ambe-mbo men̄ gono selenon̄ kuukuu kania kania ama laligon̄kejan̄. Qaa dindin̄a kuuyaa kereya koloon̄ Pombaanon̄ kana dindin̄a meerangona

dogonkeji, ii mono mesaowaga me? ¹¹ Kawaajon moba! Ponjon mono boria qaganon ano esujanon turun gono jaaga gooro ween asasaga iimambaajon amamaawaga. Iinon kamba merotiwaa so mono jinjaun qen laligowa.” Jen muro iikanondeen pangamanon qaganon kamaan tururo umun koma titou kuun ilinwalin qen kema kan borianon mewutiwaajon qisin borianon koromojoron ano. ¹² Iwoi ii kolooro kiapnon ii iima Pombaa Buna qaa momoyaajon walingon moma laarin muro. Kian.

Pisidiawaa Antiokia taanon misin gawon meg.

¹³ Poolnon nenauruta yonowo Pafos goman mesaon wangonon ugi opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema laligon Pamfilia prowinswaa siti qata Perga kanon keugi. Kanon keuma nama Jonon oromesaon eleema Jerusalem sitinon karo. ¹⁴ Eleema karoto, yoronon Perga siti mesaon toroqen kema Pisidia prowinswaa taon qata Antiokia kanon keuri. Kanon keuma Sabat kendonon qamakooli mirigianon uma rari. ¹⁵ Rari qamakooli miriwaa galen yononon Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo yonoonon Buju Tere weengon welen angi kamaan kokaen qisin orongi, “Alawoinana, oroonon qaa mon kanageso uunana kuuwaatiwaajon eji een, ii mono saanon jeri mobonja.”

¹⁶ Kaen qisin orongi Poolnon waama boro kuma kokaen jero, “Israel wabaurunana ano balon toya nonowo Anutu waeya men mepeseenkejuti, onjo mono geja ama mobu.

17 *Israel ejemba tuun ananaa benjana ii Anutu. Iinon bemunjaleurunana meweengon onono ambosakonjurananon Iijipt gomanon kema waba koloon laligogi. Anutunon kamban kanon Israel ejemba tuun ii toomorian onono sein qabunagiawo koloogi. Kaen koloogi Anutunon angoletu men ku-usuna qendeema iikanon unuano Iijipt kantri mesaon seleengon kagi.

18 *"Kan laligon balon qararankonkonanot koton kan nanamemen bologa ama men laligogi Anutuwa irina soono gbani 40:waa so uubooli moma laligoro. 19 *Moma laligoroto, kilen kan laligon Keinan gomanon kougi. Kougi iikanon kanageso tuun 7 konjoma kondeema onoma balongia men mendeema isiurunana toya toya koloowutiwaajon bunu qen onono. 20 *"Kaen kolooro gbani 450 kawaa so keno. Iikawaa gematanon Anutunon jenteegowaa eja ponu ponu (Judge) kuun onono. Ii kuun onono laligon kougi Samuelnon kolooro. Iinon jenteegowaa eja ponu konoga koloon gejatootoo ejaga laligoro.

21 *"Samuelnon koloon laligoro kamban iikanon kin pombaajon Anutu welema mugi eja qata Sool onono. Sool iinon Benjamin isi yonoononga eja qata Kiis iwaa meriaga kolooro ano gbani 40:waa so kin pongia laligoro. 22 *Ii laligoroto, Anutunon Sool utegon kitianon eja qata Deiwid kin eja pongia koloowaatiwaajon meweengon kuuro. Kuun

* 13:17: Eks 1.7; 12.51 * 13:18: Jan 14.34; Dut 1.31 * 13:19: Dut 7.1; Joos 14.1 * 13:20: Pon 2.16; 1 Sml 3.20 * 13:21: 1 Sml 8.5; 10.21 * 13:22: 1 Sml 13.14; 16.12; Ond 89.20

kania jen asarin kokaen jero, 'Niinon Jesiwaa meria Deiwid mokoolojen. Iwaa uuta gosin mobe saanon sokoma nonja. Iinon nanamemenja kuuya kanon noo jena ten koma laligowaa.'

²³ Anutunon wala eenanon Hamoqege Toya wasin nonombaatiwaajon jeroti, soomongo qaa iikawaa onanon mono kokaen kolooro: Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga eja qata Jiisas kolooro Anutunon ii Israel tuun nonoo Hamoqege Tonana koloon laligowaatiwaajon kuuro.

²⁴ * "Jiisasnon mende asugiro waladeen iikanon Jonon kan kokaen jen laligoro, 'Ono mono uugia melembu. Uugia meleengi niinon oomulu men onomanja.' Kaen jen Israel ejemba tuun kuuya uu kuun onoma laligoro. ²⁵ *Kaen laligoroto, iinon gomanlili gawonja mendaboromambaajon ama iikanon kokaen injoro, 'Ono noojon nomaen romongoju? Iwoi romongojuti, niinon ii qaagoto, mobu, noo gemananon eja mon kawaa. Iinon karo niinon iwaa kooronanon kamaanqegeta laligojenywaajon wayangesoya besaan kana esu kasia isamambaajon moma bimbingomanja.'

²⁶ "Oo alauruna, Aabrahambaa gbiliuruta ano balon toya ononon nonowo Anutu waeya men mepeseenkejuti, Anutunon hamo qen nonombaatiwaa Bunaya ii ano nonoonon kaja.

²⁷ Iikawaa kania ii kokaen: Jerusalem toya ano galenurunana yononon Jiisaswaa kania mende moma kotogi. Gejatootoo yonoonon Buju Tere Sabat kendon so weengonkejuto, iikawaa kania

* **13:24:** Maak 1.4; Luuk 3.3
Luuk 3.16; Jon 1.20, 27

* **13:25:** Mat 3.11; Maak 1.7;

ii mende moma asarinkeju. Kaana tompin laligojuto, kilen galenkonkon ejaurunananon Jiisas komuwaatiwaa qaaya jen tegogi gejatootoo ejemba yonoonon qaa ii iikaana kanon honawo kolooro. ²⁸ *Yononon Jiisas koomuwaa buna koloowaatiwaa so qaa kania mongama mon mende mokoloon kilen “Kozigen!” qagi. Qama Pailotnon jen tegoro komuwaatiwaajon gama welenji.

²⁹ * “Iwaajon qaa kuuya oogita eji, yononon mono iikawaa so angi hona koloodabororo Jiisas gerenonga metogon kamaan qasirinon kema jamo kobaa uutanon angi. ³⁰ Angito, Anutunon ii koomu-nonga men gbiliro waaro.

³¹ * Waaro iwo Galili prowinsnonga Jerusalem sitinon kagiti, ii mono ween boria mamaga asugin onono. Alauruta asugin ononoti, iyononon kaman kokaamba ejemba batugianon dangunu kaana nama kania nanjon jen asarin laligoju.

³² Anutunon Juuda ambosakonjurunana yonowo iwoi amambaa qaa jen somongorota nono iyonoo gbiliurugia koloonin qaa walaga iikawaa onanon mono kaman kokaamba nonoojon kokaen kolooro: Iinon Jiisas men gbiliro waama laligoja. Kawaajon nononon iikawaa Oligaa Buna ii jen asarin ononjon.

³³ * “Anutunon Jiisaswaajon qaa jero Deiwidnon moro Ondino (Buk song) jango woi kanon kokaen oorota eja,

* **13:28:** Mat 27.22-23; Maak 15.13-14; Luuk 23.21-23; Jon 19.15 * **13:29:** Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42 * **13:31:** Apo 1.3 * **13:33:** Ond 2.7

‘Giinonj neenaa meranaga koloojanj, ii kete ejemba qendeema onjombe iima kotoju.’

Iinonj qaa iikawaa so Jiisas menj gbiliro waaro.

³⁴ *Jiisas menj gbiliro koomunonga waama kotiin laligonj kanagenj mombo mende komuwaa. Iikawaa qaaya Anutunonj kokaenjerota eja,

‘Nii kalenmorianan kinj Deiwid munj laligowe soraaya koloonj powowonj kotiin nanoti, iikawaa so ii mono onjoonj togon onjomanja.’

³⁵ *Deiwidnonj iikawaa qaaya ii Ondino (Buk song) monjonj kaanagadeen kokaen anota eja,

‘Geengaa wombo ejaga soraaya ii mende mesaona koomuwaa ronjonj mende gisaawaa.’

³⁶ Nono kinj Deiwidwaa kania mojonj: Iinonj laaligoya laligonj Anutuwaan jeta otaan gawonj muroti, ii medaboronj goronj qen komuro. Komuro ambosakonjuruta yonoo kosogianonj ronj kongi qamoyanonj enj gisaan qaono. ³⁷ Deiwidnonj gisaan qaonoto, Anutunonj eja menj gbiliro waaroti, iinonj mende gisaaro.

³⁸ “Eja alauruna, kawaaajonj qaa koi mono mobu: Anutunonj Jiisaswaaajonj ama singisongogia mesaonj songgbambaa. Nonononj iikawaa Bunyaa jenj asarin onjonjon. ³⁹ Wala ‘Mooseswaanonj Kana qaa otaan iikaanja kanonj solanja koloowonja,’ jeninto, iikanonj iinonj woinonj osinj amamaan laligonin. Kaen laligoninto, kamban kokaamba daen yonononj Jiisas moma laarin iwo qoko-taawuti, Anutunonj mono kuuya yonoo qaagia jen

* **13:34:** Ais 55.3 * **13:35:** Ond 16.10

tegoro solananiwuya. ⁴⁰ Gejatootoo ejembanon qaa jen oogita eji, Anutunon iikawaa so irona meleeno qagianon ubabotiwaajon mono toogia moma galengia men aowu. Qaa kaana mon ii kokaen,

⁴¹ *Niinon onoo laaligo kambananon angoletto qaita mon memana.

Monnon iikawaa buju qaa jero mobuyaga, ii qaa hona koloowaatiwaajon mende moma laariwuyaga.

Kawaajon qaa ii men kamaan ama jejew-ili amakejuti, ono mono een uun iima walingon tiwilaawu.’ ”

⁴² Poolnon kaen jero Barnabaswo qamakooli miri mesaon kamaari tosonian kokaen qisin orongi, “Nono qaa koi mombo mobombaajon mojon. Kawaajon ii Sabat kendon mon eukanon saanon toroqen jeri mobonaga.”

⁴³ Qamakooli mirinonga kamaan deengi ejemba mamaganon Pool ano Barnabas kanagaranon orotaagi. Tosianon Juudaga koloogi ano tosonian waba kantrinona koloogito, Juuda yonjowo toroqen laligogi. Yononon orotaagi amin moma gambanmaban qaa kokaen ononi, “Anutunon kalenmorian ononoti, iikanon mono bon qen nambu.”

⁴⁴ Sabat kendon mon kan kuuroti, iikanon taon balon iikawaa ejembaya ii kololoon “Anutuwa Bun qaa mobona,” jen kouma ajoroogi. ⁴⁵ Kouma ajoroogi Juuda yononon ejemba tuuna tuuna injiima iringia soondabororo. Soondabororo Poolwaanon qaa qewombaajon

* 13:41: Hab 1.5

jenonkooli ama niinongiinon jen mepaqepae ama orongi. ⁴⁶ Kaen ama orongi Pool Barnabas yoronon awasankaka kotiin nama qaa kokaen jeri, “Anutunon gawon noronotiwaa so Bunaya wala Juuda ejemba injionin sokonagato, onjo ii gema qen lan kokaen jeju, ‘Nono laaligo kotiga uutanon keubonatiwaa so qaago.’ Kawaajon mobu, noronon mono onomesaon waba kantria kantria yonoonon eleema kembota. ⁴⁷ *Ponjon iikawaa qaaya kokaen jen koton nonono,

‘Niinon kuun gombe waba kantri yonoo asasagiaga koloon hamoqeqewaa kania jen asarin laligona balon goraaya kuuya sokondabororo leele eu emu yononon letoma Siwewaa buna koloowuya.’ ”

⁴⁸ Kaen jeri balon toya Juuda mende laligogiti, iyononon moma uugia qeangoro Pombaa Bunaya mepeseegi. Mepeseen laaligo kotigaa buna koloowutiwaajon Anutunon moma gosin ononoti, iyononon iikawaa so uugia meleema Jiisaswaa Bunaya moma laarigi.

⁴⁹ Moma laarigi Pombaa Buna qaa jen seigi prowins kuuya sokoma keno. ⁵⁰ Saanon kenoto, Juuda yononon taombaa eja geria ano emba uuta Anutu goda qen laligogiti, iyonoo uugia qaanon oson kuun Pool Barnabas motoon sisiwerowero ama oroma goman mirigianonga oro-taagi. ⁵¹ *Kembaotiwaajon ama telambelangia qendeema kokaen injiori, “Noro onoo balonon kari sububun kana tambonaranon mokotaaji, ii

* **13:47:** Ais 42.6; 49.6

* **13:51:** Mat 10.14; Maak 6.11; Luuk

9.5; 10.11

mono qesaari onjoangiaagen eleema kemebaa.” Kaen injjori kaniagara solanja moma kotogi kema Galesia prowins uutanonj siti qata Aikoniam kanonj keuri. ⁵² Keurito, gowokourunana Antiokia taanonj laligogiti, Unja Toroyanonj iyonjoo uugia saa qero hononja mende aisoonj laligogi. Kianj.

14

Aikoniam sitinonj uugia kuuri.

¹ Pool Barnabas yorononj Aikoniam sitinonj keuma kaanjiadeen Juuda yonjoo qamakooli mirinonj uma Bunja qaa jeri. Jeri Juuda ano waba kantri ejemba yonjoononga tuunj seiseiya yonjononj uugia meleema Jiisas moma laarigi. ² Moma laarigito, Juuda ejemba mende moma laarigiti, iyonjononj balonj toya Juuda mende laligogiti, iyonjoo uugia osonj aposol uunonjkeeme ama orombutiwaajonj uugia kuugi. ³ Kuugi kilenj kambanj koriga kanonj laligonj Ponj moma laarinj awasankaka nama Bunaya jenj laligori. Ponj kalenjmorianjaa qaaya jenj asariri qaagara nanjonj ku-usunja borogaranonj ano aiwese anjoletto meri asugiro. ⁴ Kaenj asugiro taombaa kanage-soyanonj juma deengi. Tosianonj Juuda jotamemeya yonjowo motoonj somongogi tosianonj aposol yorowo toroqen nanji.

⁵ Kaenj aronj qen nanji balonj toya ano Juuda ejemba wabaya yonjononj waama jotamemeurgia yonjowo uumotoonj ama wasiwasi eja aposol ii “Jamononj gilinj uruwonja!” jenj romongogi.

⁶ Kaen romongogi moma olon koma togon Likaonia prowinsnon keni. Kanon kema taon qagara Listra ano Derbe ano goman liligon oroma rama kengiti, iikanon keuri. ⁷ Kanon keuma Oligaa Buna jen asarin uukuukuu men onoma laligori. Kian.

Listra taonon Pool Barnabaswaajon ben qagi.

⁸ Listra taonon eja mon kanawoita koomuya laligoro. Ii nemun goron uutanonga meendanگویa koloon kamban mongen kana mende riin een ramakero. ⁹ Poolnon Buna qaa jero moma raro uun kania kokaen iima romongoro, “Iwaa uutanon momalaaria en murotiwaajon ama saanon qeangowaa,” kaen jero. ¹⁰ Kaen romongon qa somata qama ijoro, “Mono waama namba.” Kaen ijoro porazak waama kema kan nano.

¹¹ Poolnon kaen ano ejemba tuun yononon ii iima Likaonia qaagianon kokaen silama qagi, “Ben yoronon letoma eja selewo koloon batunananon asugin nonoonon kamaan laligojao.”

¹² Kaen jen Barnabas qata ben wangia qata Zuus qagi ano Poolnon jetanon men qaa jerotiwaajon ama ben qata Hermes qagi. ¹³ Kaen qagi ben Zuus iwaa jiwowon jigoya taon batanon eroti, iikawaa jigo gawon galenanon bulmakao ejia unuama karo. Kaen kan ila kasasoron men kan taon kiropo naguyanon nama ejemba tuun yonowo jakenon ama siimolon on orombombaajon angi.

¹⁴ Kaen angi aposolwoi yoronon ii moma “Mende sokonja,” jen qotogon selekopaagara menjurama uulanawo ejemba tuun uutanon

kema qari. ¹⁵ *Qama kokaen jeri, “Ejaurunara, onjo mono nomaembaajon ama iwoi kaanja anju? Noro kaanagadeen onjo kaanja balon eja toonga koloojo. Noro Anutuwaa Oligaa Buna jen asarin onjonjo. Kawaajon onjo mono ben omaya gema unuwu ano uugia meleema Anutu laaligo Toyaanon qokotaawu. Anutu laaligo Toyanon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikawaa uutanon eji, ii mokolon ononota laligoju. ¹⁶ Gomanja gomanja kuuya yononon wala eenanon laligon kougiti, Anutunon ii mende anjon koma onono iyangiaa jaajaa ilinwalin laligogi.

¹⁷ “Mende anjon koma ononoto, kilen tompin mende laligogi. Qaagoto, Anutunon iwoi awaa awaa ama onoma laligoro. Ilinon jero kon kiro ween qero toomoriananon kambanja kambanja kolooro nenkorisoro ama iikaanja kanon uugia kuun onono laligogi. Kaen laligogi anja kania mobutiwaajon kalen ii qendeema onoma iikaanja kanon dangunuya ano laligogi.” ¹⁸ Yoronon kaen jen ejemba tuun siimolon onon orombutiwaajon jarambaran riin jen susugon ononi loorin mesaogi. Kian.

¹⁹ Listra yononon Pool Barnabas oromesaogito, Juuda ejemba tosonian Antiokia taon ano Aikoniam siti woi iikanonja kouma ejemba tuun uunonkeeme ama onongi. Ama onoma yonowo ororon lugun Pool jamonon qen “Mono komuja!” jegi. Kaen jen ororaan taon gematanon kamaan mesaogi ero. ²⁰ Eroto, gowoko yononon kouma liligon mugi waama kema taanon uro. Kanon uro

* **14:15:** Eks 20.11; Ond 146.6

eri gomanj ano Barnabaswo Derbe sitinonj keni.

Siriawaa Antiokia sitinonj eleema kari.

²¹ Derbe sitinonj Oligaa Buja jen asarin uugia kuun onjoni mamaganonj uugia meleema Jiisaswaa gowokouruta koloogi. Kaen koloogi Derbe taonj mesaonj Listra, Aikoniam ano Antiokia taonj iikanonj eleema kema injiiri. ²² Injiima rama gomanj so liligonj Jiisaswaa gowokouruta yonoo uugia nanjonj menj kotiiri. Ponj moma laarigiti, iwo qokotaan nambutiwaa qambanmamban qaaya onjoma kokaen injiori, “Nono mono konajilin qaganonj (lombo kania kania mokoloon) laligonj papangonj Anutuwaa bentotononj eu keubonj.”

²³ Uumeleen kanageso so jotamemeurugia meweenjonj galenj laligowutiwaa kania kuma onjoma kuun onjoni. Kuun onjoma Anutuwaajonj nene singi laligonj gowoko tuun yonoojonj qama koolin Ponj moma laarigiti, iwaa borononj onjoni.

²⁴ Onjooma onjomesaonj Pisidia prowins kotonj kema Pamfilia prowinsnonj keuri. ²⁵ Kanonj keuma Perga sitinonj rama Buja qaa jen uugia kuun onjoma Atalia taononj kemeri. ²⁶ Kanonj kemenj wangononj uri opo sel horonj mororonggogi haamononj nanggoro kema laligonj Antiokia sitinonj keuri. Antiokia uumeleen kanageso yonononj ii Anutuwaa kalenjmorianj uutanonj misin gawonj mewaotiwaajonj wala Anutuwaa borononj ama orongj onjomesaonj keni. Kema liligonj gawongara ii medaboronj mombo iyangaraa sitinonj eleema kari.

²⁷ Kanon kan uumeleen kanageso koma horon onjoni. Koma horon onjoni ajoroogi qaa sundugara kokaen injiori, “Anutunon norowo laligon angoletto somasomata ama menj laligoro. Iinon nemun koma norono gawon meri waba kantria kantria yononon Jiisas moma laariwutiwaa nagu horon onono uugia meleenji.” ²⁸ Sundugara kaen injion gowoko tuun yonowo kaman koriga qen korin rama laligori. Kian.

15

Waba kantri yonoojon ama zioznon deemambaajon ano.

¹ *Antiokia laligorito, Judia prowinsnonga ejemba tosanon kamaan kan kanain uumeleen ejemba kokaen kuma onongi, “Ono Mooseswaanon Kana qaawaa so Anutuwaaiwese menj selegia mende kotowuti een, iikaanja mono Siwewaa buna koloowombaajon amamaawuya.” ² Kaen kuma onongitiwaajon ama angowowo kolooro Pool Barnabas yoronon tuarenjen ama onoma geriawo jen onjoni. Jen onjoni uumotoon mende ama qaa kokaen somongon jegi, “Nono mono Pool, Barnabas ano jotamemeya tosaanja wasin ononin Jerusalem sitinon uma qaa ii menj aposol ano Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeya yonoonon kema injowu.”

³ Qaa kaen somongon jegi uumeleen kanageso yononon ii wasin onongi kananon kenji. Kema laligon Fonisia ano Samaria prowins woi ii

* **15:1:** Lew 12.3

koton kananon kanagesoya kanagesoya injigi. Injiima waba kantri tosaana yononon uugia meleengitiwaa bujuya jen uumeleen tuun yonoojon korisoro somata ama onongi. ⁴ Ama onoma kema kema Jerusalem sitinon keugi. Keugi aposol ano jotamemeya yononon uumeleen kanageso yonowo koma horon onongi. Koma horon onongi sundugia kokaen jegi, “Anutunon nemun koma nonono misin gawon menin nonowo laligon angoletto somasomata ama men laligoro.” ⁵ Sundu ii jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) tuunonga uumeleen eja tosanon waama kokaen jegi, “Waba kantri yononon uugia meleengiti, iyonoojon mono kokaen jen kotowona: Yononon mono Anutuwaaiwese men selegia koton Mooseswaanon Kana qaa kuuya otaan laligowu.” Kian.

Jerusalem ajoajoroo ama angowowo qaa mindingogi.

⁶ Kaen jegi aposol ano jotamemeya yononon qaa ii jen gosiwombaajon ajoroogi. ⁷ *Ajoroon niinonggiinon qaa mamaga jen jenonkooli angi. Ii angi Piitonon waama kokaen injoro, “Alauruna, Anutunon wala batunananon gawon mendeema meweengon noma noojon kokaen jero, ‘Gii mono waba kantrinon kema Oligaa Buna qaa jen asarin onona yononon uugia meleema Pon moma laariwu.’ Ono qaa ii moju. ⁸ *Anutunon ejemba kuuya uunana moma kotoji, iinon kania qendeema Unja Toroya Juuda ejemba nonoojon

* 15:7: Apo 10.1-43 * 15:8: Apo 2.4; 10.44

wasiro kamaaroti, iikawaa so mono waba kantri ejemba yonoojon kaanjiadeen ii wasiro uugianon kemero.

⁹ “Wasiro kemero iikaanja kanon Juuda ejemba mende inisosoroon kantri tosia mende sureen onono. Qaagoto, yononon Anutu moma laarigi singisongogia mesaon uugia songbano soraaya koloogi.

¹⁰ Kawaajon onjo mono naambaajon Anutu angobato men mubuyaga? Naambaajon gowoko gbilia yonoo arogianon qaqa toroqen anin angowuyaga? Qaqa kaanja ii ananaa ambosakonananon me nononano kaanagadeen angowombaa so mende koloon laligonin.

¹¹ Kaen qaagoto, kokaen moma laarijon: Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono Anutu nemun koma muro hamo qen nonono Siwewaa buja koloowonja. Waba kantri yononon kaanagadeen kana motoongo iikayadeen otaan letoma Siwewaa buja koloowombaajon moma laarinkeju.”

¹² Kaen injoro tuun yononon kuuya qaa mongama qaa bo ragi. Ragi Pool Barnabas yoronon qaa sundugara kokaen jeri, “Anutunon nemun koma norono waba kantrinin kema batugianon misin gawon meri aiwese angoletto somasomata asugiro.” Kaen jeri geja ama mogi. Kian.

*

Bisop Jeimsnon qaa injoro.

* **15:12:** Bisop, Griik qaanon episkopos, ananaa qaanon jaagalen me inspekta. Iinon zioz gawon kuuyaa mindimindiri galenja koloaja. Jeims koi kanon Jiisaswaa gowokoya qaagoto, Jiisaswaa koga.

13 Pool Barnabas yoronon sundugara jedaborori mogi Jeimsnon qaa kokaen jero, “Alauruna, niinon qaa jewe mono geja ama mobu. 14 Anutunon kamban mutuya waba kantri ejemba jaasewan qen onoma batugianonga ejemba iyanajon meweengon onono qata bosima kanagesoya toroqegi. Anutunon kaen ama kaniaya qendeema nononoti, Saimon Piitonon iikawaa qaaya ninijoro. 15 Qaa kaan a ii gejatootoo ejemba yononon kaanagadeen nanjon jenkeju. Yononon qaa mon kokaen oogita eja,

16 *‘Kawaa gematanon niinon eleema kan kin Deiwidwaa kantri totona mombo men waaman.

Iinon wala jinkaron kuuna qen ambosakonana galen koma onono kuunanon boratin riin kamaaroto, niinon ii mombo meagon kuuwe kantrinon qeangon nambaa.

17 Ii kokaen koloowaatiwaajon aman: Ejemba tuun tosaan kuuya yononon Pon mongambuya.

Waba kantri kuuya neenaa bunana koloowutiwaajon onjombeti, iyononon Pon nii mongama nombuya.

Pon niinon kaen jejen ano iikawaa so kantrigia men qeangoman.

18 Kaen amakejeni, ii mono monowaa monoyanonga moma kouma laligoju.’

19 “Kawaajon Jeims niinon qaa ii gosin momonanon kokaen romongon jejen: Waba kantri ejemba uugia Anutuwaanon meleenjuti,

* 15:16: Aam 9.11-12

nonononj mono lombo qaqanj somata iyonoo qagianonj aninj mende sokombaa. ²⁰ *Kaen qaagoto, iyonoojonj tere kokaen ooninj sokombaa: Yonononj oro busuya benj lopiombaa nandun buja qenj kanagianonj angi esungianonj tururoti, ii mende newu. Serowilinj mende ambu. Oro aroya qoosonjaa busuya ano sa ii mende newu. Iwoi 4 ii mesaowutiwaajonj jenj kotiiwonaga. ²¹ Mooseswaa Kana qaa ii monowaa monoyanonga gomanj so jenj asarinj kouma laligojonj. Ii Sabat kendonj so qamakooli mirinananonj weengonj momakejonj. Kawaajonj qaa 4 ii saanonj mende mesaowonja.” Kianj.

Jerusalem ajoajoroononj waba kantri yonoojonj tere oogi.

²² Jeimsnonj kaen jero aposol ano jotameme yonononj kanageso kuuya yonowo qaa ii mogi sokono. Mogi sokono batugianonga eja tosaanja meweengonj onoma Pool Barnabas yorowo mootonj Antiokia sitinonj wasinj onjombombaaajonj jegi. Kaen jenj eja qata Juudas qata monj Barsabas ano Sailas meweengonj orongi. Eja woi ii uumeleen tuumbaa jotameme ejaga koloori. ²³ “Eja ii wasinj orombonja,” jenj tere monj kokaen onj borogaranonj angi,

“Momalaariwaa waba alaurunana, Antiokia siti ano Siria ano Silisia balononj laligojuti, nonononj onoo jolongia jejonj. Aposol nonononj momalaari kanagesowaa jotamemeya yonowo onoo uumeleen

* **15:20:** Eks 34.15-17; Lew 17.10-16; 18.6-23

- alaurugiaga koloojon. Kaen onowo qaa amin mobombaajon tere ama ononjon.
- 24 Ananaa ejemba tosaana mende jen koton ononin angio nonomesaon onoonon kan uugia kuun qaa morotanon lolowawa men ononji uu momogia sisau kolooro monin.
- 25 Kawaajon nono korebore ajoajoroo ama uumotoon anin sokono. Sokono eja woi meweengon wasin oronin wombo alawoinana Barnabas Pool yorowo onoonon kawuya.
- 26 Barnabas Pool yoronon ananaa Pon Jisis Kraistwaa qataajon ama laaligogara geleen tosonian urugi komuwowaajon ani.
- 27 Nono Juudas Sailas wasin oronin kan qaa iikayadeen toroqen jегaranon jeri mobuya.
- 28 Unа Toroya ano nononon qaa kokaembaajon uumotoon anin sokonja: Onoo qagianon lombo qaqan mende toroqen ambona. Qaa wana 4 iikayadeen mono otaawu. Ii uugugi juma deembombo.
- 29 Qaa 4 ii kokaen: Oro busuya ben lopiombaa nandun buna qen kanagianon angi esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro aroya qoosona busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi 4 ii mesaon gema qegi uumotoon anin Anutunon kotuegon onono qeangon laligowu. Mono uu bonjon laligowu.” Kian.

Qaa menj kengi Antiokia siti yononon aisoogi.

³⁰ Tere kaen oon wasin ononji kengi. Kana kema kemen Antiokia sitinon keugi. Keuma uumeleen kanageso koma horon ononji ajoroogi. Ajoroogi tere ii ononji weengogi. ³¹ Ii weengogi iikawaajon afaangon ulunkolen qaganon moma aisoogi. ³² Juudas Sailas yoronon iyangoro ge-jatootoo ejaga laligon qambanmamban qaa mama onoma uuwaa nanjonango qaa jen menj kotiin ononi. ³³ Menj kotiin onoma kamban tosaana kanon toroqen laligori. Laligori tegoro uumeleen alaurugara yononon “Luaewo kembao,” jen wasin orongi. Jerusalem laligori wasin orongiti, Juudasnon yonoonon eleeno.† ³⁴ (-)

³⁵ Pool ano Barnabas yoronon toroqen Antiokia sitinon laligon ejemba tosaana mamaga yonowo Pombaanon Buna qaa kuma onoma uugia kuun onoma laligogi. Kian.

Pool ano Barnabas yoronon deeni.

³⁶ Kaen laligogito, kamban tosaana tegoro Pool-non Barnabas kokaen ijoro, “Anara taon ano goman kuuya liligon Pombaanon Buna qaa jen asarin laligoriti, mono iikanon eleema uumeleen alaurunaranon nomaen laligojuti, ii saanon kema injiima mobota.” ³⁷ Kaen ijoro Barnabasnon Jon qata mon Maak qagiti, ii kaanagadeen wama motoon kembombaajon moro.

³⁸ *Kaen moroto, Jonon wala Pamfilia taanon loorin oromesaon yorowo toroqen gawon mende

† **15:33:** Tosianon toroqen jawo 34 kokaen anju: Eleenoto, Sailasnon qaaya somongon toroqen kanon laligoro. * **15:38:** Apo 13.13

mero. Kawaajon Poolnon ii wama kembom-baajon moro mende sokono. ³⁹ Mende sokono angowowo ama uugara gere jero deeni. Deema Barnabasnon Maak wama kemen wangonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nangoro Saiprus watonon keni. ⁴⁰ Kenito, Poolnon eja qata Sailas meweengoro uumeleen alaurugara yononon Pombaa boronon ama oroma kalenmoriananon sopa somongon orombaatiwaa-jon jegi mesaon keni. ⁴¹ Kema laligon Siria ano Silisia prowins woi ii koton liligori. Liligon Poolnon uumeleen kanagesoya kanagesoya injiima men kotiin onoma laligoro. Kian.

16

Timotinon Pool ano Sailas yorowo toroqero.

¹ Poolnon liligon kema laligon taon qagara Derbe ano Listra kanon keuro. Listra keuma kanon gowoko mon qata Timoti mokoloro. Nemunanon Juuda uumeleen embaga kolooroto, mananon Griik ejaga. ² Poolwaa eja alaurutanon Listra ano Aikoniam laligogiti, iyononon Timotiwaa kania jen qeangogi moro. ³ Kaen jegi moma wama motoon kemambaajon moro. Ii moroto, Timotiwaa mananon Griik ejaga lalig-
oroti, ii kuuyanon modaborogi ano miri go-
man kanon Juuda ejemba mamaga laligogi. Kawaajon yononon Pool jen mububotiwaajon Timoti wama Anutuwaa aiwese men selia ko-
toro. ⁴ Kotoro kema taon ano goman so keugiti, iikanon Jerusalem mindimindiri ajoajoroowaa

qaaya jegi. Aposol ano Jerusalem uumeleen kan-agesowaa jotamemeya yononon qaa somongon kotiigiti, ii otaawutiwaajon jen koton onongi. ⁵ Kaen liligogi Jiisaswaanon kanagesoya kan-agesoya goman so laligogiti, iyonoo momalaa-rigianon kotiirro. Kaen kotiin Buja qaa jegi tosanon uugia meleema ween so kan toroqegi tuungiaa jangoyanon somariin uro. Kian.

Anutunon Pool gaonon koton kondooro Yurop kenji.

⁶ Liligon laligon “Eisia prowinsnon kema Buja qaa jen asariwon,” jegito, Unja Toroyanon songo ama angon koma onono. Kawaajon yononon toroqen kema Frigia ano Galesia prowins woi ii een koton uruugun kenji. ⁷ Kema laligon Misia goman goraayanon keuma Bitinia prowinsnon keubombaajon mogito, Jiisaswaa Unja Toroyanon iikanon kembutiwaajon uumotoon mende ano. ⁸ Uumotoon mende ano mesaon kema Misia goman een koton kowe goraayanon kemen Troas taanon keugi. ⁹ Troas keuma gomantiinanon gaon egi Anutunon Pool koton kondooro jaameleen unja mon kokaen iiro: Yurop eja monnon Masedonia leegen nama ooma kokaen jen qama koolin muro, “Gii mono kowe koton Masedonia gomanon kan ilaan nonomba.”

¹⁰ Poolnon jaameleen unja ii iiro nono iikawaa kania kokaen moma koton jenin, “Anutunon mono nonooma kowe koton Yurop uutanon kema Oligaa Buja Masedonia prowinsnon jen asarin onjombombaajon jeja.” Kaen jen iikanondeen

mesaon kembombaajon romongon afaangoni.
Kian.

Filipai emba Lidianon uuta meleen.

¹¹ Nononon afaangon kemen wangonon unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro Troas siti mesaon kema dindinagadeen Samotres watonon keunin. Keuma en goman ano toroqen kema Neapolis sitinon keunin. ¹² Kanon keuma wangononga kamaan kana kema Filipai sitinon keunin. Room ejemba yononon eenanon kan Filipai siti ii men kanon laaligo raragia анги Masedonia prowinswaa siti somata kolooro.* Nono Filipai keuma ween tosaana kanon laligonin.

¹³ Kanon laligon Sabat kendonon siti kiropo se-leengen kenin. Kanon kema 'Juuda yononon apu sakasinanon ajoroon Anutu qama koolinkejuti,' kaen romongon kemen roonqege monnon kenin. Kema emba ajoroon ragiti, ii injiima rama amin moma Anutuwaanon Buna qaa ii jenin mogi. ¹⁴ Mogiti, iyonoo batugianon emba mon qata Lidia raro. Iinon Taiataira sitinonga Filipai kan opo osoga nezongbala akadamuyawo men kululuun sewana mewutiwaajon ama laligoro ano Anutu waeya men mepeseen laligoro. Ponnon uuta men afaangoro Poolnon qaa jeroti, iikawaa-jon siina kolooro geja ama moma angon kono. ¹⁵ Angon kono iyanan ano sumanjuruta oomulu

* **16:12:** Masedonia prowinswaa siti wana ii Tesalonaika. Distrik mutuyaa siti wana ii Amfipolis ano siti somata qatawo mon Filipai. Room yononon Filipai ii Itali kaana galen koma onongi. Griik goman toya yononon iyangiaa balonon waba kaana koloon laligogi.

menj onjonij qisij nonoma kokaen ninijoro, “Ono noojon ‘Ponj moma laarija,’ jejuti eenj, mono saanonj kanj noo mirinonj uma rama nene nenj ewu.” Kaen jen kaparanj koma qisij nonono. Kianj.

Pool Sailas yorononj kapuare mirinonj rari.

¹⁶ Nono kambanj monjonj qamakooli roonqeeyanonj kemebombaajonj kana somatanonj keninj welenqege emba monjonj mokoloonj nonono. Emba ii andoleinjawo laligonj ejemba kaniagia asuganonj jen mokoloomambaajonj moro. Ii moma gejatootoo qaa aasangoya jen koloonj iikaanja kanonj monen iwoi ii mamaga horonj laligoro touruta yonjoo borogianonj kemero. ¹⁷ Iinonj Pool ano nono niniima nonoo gemanananonj kanj kokaen jen qaror, “Eja koi yonjononj Anutu uuta somataa welenja qen Siwewaa bunjaya koloowombaa kania jen asarinj onomakeju.” ¹⁸ Kaen jen somanja mamaga qama laligoro. Ii laligoroto, Poolnonj togonj iikawaajonj siimbobolo moro. Ii moma kambanj monjonj eleema omeya kokaen jen kotonj muro, “Nii Jiisas Kraistwaa qatanonj gijojen: Gii mono emba kokawaa uutanongga kouma kema!” Kaen jen kotonj muro iikanondeen kouma mesaonj keno.

¹⁹ Ii kenoto, emba tourutanonj ii moma monen iwoi horowombaa kania juguroti, ii mokoloonj iringia soono. Iringia soono Pool Sailas oroma somongonj maaket sombenanonj horonj orongi galen eja yonjoo jaagianonj kenji. ²⁰ Kema qaa jake galen yonjoo jaagianonj orooma selegaranonj qaa

kokaen kuun jegi, “Nono siti koi kanon luaenon laligojonto, eja woi koi yoronon kan enkalolon ama nonomakejao. Yoronon Juuda ejaga koloojao ²¹ ano Juuda siligia kuma nonomakejao. Nono Room mindimindiri kantriwaa toton toya koloojon. Kawaajon nono siligia ii saanon mende moma angon kombona. Ii men otaawombaa songo ero amamaajon.”

²² Selegaranon qaa kaen kuun jen orongi ejemba tuun yononon kaanagadeen waama mindirin kotiin qotogon orongi. Qotogon orongi galen yononon kuun onongi selekopaagara horon menjugen-jurangi ano jen koton onongi arawambunon urugi. ²³ Mamaga urugi tegoro kapuare mirinon oroombombaajon uruama eja waayawonon awaagadeen galen men orombaatiwaajon jen koton mugi. ²⁴ Kaen jen koton mugi moma uruama kapuare miri biiwianon miri uuta monon kema kanawoigara gere ozozopan† batugaranon ama kasanon somonjon miri uuta iikawaa naguya woi ii kii kungi kiro rari. Kian.

Kapuare miri galejanon uuta meleeno.

²⁵ Pool Sailas yoronon kaen rari. Rama goman ruujanon kolooro kanon Anutu qama koolin rii qama mepeseen rari kasa eja kuuyanon geja ama mogi.

²⁶ Kaen angi iikanondeen uulanawo nan so-mata men giliro kapuare miriwaa tandoya kuuya wansanwansan qegi. Kaen qegi iikanondeen

† **16:24:** Gere ozozopan kanagara melanjiro amamaan rari. Unaya iiba.

nagu kuuya tangi kasa eja kuuya yonoo aen gbadogianon (tape) loloon kamaaro. ²⁷ Kaen kolooro kapuare miri galeŋ iinon gaon uutanonga waaro. Waama kapuare miriwaa naguya kuuya tandaborogiti, ii iima jero, “Ye! Kasa ejanon togon kendaboroju me nomaen?” Kaen jeŋ romonjon jenenja ororo manjawaa soo somata ii kopinanonga horon iyanja aomambaa-jon ano.† ²⁸ Anja aomambaa-jon anoto, Poolnon gbanjban terengon kokaen jero, “Nono korebore koi rajon. Mono geenjaa selega een mende tiwilaawa.”

²⁹ Kaen jero moma kiwa mubutiwaajon qisiro mugi uulanawo kapuare miri uutanon kema jenenja ororo Pool Sailas yoroo kosoga-ranon kema simin kuma orono. ³⁰ Simin kuma oroma kapuare mirinonga uruama kamaan kokaen qisin orono, “Eja somata woi, nii mono nomaen ambe Anutunon hamo qeŋ nono letombenaga?”

³¹ Qisin orono ijori, “Mono uuga meleema Pon Jiisas moma laarin muna gii ano sumanjuruganon kaanagadeen letoma Siwewaa buŋa koloowu.”

³² Kaen ijori mirianon kengi kanagesouruta kuuya yonowo ajoroogi Anutuwaanon Buŋa qaa jeri mogi. ³³ Jeri moma gomantiinja aua iikanondeen uruama kema wijigara songbano. Songbano iikanondeen ii ano sumanjuruta kuuya ii oomulu meŋ ononi. ³⁴ Oomulu meŋ ononi uruano nene mirinon uma nene oon ama orono. Oroma iyanja

† **16:27:** Kasa ejanon olon kono galeŋa ii qaa jakeyanon ama qegi ironja siimbobolo moma komunkegi. Iyanja gamuya moma aonaga, kaen afaangon komunaga.

ano sumanjuruta yononon kuuya Anutu moma laarigitiwaajon korisoro anggi. Kian.

Kapulare mirinonga konjoma orongi kamaari.

³⁵ Goman ano qaa jake galen (majistreit) yononon opotoro wasin onongi kapulare mirinon kan kokaen jegi, “Eja woi ii mono isama orona kamaawao.”

³⁶ Kaen jegi eja waayawonon kan buju ii Pool kokaen ijoro, “Majistreit galen yononon qaa kokaen angita kaja: Oro mono kasagara isambe kamaawao. Kawaajon oronon mono keteda koi mesaon kamaan luaenon kembao.”

³⁷ Kaen ijoroto, Poolnon opotoro ii kokaen injoro, “Room mindimindiri gawmanon sopa somongon noroma kawaa (jenkoto) paaspoot norongi laligojo. Kawaajon yononon qaanara mende gosin jen tegon kilen asuganon ejemba jaagianon een lan arawambu koobinon nurun kapulare mirinon noroongi. Ii gamuyawo. Kaen noroongi rari keteda koi nomaembaajon wasin norongi een olon kamaaworaga? Ii mende sokonja. Noro qaago totoon kamaawoto, yononon mono angio kan nuruangi kamaaworaga.”

³⁸ Poolnon opotoro ii kaen injoro qaa ii men majistreit galen yononon kema injogi. Ii moma Room gawmambaa (jenkoto) paaspoot men laligoriti, ii moma aarun sombugia mogi.

³⁹ Sombugia moma kapulare mirinon kan bonjon susugon kele ama kuun orongi kemeri. Kemeru Filipai siti mesaowaotiwaajon welema orongi. ⁴⁰ Welema orongi Pool Sailas yoronon

kapuare miri mesaonj Lidiawaa mirinonj keni. Kanonj kema uumeleenj alaurugara injiima uuwaa nanjonanjo qaa jenj onjomesaonj keni. Kianj.

17

Tesalonaika gawonj megi sisiwerowero angj.

¹ Kema laligonj Amfipolis ano Apolonia siti woi ii kotonj Tesalonaika sitinonj keugi. Siti wana iikanonj Juuda yonononj qamakooli mirigia megi nano. ² Poolnonj nanamemeja ama laligoroti, iikawaa so qamakooli mirigianonj uma Sabat kendonj karonj kanonj yonowo Uumeleembaa Buna Tere weengonj kania aminj moma laligogi. ³ Kaenj laligonj Buna Terewaa kania jenj asarinj kokaenj jero, “Anutunonj arenj ama Hamoqege Toyanonj siimbobolo moma komunj koomunonga waabaatiwaajonj jero.” Kaenj jenj iikawaa kania Buna Terenonga qendeema uugia kuunj kokaenj injijoro, “Eja Jiisas jenj asarinj ononjenj, iinonj mono Hamoqege Toya Kraist kolooja.”

⁴ Kaenj injijoro Juuda kanageso yonoononga tosonianonj moma laarinj uugia meleema Pool Sailas yorowo toroqenj nangi. Griik ejemba tosonianonj Anutu waeya menj mepeseegiti, iyonoononga kaanagadeenj tuunj somatanonj yonowo toroqegi ano emba uuta qabunagiawo yonoononga mamaganonj uugia meleengji.

⁵ Uugia meleengito, Juuda eja geria yonononj uugia soono uunonj motoqoto moma gemaqege qaa jegi. Kaenj jegi injarere ejemba roonqeqenonj lanj laligogiti, iyonoononj kema eja doogoya tosaana onongji. Ii onjoma mindirinj ejemba tuunj

uugia kuun horon onongi ajoroogi. Ajoroon lan qagi qemburun gujubaju kolooro siti sokondabororo. Lan qama lugun eja qata Jeison iwaa miri rijugon Pool Sailas ejemba tuun jaagianon ama orombombaajon mongama orongi. ⁶ Mongama orongito, mende mokoloon oroma Jeison ano uumeleen alauruta tosaana somongon horon onoma sitiwaa galenkonkon eja yonoo jaagianon keuma kokaen qagi, “Yei! Eja balona balona liligon goman so uu kuun onongi kaamaa qen soonkejuti, iyononon mono koi kanon kaanagadeen kari. ⁷ Koi kanon kari Jeisonon ii oroma angon koma orono. Ejemba kaana kuuya yononon kokaen jenkeju, ‘Eja mon qata Jiisas iinon kin Ponana kolooja.’ Kaen jen Room Siisa-kimbaa jenkootoya qotogon men kamaan amakeju.”

⁸ Kaen qagi ejemba tuun ano galenkonkon eja yononon mogi uugianon kamaan raidimbon kaana sisau kolooro. ⁹ Sisau kolooro Jeison ano uumeleen alauruta tosaana kuun qisin onongi monen ama wan taraagara megii kamaan kengi. Kian.

Berea kengi Baibel stadi ama qaagara gosigi.

¹⁰ Kamaan kengito, uumeleen alaurugara yononon Pool ano Sailas iikanondeen wasin orongi mesaon gomantiina kana goman qata Berea kanon keni. Kema keuma Juuda yonoo qamakooli mirigianon uri. ¹¹ Qamakooli mirigianon uma Buna qaa jeriti, ii siina somata moma analin angon kongi. Juuda kanageso Berea laligogiti, iyononon Tesalonaika kanageso

unjuugun awaa soro koloogi. Qaa tororo jeri me qaago, ii ween so Buna Terewaa qaanon gosin weenjon amin moma laligogi.* Sili awaa kaanja otaan Juuda ejemba Tesalonaika laligogiti, ii haamo ama onjongi. ¹² Buna qaa jeri Juuda yonoononga kelemalelenanon moma laarin uugia meleenji. Griik ejemba yonoononga kaanagadeen mamaganon Jiisas moma laarigi batugianon emba uuta qabunagiawo ii mamaga laligogi.

¹³ Jiisas moma laarigito, Poolnon Berea kanon kaanagadeen Anutuwaanon Buna qaa jen asarin laligoroti, iikawaa bujuyanon sein Tesalonaika kema Juuda jotamemeya yonoo gejagianon kemero. Gejagianon kemero moma waama Berea kan kaanadeen ejemba uugia oson kuugi. ¹⁴ Kuugi uumeleen alaurugara yononon ii moma iikanondeen Pool wasigi kowe goraayanon kemero. Kemeroto, Sailas Timoti yoronon toroqen Berea laligori. ¹⁵ Eja Pool oongiti, iyononon toroqen wama kema Atens sitinon keugi. Keugi kokaen jen koton onono mogi, “Ono mono eleema Sailas ano Timoti jegi uulanawo noonon kawao.” Qaa ii moma mesaon kenji. Kian.

Poolnon Atens sitinon gawon mero.

¹⁶ Poolnon Atens sitinon rama Sailas Timoti yoroojon mamboma laligon liligoro. Liligon siti ii tando lopion a lopion kanon saa qegi kana

* **17:11:** Berea yononon Baibel stadi awaa angi.

goraaya goraaya nangi injiima awawalin tem-boma uuta gere jero. ¹⁷ Poolnon Juuda yonoo qamakooli mirigianon uma Juuda waba ejemba ano balon toya Anutu waeya men mepeseegiti, iyonowo nama amin mogi. Poolnon ween so roonqege sombengia so kema ejemba mokoloon onoma yonowo aitongon amin mogi.

¹⁸ Amin mogi Epikuros ano Stoik momo jake woi kanon boi tosianon kan Poolwo qaa silia siliaa jen niinongiinon ama jenonkooli amigi.† Tosianon toroqen Poolwaa qaaya moma kokaen jegi, “Momo kitia kitia zezengo kaan usuma uun mongama lan men kululuun motoongo woi mokoloon bimbimgon men kaja. Ii men kan sosonae kaan lan jejato, qaayaa hona naama jemambaajon moji, ii mende mojon.”

Poolnon Jiisaswaa Bunaya jen asarin uugia kuun koomunonga waaro‡ jero. Kawaaon tosianon toroqen kokaen jegi, “Ben wabaya men kan yoroo kanagara jen asarija, iikawaa tania kaan kolooro iijon.”

¹⁹ Kaen lansa jegi Pool wama maaket somben somata qata Areopagus§ iikanon uma kaunsol yonoo jaagianon angi nano kokaen jegi, “Gii

† **17:18:** Momakooto boi qata Epikuros iinon keraqeeango mobombaa kania kuma onono. Stoik momo jake (akademi) kawaa boiya qata Zeno iinon siin awaa ano bologa qowogon bon qen kotiin nambombaa kania kuma onono. ‡ **17:18:** Jiisas ano Koomunonga waawaataa qaa woi ii mende moma asarin tompin nama kokaen jegi, ‘linon mono ben eja ano emba yoroo qagara kaen qaja.’ § **17:19:** Areopagus qaa iikawaa kania ii manjaqeqewaa bena qata Ares iwaa baan.

momo arenj gbilia asuganonj kuma nonomake-janji, iikawaa kania ii nomaen? Ii saanonj jena mobonja. ²⁰ Giinonj waba kantri yonoononj qaa morota menj kanj jena gejanananonj kemero mojonj. Kawaajonj goo qaa arengaa kania ii tororo mobombaajonj mojonj.” ²¹ Atens toya ano waba iikanonj laligogiti, iyonononj kuuya eenj lansenj laligonj momo qaa dologa dologa nuuguna guuguwe ama jenj moma uugia iikanonj ama kambangia tiwilaanj laligogi. Kianj.

Poolnonj Areopagus sombenonj nama qaa jero.

²² Poolnonj waama Areopagus sombenj biwianonj kema kaunsol yonoo jaagianonj nama kokaenj jero, “Atens ejauruna, niinonj koi kanj iwoi kuuya iima kaniagia kokaenj ero mojenj: Ono benjurugia goda awaa qenj mepeseenj onoma laligoju. ²³ Niinonj liligonj onoononj miri kowoga kowoga iima iikawaa batuyanonj alata tereyawo monj mokoloowe. Iikanonj kokaenj oogita ero iibe, ‘Benj kania mende mojonji, iwaajonj koi meninj.’ Kawaajonj ono benj monj kania mende moma kilenj waeya menj mepeseenkejuti, niinonj mono iwaa kania injisaama jewe mobu.

²⁴ * “Benj Anutunonj Siwe namo ano iwoi kuuya iikawaa uugaranonj eji, ii mokoloonj onono. Iinonj Siwe namowaa Ponaga kolooja. Iinonj jiwowonj jigo borononj memeta kanonj mende rama laligoja. ²⁵ Iyano laaligowaa kania kolooja. Ii ano anana balononj laligowonjatiwaajonj sele, kokooso ano iwoi tosaanja kuuya nonono sewanj aasonj horonkejonj. Kaenj nonomakejiwaajonj ama anjo

* **17:24:** 1 Kirj 8.27; Ais 42.5; Apo 7.48

nembanene me iwoi mombaajon mende amamaankeja. Kawaajon ejemba anana ii wagiwombaajon amamaajon. Anana boronananon iwoi mende men nandun ama muninji een, iinon mende komuwaa. Iinon balon eja kaanja mende laligoja. Qaago.

²⁶ “Iinon wala eja motoongo mokolooro iwaanonga sein deema gbala injana ano sele tosaana koloon balona balona kuuya sokoma laligojon. Iinon kambanana kuuya tororo arengon nonono iikawaa so laligojon ano miri goman daengen daengen en rama laligojoni, iikawaa goraaya ano aasoya ama jen kotooro iikawaa so laligojon. ²⁷ Anana mono Anutu iyan moma mongama mubombaajon iwoi kuuya ii arengon nonono. Iinon korebore kosonananondeen laligojato, kilen koromojoron ama Anutu mongama laligon mokoloowonaga me qaago? ²⁸ Onoangiaa Griik momo ejembanon qaa kota arengon oogiti, iyonoononga woiyanon kaanagadeen qaa kota mon kokaen jeri,

‘Nono kaanagadeen iwaa gbiliuruta koloon laligojon.’

Eja kaanja monon qaa kota mon kokaen ooro,

‘Iinon mono men letoma nonono iwaa aonanon laaligonana laligonkejon, kananana kema kankejon ano en waawaanana amakejon.’**

²⁹ Qaa iikawaa so anana Anutuwaa gbiliuruta

**

17:28: Momo eja somata Pool iinon momo jakeya jakeya uma Griik yonoonon buk morota morota weengon moma koton iikanondeen qaa kota kota afaangon men asuganon jero.

koloon laligon kosianon nanjon. Kosianon nanjonto, kilen iwaa kania moma soon jinjaun gewombo. Uña meme eja (artist) yononon momo qaganon nama ben mombaa tania romongon goul, silwa me jamo kowonjin men uroroon tando lopiona sogon menjerengon menkejuti, iinon mono iikawaa tani mende kolooja. ³⁰ Ejembanon poumapou ama jibijabu laligon kougi Anutunon kamban kanon nanamemengiaajon moma bolin irona mende meleema laligoroto, kamban kokaamba qaaya inisaama kokaen inijoja, 'Ejemba korebore gomangia so rama kenjuti, onjo mono uugia meleema noonon kawu.'

³¹ "Anutunon kamban somata ano kan kuuwaa. Iinon kamban iikanon ejemba gomaña gomaña kuuya laligon kenjuti, ii men kululuun nonoma qaana gosin tororo jen tegowaa. Iinon eja mon qaana jen tegowaatiwaaajon meweengon jenteegowaa ku-usuna borianon ano. Iinon eja ii men gbiliro koomunonga waaro iikaana kanon ku-usuna somata ii ejemba kuuya qendeema nonono iima mojon. Eja koomunonga waaroti, iinon mono jenteego Tonanaga kolooja."

³² 'Anutunon eja mon koomunonga men gbiliro waaroti,' tosianon qaa ii moma mepaqepae angi. Kaen angito, tosianon kokaen jegi, "Qaa jejani, nono ii mombo mobombaaajon mojon. Kawaajon gii saanon kamban monjon qaa ii toroqen jen asariwa." ³³ Kaen angi Poolnon yonoo batugianonga waama onomesaon keno. ³⁴ Kenoto, tosianon kan Jiisas moma laarin iwo toroqegi. Moma laarigiti, iyonoo batugianon Areopagus

kaunsol tuun yonoo jotamemeya eja mon qata Dionisius laligoro. Kaanagadeen emba somata mon qata Damaris ano tosonian yorowo toroqen moma laarin uugia meleengi. Kian.

18

Poolnon Korint sitinon keno uugia meleengi.

¹ Iwoi ii kolooro Poolnon Atens siti mesaon Griik siti mon qata Korint kanon keno. ² Korint kema Juuda eja mon qaya Akwila mokolooro. Akwila iinon Eisiawaa prowinsya qata Pontus kanon koloon kanagen mindimindiri siti Room kema laligoro. Kanon laligoro Siisakin qata Kloodius iinon jenkootoya kokaen ano, “Juuda ejemba on mono korebore Room siti mesaon deambu.” Kaen jenkooto anotiwaajon ama Itali kantri mesaon Griik kemen kamban kanon Korint kouro. Kouro Poolnon mokoloon ii ano embia qata Prisila yoroonon keno. ³ Laaligogara nangowaotiwaajon opo kuuna kuuna meri. Poolnon kaanagadeen opo sel kuun meme ejaga. Kawaajon yoroonon keno gawongia ororon ero yorowo laligon en opo sel kuun gawon motoon megi. ⁴ Men laligogi Sabat kendon so qamakooli mirinon uma Juuda ano Griik ejemba yonowo Jiisaswaa kania amin mosoma uugia meleembutiwaajon kuun onoma laligoro.

⁵ Kuun laligoro alawoita Sailas Timoti yoronon Masedonia prowinsnonga kouri Jiisaswaa Bunaya kamban so jen asarin laligoro. Kaen laligon Jiisasnon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, iikawaa kania asuganon qendeema qaa iikanon

Juuda ejemba uugia kuuro. ⁶ Uugia kuuroto, Pool tuarenjen ama uugeqe qaa tokoronkota jen mugi borianon jaagianon kuun sububun qesaaro kamaaro kokaen injoro, “Niinon koposo mende ambe onjo tiwilaan iikawaa ironja ii mono noo qananon ambombaajon amamaawuya. Ii onjoangio bosimbu. Onjo Buna qaa qotogogi niinon saanon onjomesaon kete nama ubaati, iikanon waba kantri ejemba yonoonon eleema kemaŋa.”

⁷ Kaen injon onjomesaon qamakooli miri goraayanon eja mon qata Titius Jastus iwaa mirinon uma laligoro. Iinon Juuda ejaga qaagoto, kilen Anutuwaa waeya men mepeseen laligoro. ⁸ Goraayanon kenoto, qamakooli miriwaa galen qata Krispus ano iwaa embameria yononon kuuya uugia meleema Pon moma laarigi. Kaanjadeen Korint ejemba tosaana Poolwaanon qaa mogiti, iyonoononga mamaganon Jiisas moma laarin uugia meleengi oomulu men onongi.

⁹ Poolnon gomantiina monnon gaon ero Ponnon koton kondooro jaameleen unja iiro kokaen ijoro, “Gii toroko mende mobato, Buna qaa mono kotiin jen laligowa. ¹⁰ Siti kokanon ejemba tuun mamaga yononon noo buna kolooju. Kawaajon niinon giwo laligowe monnon iwoi mon mende kanain men bolin gombaa.” ¹¹ Kawaajon Poolnon kambana men korin yonoo batugianon gbani motoongo ano koin 6 kawaa so laligon Anutuwaanon Buna qaa kuma onoma laligoro.

¹² Kuma onoma laligoroto, Room yononon eja Galio kuugi Akaia prowinswaa kiap gawana laligoroti, kambaŋ iikanon Juuda jotamemeya yononon mindirin Pool tuarenjen ama mun horon qaa jakeyanon oonŋi. ¹³ Qaa kokaembaa-jon oonŋi, “Eja koi kanon ejemba enkalolon men onomakeja. Room yononon jenkootogia anŋi eji, iinon ejemba kana ii uugun Anutuwaa waeya men mepeseewutiwaajon uukuukuu men nono-makeja.”

¹⁴ Qaa kaen selianon kuun jegi Poolnon qaa kitia jemambaajon ano kiap gawana Galio iinon Juuda ejemba ii kokaen injoro, “Juuda ejemba onoo batugianon monon eja qero komunaga me qinji bologa totoon mon anagati een, iikawaa-jon niinon saanon qaagia geja ama mobenaga. ¹⁵ Kaanto, onoo batugianon momalaariwaa qaa kolooro qa morota morota qama angowowo ama jenkootogia nomaen ambuti, ii mono onjoangiaa lombogiaga. Niinon iwoi kaan̄a ii gosin jen tegoman̄atiwaa so qaago.” ¹⁶ Kaen injon qaa jakeyanonga onotaaro kamaagi. ¹⁷ Kamaan iyan̄giodeen mindirin motoon lugun qamakooli miriwaa galen qata Soostenes ii qelanjin men kan qaa jakeyaa kana qaa ootanon ama qegi. Qegi kiap gawana Galionon ii iima kawaaajon jaaya soongoro hon̄a mon mende kolooro. Kian̄.

Poolnon an̄aa gomanon Antiokia sitinon eleeno.

¹⁸ *Poolnon kilen toroqen Korint sitinon ween mamaga laligoro. Laligodaboron uumeleen alauruta yeizozogia jen onjomesaon Prisila ano Akwila

* **18:18:** Jan 6.18

uruama kowenonj kemenj wangowaajonj mam-boma ragi. Wala Anutuwaa jaanonj kokaen jero, “Niinonj Anutuwaa gawonja pondan kaparanj koma memanja.” Qaa kaen jenj ii jojopan qaanonj somongonj laligoro. Kambanj ii tegoro kowenonj gomanj qata Senkria kanonj kemenj jojopan qaayaajonj jero wanj juya motogi. Wangomonj Siria prowinsnonj kemambaajonj anoti, ii mokolonj iikanonj uma opo sel horonj mororongogi haamononj nanjoro kenji.

¹⁹ Kema Efesus taanonj keuma Poolnonj Prisila ano Akwila oromesaoroto, anja qamakooli mirinonj uma Juuda yonowo Jiisaswaa kania aminj mogi. ²⁰ Aminj moma kokaen qisinj mugi, “Gii saanonj kambanj koriga nonowo laligowa.” Kaen qisinj mugito, Poolnonj iikawaa uumotoonj mende ano. ²¹ Kawaajonj yeizozo kokaen injjoro, “Anutunonj iikawaajonj ‘Oonj,’ jewaati eenj, mono saanonj eleema onjooonj kamanja.” Kaen injjonj wangomonjonj ugi opo sel horonj mororongogi haamononj nanjoro Efesus mesaonj kenji.

²² Kema taonj monj qata Sisaria kanonj keuma wangonj mesaonj balonj kana Jerusalem uro. Uma eleema uumeleenj kanageso jolongia injjoro. Ii injjonj rama waama kemenj Antiokia sitinonj keno. ²³ Antiokia sitinonj kema laligoro sonda tosaanja tegoro onjomesaonj kananonj keno. Kananonj kema Galesia ano Frigia prowins woi ii uugunj gomanj so liligonj gowoko kuuya injiima koma gbilinj onjono kotiigi. Kianj.

Apolosnonj Efesus ano Korint gawonj mero.

²⁴ Kamban kanon Juuda eja mon qata Apolos ii Efesus karo. Apolos iinon Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanon koloon laligon momo mirinon uro tegoro Buna Tere Walagaa qaaya awaagadeen moma koto. Ii moma koton kania jero qaayaa tania kawaajon ejemba goman so aina mamaga moma aisoogi. ²⁵ Pombaa kania otaawombaa kania kuma mugi Anutuwaanon gere bolananon uutanon jero. Jiisaswaa kania tororo dindina kuma onoma Jonon oomulu men ononoti, iikawaa kania saanon moma sorogon jero. Ii jeroto, iikawaa batuya mon mesaoro. Una Toroyanon mulu men nononji, ii mende moro.

²⁶ Iinon kan gamakooli miri uutanon kanain qaa esunmumu-yawo jero. Jero Prisila Akwila yoronon qaaya moma nama wani yoroo mirinon kenji. Kema Anutuwaa kania awaagadeen torogon jen asarin ijori moro. ²⁷ Apolosnon Griik kantriwaa bakaya qata Akaia kanon kemambaajon moro Efesus uumeleen ala yononon kotingon mugi. Kotingon mun Akaia gowokourugia yonoojon tere kokaen oogi, “Eja koi mono koma horon mubu.” Apolosnon tere ii men Akaia prowinsnon kema ejemba Anutuwaa kalenmoriaja moma asarin uugia meleengiti, ii mamaga ilaan onono. ²⁸ Ilaan onoma “Jiisasnon Hamoqege Toya kolooja,” jen iikawaa kania ii Buna Terewaa qaaya qaaya weengon kanon qendeema onono mogi. Juuda yononon qaa ii moma jenonkooli angi niinongiinon kolooroto, Apolosnon Anutuwaa ku-usun qaganon nama qaagia asuganon qewagoro kamaagi. Kian.

19

Poolnon Efesus laligon gawon mero.

¹ Apolosnon Korint sitinon laligoro Poolnon Antiokia siti mesaon prowins tosaana* uugun kema kema kowe goraayanon Efesus sitinon keuro. Keuma kanon gowoko tosaana mokoloon injiuro.

² Injiima kokaen qisin onono, “Ono moma laarin uugia meleengiti, Unu Toroyanon mono kamban iikanon uugianon kemero me qaago?” Kaen qisin onono kokaen meleema jegi, “Unu Toroyanon laligoji, nono iikawaa qaaya ii mende totoon monin.”

³ Meleema jegi kokaen injiuro, “Ono mono naa oomuluga men onongita laligoju?” Kaen injiuro meleengi, “Nono Jonon oomuluwaajon jen lalig-
oroti, mono iikaya men nononji menin.”

⁴ *Kaen meleengi Poolnon jero, “Jonon Jiisaswaajon qaa jen ejemba tuun uugia kuuro kokaen mogi, ‘Noo gemananon eja mon kawaati, ono mono ii moma laarin uugia meleembu.’ Kaen jero moma uugia meleengiti, Jonon ii oomulu men onoma laligoro.”

⁵ Kaen jero mogi Poolnon Pon Jiisaswaa qatanon oomulu men onono. ⁶ Men onoma boria wangianon ano Unu Toroyanon uugianon kemero kantri tosiaa qaa morota morota kanain jen gejatootoo qaa jegi. ⁷ Eja ii mindirin 12 kawaa so laligogi.

* **19:1:** Balon ii kamban kokaamba kantri qata Tooki (Turkey) kawaa uutanon eja. * **19:4:** Mat 3.11; Maak 1.4, 7-8; Luuk 3.4, 16; Jon 1.26-27

⁸ Poolnon qamakooli mirinon uma nama Anutuwaa bentotombaa kania amin moma awasankaka nama kawali kaanja uugia kuuro qaaya qewagowombaajon amamaan laligogi. Kaen laligogi koin karon tegoro. ⁹ Qewagowombaajon amamaagito, tosanon yangisen ama mende moma laarin Pombaanon kania asuganon jen bolin ejemba jaagianon qaa kisma jen nangi. Kaen jen nangi Poolnon gosin mendeema onoma onomesaon gowokouruta unuano korikori kenji. Korikori kema eja qata Tiranus iwaa qenjaaro momo jakenon ween so (aue 5 ajoron) kuma onono amin momo ama laligogi. ¹⁰ Kaen ama laligogi Pombaa Buja qaayanon seiro gbani woi tegoro. Ii tegoro Buja qaa ii Eisia prowins uutanon goman toya ano Juuda ejemba kuuya yonoo gejagianon kemero modaborogi. Kian.

Sewa meraurutanon omejiilan konjombombaa-jon amamaagi.

¹¹ Anutuwaa ku-usunanon Poolwaanon keuro gawon men boria ejemba wangianon ano Anutunon angoletoto morota morota mero asugiro. ¹² Kaen laligoro ejemba ji injiro laligogiti, tosanon Poolwaa selianonga nogo motomoto ano opo jokanja tosaanja kaanagadeen men kema kan qagianon anggi jigia onomesaoro omejiilanjurugia kouma kenji qeangogi. ¹³ Juuda sele galen tosanon liligon omejiilan onotaan kema kan laligogiti, iyononon kaanjadeen kanain omenon kokojinjin men onongiti, iyonoo qagianon Pon Jisaswaa qata qama esuna koma horowombaajon

angobato megì. Angobato men kokaen jegi, “Pool-non Jiisaswaa qata qama uukuukuu men nono-makeji, niinonj mono Pon iikawaa qatanonj omejiilanj kouma togowutiwaajonj jen kotonj ononjen.”

¹⁴ Jiisaswaa qata kaen qagiti, iyonoo batugianon Juuda jigo gawon galen wana qata Sewa iwaa merauruta 7 yonononj kaanagadeen laligogi.

¹⁵ Yonononj ome monj kaen jen kotonj mugito, iinonj meleema kokaen jen onono, “Nii Jiisas moma mujen ano Pool moma mujento, onj mono moroga?”

¹⁶ Kaen jen onoma eja uutanonj nanoti, iinonj mono lugun qagianonj uma qelanjin onono. Kaen korebore haamo ama japalelen men onoma selegia motoqotonj opo malekugia menjuqenjuranon. Menjuqenjuranon anj anj selegianonj sagorogoro kamaan nano togonj kesagia men miri uuta ii mesaonj selegia tomanj kamaan kemaligi.

¹⁷ Kaen kolooro Juuda waba ano balonj toya Efesus laligogiti, kuuya yonononj iikawaa bujuya moma mamaga aarun awawaligi. Awawaligi tosanonj Pon Jiisaswaa qata kaparanj koma mepeseegi akadamuyawo kolooro. ¹⁸ Moma laarinj uugia meleengiti, iyonoononga mamaganonj kema singisongogia inisaama jen koloogi.

¹⁹ Tosianonj suuqangoronj hamoqege men laligogiti, iyonoononga mamaganonj buk papiagia men kan men kululuun ejemba kuuya yonoo jaagianonj nama asuganonj gerenonj giligi jero. Buk papia iikawaa sewangia weengonj kululuugi mindimindiri jangogia ii silwa monen (Kina) 50,000 kawaa so kolooro. ²⁰ Tani kaen anji

Pombaa Bunja qaaya ii esunmumuyawo seinj kotiinj keno. Kianj.

Poolnoŋ gawoŋaa areŋa ano.

²¹ Iwoi kuuya ii koloodabororo Unja Toroyanon Pool sololoonj muro qaaya somonŋonj kokaenj jero, “Nii kowe kotonj Griik kantriwaa leegenja woi Masedonia ano Akaia kanonj liligowe tegoro mesaonj Jerusalem sitinonj kemaŋa.” Kaenjenj toroqero, “Kanonj kema rama Jerusalem mesaonj Room siti kaanjiadeen kema iimaŋa.” ²² Kaenjenj neŋawoita Timoti ano Erastus wasinj orono Masedonia keni aŋa toroqenj kambanj tosaŋa Eisia prowins uutanonj laligoro. Kianj.

Efesus yoŋononj manja karenj aogi.

²³ Efesus sitinonj Pombaanonj kana otaagitiwaa-jonj kambanj kanonj enkalolonj gujubaju somata qatawo kolooro. ²⁴ Silwa gawonj meme eja monj qata Demetrius iinonj silwa ooro bolbolgoro gokotaanjenj emba qata Artemis iwaa jiwowonj jigowaa so unja busubuusu menjenj laligoro. Ii mero sewanjanjenj laligogi monenjenj uuta hororo konkororo alaurutanonj mendeema megij. ²⁵ Megi Demetrius ano tuunjenj tosanonjenj gawonjenj kaanjanjenj laligogiti, ii motoonjenj onoono kanjenj ajoroogi kokaenjenj injijoro, “Alauruna, nono gawonjenj koi meninjenj sewanjan awaa koloonjenj kankeji, ii mojonjenj. ²⁶ Ii mo-jonto, Pool eja iikanonjenj Efesus koi kanonjenj kouma ejemba uugia osonjenj ii ano Eisia prowins kuuya sokoma ejemba tuunjan tuunjan kuunjenj onono jinjanjenj koloojuti, ii kambanjenj kokaamba saanonjenj iima ko-toju. Iinonjenj kokaenjenj jenkeja, ‘Ben borononjenj memeta ii ben honjan qaago.’

²⁷ “Kaen jen laligoro nono komahooro gawo-nana menkejonj, iikawaa qata men boliro jejewili ambubotiwaa uulombo kolooja. Ano iikayadeen qaagoto, uulombo mon kokaen eja: Ejemba ku-uya Eisia prowins uutanon ano balonja balonja kuuya kanon ben emba uuta Artemis waeya men mepeseenkejuti, iwaa ben qabunaya so-matanon tiwilaan esunanon kamaawabo ano ji-wowon jigoyaa qatanon bolin ejemba jaagianon kamaan omaya koloowabo. Uulombo kaen eja. Kawaajon majakaka moma qaa koi jejen.”

²⁸ Demitriusnon kaen jero gawon alaurutanon ii moma iringia soono kokaen jen qa gigilaagi, “Efesus nonoonon Artemis ii uuta!” ²⁹ Qa gig-ilaagi enkalolon gujubaju kanon sein kema siti kuuya sokono. Kaen kolooro Masedonia eja woi qagara Gaius ano Aristarkus Poolwaa nenawoita ii qelanjij uruama ororaan oroma kulukululuu mirinon kema ajoajoroo meg. ³⁰ Ajoajoroo meg Poolnon kaanagadeen ejemba tuunjelemba yonoo batugianon kemambaajon moroto, uumeleen ejembanon ii angon koma mugi.

³¹ Eisia prowinswaa galenkonkon eja tosianon Poolwaa alauruta koloogiti, iyononon kaanagadeen qele ama kokaen welema mugi, “Kulukululuu mirinon ajoajoroo mejuti, gii mono geenga iikanon mende asugina giibu.”

³² Ajoajoroo megiti, iikanon ejemba mamaganon nama ajoroogitiwaa kania mon mende mogitiwaajon anja anja lansan qa gigilaan sisau enkalolon somata meg sein keno. ³³ Kaen keno Juuda yonjonon eja qata Aleksander kuun nanngogi

tuun yononon horon kana megì qaitanon eu uma nano. Uma nama ejemba jaasewanjianon qaa kitia metogon jemambaajon moma boro aran kuma aiwese men onono.

³⁴ Aiwese men ononoto, Juuda ejaga kolooji, iikaya moma koton iikanondeen buugia mindirin kuuyanon kanain qaa kokaen qagi, “Efesus nonoonon Artemis ii uuta!” Kaen qama selama nangi aua woiwaa so keno.

³⁵ Qama nangi siti (klaak) pon qerewenanon ejemba tuun uugia men kamaaro goron qegi nama kokaen injoro, “Efesus ejemba, nono ananaa siti kokanon Artemis uuta ii mepeseen laligojon. Nono iwaanon jiwowon jigo ano jamo unaya kowoga Siwenonga kamaaroti, ii galen koma laligojon. Qaa ii onjo kuuya saanon moju.

³⁶ Ii monjon qakoombaatiwaa so qaago. Kawaa-jon onjo mono uugia oson men kamaan ama bonjon laligowu. Gejajojomban iwoi mon mende ambu. ³⁷ Eja woi koi jiwowon jigonoj uma iwoi mon mende luluuma qen men boliri. Ben embanana mende mepaegon muri. Onjo kilen ii uruangi koi nanjao.

³⁸ “Demitrius ano iwaa komahooro alaurutanon tosia yonowo angowowo ama qaa jen aowuyagati een, kiap mono raju ano qaa jakewaa ajoajorooya ajoajorooya ii qaa mindingowombaajon amakeju. Kawaa-jon mono saanon iikanon kema qaa jakeyanon ama aon aron qen nangi sokombaa. ³⁹ Onjo iwoi mon toroqen jewombaajon mobuyagati een, siti kokawaa toya tosianon saanon kanageso horon onjongi qenjaaro sombenon ajoroon qaa gosin

jen tegowonja. ⁴⁰ Kete enkalolon gujubaju somata koi kania qaato, kilen tondu kolooji, ii Room gawman yononon moma kokaen jewubo, 'Efesus yononon Room mindimindiri gawman qetama manja karen anju.' Kaen jen qaa jakeyanon nonoombubo. Kawaa uulombota kolooji, ii mojen. Qaa jakeyanon nonooma karen koi kawaa kaniaajon qisin nonombuyagati een, nono mono kitia meleema angon koma jewombaa so mende mojon." ⁴¹ Efesus siti pon qerewenanon qaa kaen jen ejemba tuun kondeema onono zololongon deema kenji. Kian.

20

Poolnonj Masedonia ano Griik kema gawon mero.

¹ Efesus kanon gujubaju kanon zololongodabororo Poolnonj gowokouruta onoono kagi uuwaa nanjonango qaa qambanmamban onoma yeizozo jen onomesaon Masedonia prowinsnon keno. ² Masedonia kema gomaña gomaña koton liligon kanon qambanmamban qaa mamaga jen laligon Griik kantrinon karo. ³ Griik kan koin karon laligoro. Ii laligoro tegoro wanjo men kowe koton Siria kemambaajon moro. Kaña moroto, Juuda jotamemeya yononon kananon qewombaa angonan angi gejianon kemero moro. Ii moma kawaajon Masedonia prowins koton balon kana gomananon eleemambaa qaaya uutanon somongoro.

⁴ Qaaya somongoro nenauruta kokaananon iwo kenji: Berea eja qata Soopater Piruswaa

meria, Tesalonaika eja woi qagara Aristarkus ano Sekundus, Derbe eja qata Gaius, Timoti ano Eisia prowinsga eja woi qagara Tikikus ano Trofimus. ⁵Yononon waladeen Troas kema kanon nonoojon mamboma laligogi. ⁶Troas kema laligogito, Luuk nii ano tosaana nononon bered yiistya qaawaa kendon ii Filipai sitinon rani. Ii rani tegoro wangonon unin opo sel horon mororonggogi haamonon nangoro kema ween 5 kolooro Troas yonoonon keunin. Troas keuma kanon ween 7 toroqen laligonin. Kian.

Poolnon kamban konoga Troas laligoro.

⁷Ween 7 laligonin tegoro Poolnon ween 8 kanon onjomesaon kemambaajon moro. Ii moma gomantiina konoga Sondameraanon ajoroon Jisas romongon samon kowoga motowombaa-jon rani. Kaen rani Poolnon yonowo amin moma qaaya jen raro raro goman ruunanon keno. ⁸Nono miri uuta mombaa qaganon eu uma ajoroon rani lambe mamaganon jen asarigi. ⁹Ajoroon rani eja gbaworo mon qata Yutikus iinon jengenanon raro. Raro Poolnon qaa jen raro moro kamban koriro gaonaa-jon moma en gbororo moton kanakeewanonga tama uuta mende moma miri uuta karon uugun balonon kemen qero. Kemen qero lugun kemen men waanin komuroti, iinin.

¹⁰Kaen iininto, Poolnon kemen kepelaan mun jero, “Mombo sewan aason ama gbilija. Kawaa-jon mende awawaliwu.” ¹¹Kaen jen mombo eleema miri uutanon eu uma samon kowoga moton nero. Nen yonowo kamban koriga qaa

jenj raro goman anogo onjomesaonj kananonj keno.
¹² Keno eja gbaworo ii wangi gbilin laligoroti, ii iima ulunkolen somata moma kenji. Kianj.

Poolnonj Troas mesaonj Miletus keno.

¹³ Yonononj kengito, Poolnonj anj balonj kana kemambaajonj moma kokaen Luuk nii ano tosia jenj kotonj nonono, “Onjo mono waladeen kowe kana goman qata Asos kanonj kenji aitonjonj nuangi wangononj ubonj.” Kawaajonj nonononj mesaonj wangononj uninj opo sel horonj mororongogi haamononj nangoro kema Asos kanonj keuninj. ¹⁴ Asos keuma nonowo aitonjonj Pool wanj wangononj uma goman qata Mitilini kanonj keninj. ¹⁵ Mitilini kema kanonj opo sel mombo horonj mororongogi haamononj nangoro kema laligonj enj waama wato qata Kios kawaa kosianonj keuninj. Keuma torogonj kotonj kema enj waamago goman qata Samos kanonj kemenj mombo kema enj waama goman qata Miletus kanonj kokaembaajonj keuninj: ¹⁶ Poolnonj “Yambuyambu dologa (Pentekost) ii batogonj kema Jerusalem sitinonj ramanj,” jenj kambanj tiwilaawombotiwaajonj uulanjawo kembombaajonj moro. Kawaajonj Eisia prowinsnonj kambanj koriga tiwilaawombotiwaajonj moma wangononj uma Efesus siti uuguwombaa qaaya somongoro laligoninj. Kianj.

Poolnonj Efesus yonoojonj qaa konoga jero.

¹⁷ Miletus keuninj Poolnonj Efesus yonoojonj qele ama uumeleenj kanagesowaa jotamemeurugia yonononj kamaanj kawutiwaajonj koma horonj onono. ¹⁸ Koma horonj onono goman qata Miletus kanonj kougi injiima kokaen injijoro, “Niinonj

kamban mutuya Eisia prowinsnon kaweti, iikanonadeen kanain kamban kuuya onjowo laligon kouma gawon meweti, onjo iikawaa tania saanon moma yagoju. ¹⁹ Niinon Pombaa jaanon uuna men kamaan aodaboron gawon nomaen men kouma laligoweti, onjo ii saanon moju. Gawon men ejemba onjoon saama jaunna kamaaro laligowe. Juuda yononon uugia mende meleengetti, iyononon kamban tosaana kanon selenon kuukuu ama nuwombaaon angonan ama laligogi. Kaen ama laligogitiwaajon ama angobato morota morota mokoloon siimbobolo moma laligowe.

²⁰ “Niinon Buna qaa men qeangon onomakeji, ii jen asarin onoma laligowe. Ii qenjaaronon ajoroon ano miria miria kanon uma kuma onoma laligowe. Niinon kawaajon kokodundun koma gawon mende mesaowe. ²¹ Gawon mende mesaoweto, Juuda waba ano balon toya onjoon kaanagadeen qaa kota kokaen nangon jen laligowe, ‘Onjo mono uugia meleema Anutuwaanon qokotaan Ponana Jiisas Kraist moma laarin mubu.’ Onjo ii kuuya saanon modaboroju.

²² “Mobu, kete Unja Toroyanon nii Jerusalem sitinon kemambaaon kuun nonja. Kanon kembe naa iwoiga koloon nombaati, ii mende mojen. ²³ Mon kokaen mojen: Niinon taon daen daen kema laligoweti, Unja Toroyanon iikanon sane nun kokaen nangon nijoro moma laligowe, ‘Gii kakasililin moma laligona kapuare mirinon goongi rabaga.’ ²⁴ *Kaen nijoro moma

* **20:24:** 2 Tim 4.7

lalogoweto, ii kilen. Niinon toroqen lalogowenaga me komuwenaga, ii qaa mon mende koloon nonja. Ii qaago totoonto, Pon Jiisasnon gawon nonoti, niinon mono ii men yagomambaajon moma kotiijen. Iinon kokaen nijoro, ‘Anutunon kalenmoriaña ejemba onomambaajon moji, gii mono iikawaa Oligaa Bunaya jen asarin lalogowa.’ Kawaajon balonon lalogomanati me komumanati, ii iwoi omayo totoon koloon nonja. Ejemba aangolenon kuuwaajon kenjuti, monnon iikanon batuyanon koton haamo mende ambaa. Niinon mono iikawaa so gawona men batuyanon koton mesaomambotiwaajon esunna kuuyanon kaparan koma kema lalogomana.

²⁵ “Kaen lalogomanato, mobu, niinon onoo batugianon kema kan Anutu bentotonaa kania jen asariwe mogiti, ono noo jaasewana ii mombo mende iibuya. Onoononga monnon mon mende niibaati, kete kaen mojen. ²⁶⁻²⁷ Kawaajon niinon ono Anutuwaa jeta kuuya otaawutiwaajon jen uukuukuu men onoma lalogowe. Ii mende kokodundun koma mesaowe. Kawaajon onoononga monnon mon singisongoyaajon ama soon komun gere sianon kemebaati een, ono nii jen nombombaajon amamaawuya. Niinon ii kete onoojon asuganon nanjon jen kotiijen.

²⁸ “Ponnon iyanaa saya maama iikanon kanagesouruta sewangia mero bunaya koloodaborojuti, ono mono ii lama kaanja galen koma kalan koma onoma lalogowu. Unja Toroya ano gawon ii onono. Kawaajon ono mono onoangia ano Pombaanon lama tuun yonoojon galengia men aon lalogowu. ²⁹ Niinon kembe

iikawaa gematanon ejemba kanjangiawo ii kasu kawalia kaanja onoo batugianon asugiwuya. Yononon asugin lama tuun onoojon mende moma titiikota koloon lan kan injiwuyati, ii mojen. ³⁰ Onoangiaa batugianonga eja tosonian waama nama Jiisas gowokourutanon goraayanon kembutiwaajon horon onoma qaa qolonmolongoya jen laligowuya. ³¹ Kawaajon ono mono uugbiligbili laligon qaa koi uu konongianon ama romongowu: Niinon gbani karoombaa so asaga gomantiina qambanmamban qaaya qaaya ii ono motomotoon pororo kuma onoma laligowe jaunna kamaanjero.

³² “Niinon kete ono Anutuwaa boronon onooma kokaen injiojen: Iwaa Buna qaayanon mono kalenmoriaa inisaama kalan koma onomakeba. Anutunon kotiin uugia nangon meagoro saanon kotikotii mokoloon metulangonkebu. Ono Anutuwo rapingogi alauruta kuuya tak koton onono soraaya koloojuti, mono iyonoo batugianon keuma dun raragia men oyanboyan koloon laligowu. ³³ Nii onoononga mombaa maa suan me monen opo ii mende buna qen aomambaajon moma laligowe. ³⁴ Nii ano nenauruna iwoiwaajon amamaan laligonini, ii neenaa borona koi kanon gawon men mokoloon laligowe.

³⁵ “Ii kuuya ama men sili awaa qendeema onoma laligowe. Ono mono kaanjadeen gawon men laligowu. Kaen laligon ejemba loorin gawon mewombaajon amamaawuti, ii saanon kalan koma onoma laligowu. Gawon megii hona kolooro

Pon Jiisaswaanon qaa koi mono romongowu: linon ano qaa mon kokaen jero, 'Hina iwoi buna qen aogi jangon qaono een laligowuyato, tosaana yonoojon iwoi kalengiaga onongi Anutunon kitia meleeno oyanboyan mokoloowuya.' Kian."

³⁶ Poolnon qaa kaen jen kamaan simin kuma kuuya yonowo Anutu qama kooliro. ³⁷ Qama kooliro kuuya yononon ambureren menj urusaan qen angon mun buuta kiton negi. ³⁸ Poolnon wala qaa mon kokaen injoro, "Ono noo jaasewana mombo mende iibuya." Qaa kaen moma kawaa-jon wosobiri uuta nama wama wangonon uma yeizozo jen oongi. Kian.

21

Poolnon Jerusalem keno.

¹ Yeizozo jen nonomesaogi opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema wato qata Koos iikaan baagen dindinagadeen kema keunin. Keuma en waama toroqen wato qata Rodos kanon kenin. Iikanon toroqen Lisia prowinswaa gomanon qata Patara kanon keunin. ² Keuma nama wangonon Fonisia gomanon kemambaajon anoti, ii mokolon kanon unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kenin.

³ Kema laligon wato mon qata Saiprus iikawaa kosianon kan iima misingon Saut waagen ga uugun toroqen haamonon nangoro Siria prowins waagen kenin. Kema "Wangowaa hinaya ii Taia taanon kema wangononga menj ambona," jegitiwaajon iikanon kenin. Iikanon kema

wango mesaon kemenin. ⁴ Kemen gowoko tosia mokoloon onjoma yonowo toroqen ween 7 laligonin. Kanon laligonin Unja Toroyanon sololoon onono Pool Jerusalem sitinon kembabotiwaajon galen meme qaa jegi. ⁵ Ii jegito, nono ween 7 ii yonowo laligonin tegoro onomesaon kana kenin. Kana kembona jenin yononon korebore embameraurugiawo nonoombonjen taon mesaon seleengen kagi. Taon seleengen kan kowe sakasinanon kamaan simin kuma Anutu qama koolinin. ⁶ Qama koolin yeizozonana jen aonin Jerusalem kembombaajon wangonon unin yononon mirigianon eleengi.

⁷ Pool ano nejauruta nono kaen Taia mesaon toroqen kema goman qata Tolemes kanon keuma wango mesaonin. Wango mesaon uumeleen alaurunana jolongia jenin ano yonowo ween motoongo laligonin. ⁸ *Laligon en waama onomesaon balon kana kema Sisaria taonon kounin. Jerusalem uumeleen tuun uutanon uukuukuu eja (ewanjelis) sewen metogon onongiti,* yonoononga mon qata Filip iinon Sisaria laligoro. Nononon Sisaria kouma iwaa mirinon kema rama enin. ⁹ Filipwaa borauruta 4 laligogi. Anutunon emba saran yonoo uugianon gejatootoo qaa jejewaa momo kalen ano laligogi.

¹⁰ *Nononon Sisaria taon kanon ween mamaga toroqen laligonin. Kanon laligonin Juuda prowinsnonga gejatootoo eja mon qata Agabus

* **21:8:** Apo 6.5; 8.5 * **21:8:** Aposol gawon meme bon 6 kanon eja 7 ii meweengon onongi nangonanjo gawon ano ewanjelis gawon ii mindirin meg. * **21:10:** Apo 11.28

kamaaro. ¹¹ Nonoonon kamaan Poolwaanon iinkasa men kanon anaa kana boria somongon kokaen jero, “Unja Toroyanon kokaen jeja, ‘Ju-uda jotamemeya yononon iinkasa kokawaa toya ii Jerusalem sitinon kokaen somongon waba kantriwaa galen† yonoo borogianon ambuya.’”

¹² Kaen jero moma nono ano uumeleen alau-runana kanon laligogiti, iyononon kaangadeen Poolnon Jerusalem kembabotiwaajon welema qotogon munin. ¹³ Qotogon munin kokaen meleema jero, “Ono mono nomaen anju? Saama qaa jen iikaanja kanon noo uuna menjuranju. Niinon Jerusalem kembe gbadoon nombutiwaajon jojorijen ano iikayadeen qaagoto, Pon Jiisas qataajon ama nugi komuwenagati, niinon mono iikawaajon kaangadeen jojorin nanjen.”

¹⁴ Kaen jero men loorin mubombaajon amamaan uunana bonjon kono kokaen jenin, “Ii mono Pombaa uusiinaa so koloowa.”

¹⁵ Sisaria taonon laligonin kamban ii tegoro afaangon mozozongon onomesaon kema Jerusalem sitinon unin. ¹⁶ Sisaria iikanon gowoko tosianon kaangadeen nonoo koipunana kagi. Kagiti, yononon kokaen jegi, “Ono Saiprus eja qata Naason iwaa mirinon en laligowu.” Kaen jen nunuangi iwaa mirinon kenin. Naasonon waladeen uuta meleema Jiisaswaa gowokoya koloon laligon kouro. Kian.

Poolnon Jerusalem sitinon kouro.

† **21:11:** Waba kantri yonoo borogianon ambuya, ii Room gawman yonoojon jeja.

¹⁷ Nononon Jerusalema keunin uumeleen alau-runana yononon nunuama aisoon jolonana jegi.

¹⁸ Jolonana jegi en waama Poolnon nonowo bisop Jeims iibombaajon moma kenin. Kenin uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon korebore iikanon kouma ragi.

¹⁹ Ragi Poolnon jolongia jen sunduya ano. Anutunon koipu koloon nemun koma nonono waba kantri yonoo batugianon kema liligon misin gawon menin hona kolooroti, iikawaa sunduya kaniawo motogon motomotoon ii korebore injijoro. ²⁰ Ii injijoro moma Anutu mepeseegi eja geria monon kokaen jero, “Pool alanana, Juuda ejemba tausenja tausenja yononon Jiisas moma laarin uugia meleema kilen korebore torogon Mooseswaa Kana qaa ii tororo otaawombaajon kaparan komakeju. ²¹ Kaen kaparan komakejuto, goo bujuga ii kokaen lan jegi mogi, ‘Juuda ejemba deema waba kantri yonoo batugianon kema laligojuti, giinon liligon ii kokaen kuma onoma laligojan, jenkeju, “Ono mono Mooseswaa kana qaa gema qen Anutuwaanon aiwese ii mende men merasisi selegia mende kotowu ano Juuda nanamemen tosaaja ii mende otaawu.” ’

²² “Kaen jenkejutiwaajon ama giinon kajan, iyononon ii moma iikanondeen horon tuun so-mata men ajoroowuyaga. Kawaajon nono majakaka moma mono nomaen anin sokonaga?

²³ *Kawaajon nononon keteda koi qaa goojon jewonati, giinon mono iikawaa so amba. Eja 4:yanon iwoi ambombaa qaagia Anutuwaanon

* **21:23:** Jan 6.13-21

jen jojopan qaanon somongogi. ²⁴ Ii qaanon somongogito, monembaajon amamaan mamboma batunananon koi laligoju. Kawaajon giinon mono ii unuama yonowo koma konjoratin aon yonoojon ama nandun ana sokono saanon wan jugia motogi qaagia kotiiwaa. Giinon kaen ama Mooseswaa Kana qaa ten koma otaan laligojani, koreboreyanon goo kanaga ii tororo iima moma asariwuya. Ii moma asarin goojon qaa jegi mogiti, ii hona mon mende mokoloogi omaya kolooro komuwaa. ²⁵ *Goonon qaa komuwaato, waba kantri yononon Jiisas moma laarin uu-gia meleengiti, nononon iyonoojon qaa kokaen somongon tere oon anin keno, 'Oro busuya ben lopion yonoo nandun buna qen kanagianon angi esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro arogia goosona iikawaa busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi kanjanawo 4 ii mono mesaon gema qegi sokombaa.' "

²⁶ Jotamemeya yononon kaen jegi Poolnon eja 4 ii unuama en waama yonowo koma konjoratin aogi. Aogi jiwowon jigonon uma eja motomotoon yonoojon nandun ama siimolon oogi koma konjoratin kambangia tegowaati, iikawaa kamban bujuya injoro. Kian.

Jiwowon jigowaa toton uutanon Pool men somongogi.

²⁷ Poolnon ii injoroto, ween 7 ii tegomambaa-jon ano Juuda tosaana Eisia prowinsnonga kagiti, iyononon Pool jiwowon jigonon uro iigi. Iima

* 21:25: Apo 15.29

ejemba tuun kuuya uugia kuun onongi waaro Pool qelanjin megi. ²⁸ Qelanjin men kokaen qagi, “Israel ejemba, mono ilaan nonombu! Eja koi kanon balon balon liligon goman so kuma onoma uugia kokaen kuun onomakeja: Ono kuuya mono Israel ejemba tuun qotogon men bolin nonombu. Ananaanon Kana qaa mesaon jiwowon jigonananon lan uma jeulalan ama laligowu. Kaen kuma onoma laligoro ano kete Griik eja Anutuwaai aiweseya qaa ii kaaniadeen wama jiwowon jigonon uro miri kowoga koi kanon mono totowin kokojinjinawo koloowabo.”

²⁹ *Ii kokaembaajon qagi: Efesus eja Trofimusi iinon wala siti kananon Poolwo keno iriima kokaen romongogi: Poolnon ii wano motoon jiwowon jigonon ubaobo.

³⁰ Kaen qagi ejembanon enkalolon ama esungiagadeen luluuma kan ajoroon qemburun somata men guju megi siti kuuya sokono. Kaen kolooro Pool qelanjin somongon jiwowon jigononga horon seleenjen kamaan iikanondeen jigowaa kiropo naguya kuuya ii uulanawo koma somongogi. ³¹ Pool somongon qewombaajon kaparan kongi bujuya sein Room manjaqege tuumbaa kawali galen wana iwaa gejianon qaa kokaen kemero moro, “Jerusalem kuuya yononon karen ama manja qeju.” ³² Kaen moma iikanondeen manjaqege eja tuun tosia kawali galengiawo unuama lugun yonoonon kemegi. Kemegi ii injiima Pool qegiti, ii mesaogi.

³³ Mesaogi kawali galen wananon batugianon

* **21:29:** Apo 20.4

kema jen koto Pool men gbado (tape) woinon somongogi. Somongogi kokaen jen qisin onono, “Eja koi moroga?” ano “Nomaen ano qeju?”
³⁴ Qisin ononoto, ejemba tuunonga qaa morota morota meleema lansa qagi. Kaen lansa gama guju megitiwaajon ama kania tororo momambaajon amamaaro. Ii amamaan kawaajon jen koto Pool wama manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon kengi. ³⁵⁻³⁶ Wama kengi ejemba tuun somata yononon kanagianon onotaan kan kokaen qagi, “Mono qegi komuwa. Yamagen!” Kaen qagi manjaqeqe eja yonoo aen kiropo naguyanon keuro uulanawo kema kan gujubaju somata megitiwaajon bimooro. Kawaajon manjaqeqe eja yononon Pool men angon kengi. Kian.

Poolnon qaayaa kitia kanain meleema jero.

³⁷ Angon kan manjaqeqe eja yonoo kiripo uutanon ubombaajon angi Poolnon kawali galen wana kokaen qisin muro, “Nii qaa mon saanon gijomana me qaago?” Qisin muro moma kiko ama ijoro, “Oo, gii Griik qaa mojan me? ³⁸ Kawaajon gii Iijipt ejaga koloojan me qaago? Iijipt eja monon indigen tuarenjen eja tiwogiawo 4,000 ii enkalolon men onoma Room gawman tuarenjen ama manja karen kanain unun unuama balon qararanonkononon kengi. Gii galen eja ii koloojan me qaago?”

³⁹ Kaen ijoro Poolnon jero, “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus mojan, mono iikanon koloon laligon koube. Kawaajon qisin goman: Gii saanon jena niinon ejemba tuun koi yonoojon qaa jewe mobu.”

⁴⁰ Kaen jero “Saanon jewa,” ijoro Poolnon donon nama ejemba onjoon boro kuno. Boro kuno guju mesaon qaagia bogoro nangi Hibruu qaanon qaa kokaen jero,

22

¹ Poolnon nama kokaen jero, “Eja alauruna, niinon qaa kitia jemaŋati, ii mono geja ama mobu.” ² Hibruu qaanon qaa jero moma qaagia kuuya bogodabororo nangi toroqen jero,

³ *³“Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus kanon koloowe Jerusalem siti kokanon galen koma nongi laligon somariwe. Laligon somariin kouma boi qata Gamaliel iwaa qaa baatanon rabe iinon Juuda ambosakonurunana yonoonon Kana qaa ano nanamemen ii tororo kuma nono iikawaa momoya moma laligowe. Kete ononon korebore Anutuwaa qaa baatanon keuma kaparan koma iwaajon manja qen laligojuti, niinon mono iikawaa so koloon laligowe. ⁴ *⁴Kaen laligon ejemba Pombaa kania otaan laligogiti, ii unun kondeema sisiwerowero ama onombe siimbobolo moma tosonian komugi. Niinon ejembaya ejembaya unuama gbadonon (tape) somongon kapuare mirinon onoombe. ⁵ Jigo gawon galen wana ano jotamemeya kuuya yononon ii saanon moju ano yonoonon kema qisin ononin ii saanon nanon jewuyaga. Yononon Juuda eja geria Damaskas sitinon laligojuti, iyonoonon tere onon ngi men laligowe. Iikanon ejemba Pombaa

* **22:3:** Apo 5.34-39 * **22:4:** Apo 8.3; 26.9-11; 9.1-19; 26.12-18

kania otaan laligogiti, niinon ii kaanjadeen 'Ironja meleema onjombutiwaajon gbadoon onjoma Jerusalem koi unuama kamaña,' jen kananon kembe."

Poolnonj anjaa uumeleenjaa kania jero.

⁶ "Kananon kembeto, Damaskas siti dodowiwe kanon iwoi monj kokaen kolooro: Ween bii-wia kanon asamararan somata monj Siwenonga oobili kaanja asugin uulanawo kamaan turun nono. ⁷ Turun nono tama balonon kamaan ewe Siwenonga qaa monj kokaen kolooro mobe, 'Sool Sool, gii mono naambaajon sisiwerowero qaganon ama nomakejan?' ⁸ Ii moma meleembe, 'Pon, gii moronon?' Kaen meleembe nijoro, 'Nii Nazaret eja Jiisas, sisiwerowero menj nomakejani, nii mono ii.' ⁹ Eja niwo kanj nangiti, iyononon asamararan ii iigito, qaa nijoroti, qaa ii zoobooya monj mende mogi. ¹⁰ Kaen nijoro niinon qisin jewe, 'Pon, nii mono nomaen amanja?' Jewe nijoro, 'Gii mono keteda koi waama Damaskas sitinon kena Anutunon naa iwoiga ambaagiwaajon jewaati, ii monjonj gijowaa.' ¹¹ Asamararan iikanon jaana kuuro titou kuun nambe eja niwo kagiti, iyononon boronanon menj nuangji Damaskas sitinon kenin.

¹² "Iikanon eja monj qata Ananaias laligoro. Iinon Anutu goda qen Mooseswaanon Kana qaa tororo otaan laligoro. Kawaajon Juuda ejemba Damaskas laligogiti, iyononon kuuya godaya awaa qen munj laligogi. ¹³ Iinon noonon kanj kosonanon nama kokaen nijoro, 'Sool alana, jaaga mono mombo toowa.' Kaen nijoro aua

kamban iikanondeen jaana tooro uun iibe. ¹⁴ Iibe Ananiasnon nijoro, ‘Giinon nanamemen dindina solanaa Toyaga iina qaa jetanon gi-joro aro konona mona. Ananaa ambosakonana yonoonon Anutu iinon gii meweengon gono iwaa uusiina moma kotowa. ¹⁵ Gii naa iwoi iima mojanj, mono ii nanjon jen iwaa jotamemeya koloon balona balona ejemba jaagianon dangunu kaana nama laligowa. ¹⁶ Kawaajon gii naam-baajon ezelobezelo ama mambonjan? Mono waama iwaa qata qama qama koolin jena oomulu men gonin singisonogoga songbano solananiwa.’ Ananiasnon kaen nijoro.”

Misin gawon waba kantri yonowo memambaa-jon noono.

¹⁷ “Damaskas siti mesaon Jerusalem sitinon eleema jiwowon jigonon qama kooliwe Pombaa umbeumbenanon turun nono nama jaameleen unja mon iibe. ¹⁸ Unja iikanon Jiisas iibe noonon kan kokaen nijoro, ‘Gii kantri kokanon noo kanihana ano Bunja qaana ii pondan mende jen laligowa. Ii nanjon jena telambelan ama gema qewuya. Kawaajon Jerusalem siti koi mono uulanawo mesaon kamba.’

¹⁹ “Kaen nijoro jewe, ‘Pon, yononon noo kanana moju. Niinon wala liligon ejemba gii moma laarin gongiti, ii qamakooli miria miria kanon uma mokoloon onoma somongon ooli waayawonon onootin tosaana kapuare mirinon onooma laligowe. ²⁰ *Goonon gawon ilailaa eja Stiwenon kaniaga nanjon jero qegi saya kamaaro niinon

* 22:20: Apo 7.58

kamban kanon kaanagadeen kosogianon nama wambelaan malekugia galen koma nambe qegi komuro.’ ²¹ Kaen jewa Pononon nijoro, ‘Niinon wasin gonjena gii mono koriganon waba kantri ejemba yonoonon kema.’ Kian.”

Room gawmambaa manjaqege eja yononon Pool galen kongi.

²² Poolnon qaa kitia jeroti, ii ejemba tuun yononon geja ama mogito, (Pononon waba kantri ejemba yonoonon kemambaaon jeroti,) qaa ii moma iikanondeen kotigagadeen silama qagi, “Yamagen! Eja kaana ii mono qegi komuwa. Ii balonon nonowo laligowaatiwaa so qaago.”

²³ Kaen silama qama opo keren qetegon gilin (kanagianon rimbombongon riin) sonjon orasin kanakeewan lansen giligi. ²⁴ Kaen angi Room yonoo kawali galen wananon jen koto manjaqege eja yononon Pool wama kema manjaqege eja yonoo aen kiropo uutanon angi. Kiropo uutanon angi Juuda yononon ii naambaaon ama guju men qajuti, iikawaa kania momambaaon kokaen jen koto, “Ono mono Pool men ooli waayawonon qen qisin mugi kania asuganon jero mobona.” ²⁵ Kaen jen koto, Pool men somongon ooli waayawonon qewombaaon angi Room kawali galen monon kosianon nano Poolnon kokaen ijoro, “Room mindimindiri gawman yononon sopa somongon nongi borogianon laligojen. Niinon iikawaa (jenkoto) paaspoot men laligojen. Kawaaon ono noo qaana mende moma gosin lan jen tegon een ooli waayawonon

nuwuti, ii mono Room jenkooto toya yonoo jaagianon sokombaa me qaago?”

²⁶ Poolnon kaen ijoro kawali galenon moma iikanondeen kawali galen wana iwaanon kema buju qaa kokaen ijoro, “Eja iikanon Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligoja. Kawaajon gii mono nomaen ambaga?”

²⁷ Kaen ijoro kawali galen wananon Poolwaanon kema qisin muro, “Gii onanon Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligojan me qaago? Ii jena moman.” Qisin muro Poolnon meleeno, “Onanon, niinon ii men laligojen.”

²⁸ Kaen meleeno ijoro, “Nii monen somata gilin Room mindimindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot sewana mewe nongi laligojen.” Ijoro Poolnon jero, “Ii awaato, noo mannanon Room gawmambaanon paaspoot men laligoro niinon iwaa meria koloon iikanona qa ii men laligojen.”

²⁹ Kaen jero eja qisin mubombaajon angiti, iyononon iikanondeen mesaon eleema kenji. Poolnon “Nii Room gawmambaa paaspoot men laligojen,” jero kawali galen wananon ii moma Room ejaga gbadoon murotiwaaajon ama awawalin sombuya moro.* Kian.

Poolnon jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon nano.

³⁰ Goman ano kawali galen wananon waama Juuda yononon naambaajon Pool qaanon ama

* **22:29:** Mon Room gawmambaa paaspoot men laligoroti, ii kasanon gbadoon mububotiwaajon songo ero. Monon songo ii waleenoti een, ii mono qaa jakeyanon oomakegi. Kawaajon sombuya moro.

mun jegiti, iikawaa kania tororo momambaa-jon moma jigo gawon galen wana ano jigo kaunsol tuun kuuya yononon ajoroowutiwaajon jen koton onono. Kaen ajoroogi jero Poolwaa gbadoya (tape) isangi wama kamaan yonoo jaase-wangianon ano nano. Kian.

23

¹ Poolnon nama jigo kaunsol tuun ii uun injiima kokaen jero, “Alauruna, niinon nanamemena kuuya ii Anutuwaa jaasewananon ama men laligowe iinon iima ‘Sokonja,’ jero uunaa ge-jananon moma qeangon kouma laligon kete koi nanjen.” ² Poolnon kaen jeroto, jigo gawon galen wana qata Ananaias iinon kosianon nangiti, ii jen koton onono uruna qetaaligi. ³ *Qetaaligi Poolnon ijoro, “Anutunon mono gii qetaalin gomba. Giinon miri sopa taana kaana koloojan. Selia mundanon oogi taana koloojato, uuta jewon men injana kolooja. Giinon Mooseswaa Kana qaa men kanon gosin noma qaana jen tegomambaa-jon rajanto, kilen geengo Mooseswaa Kana qaa iikayadeen qen jen koton onona nuju. Ii mende sokonja.”

⁴ Poolnon kaen ijoro kosianon nangiti, iyononon ijogi, “Gii Anutuwaanon jigo gawon galen wana mepaqepae men gamu qen mujan me?”

⁵ *Kaen ijogi jero, “Oo alauruna, iinon jigo gawon galen wana kolooji, ii mende moma jejen.

* 23:3: Mat 23.27-28 * 23:5: Eks 22.28

Bunja Terewaa qaa mon kokaen eja, ‘Gii mono kanageso tuungaa eja ponja mende qasuaawa.’ ”

⁶ *Kaen jeroto, jigo kaunsol tuun yonoononga tosanon Sadusii (Jigo gawombaa kaparanƙonƙon) paati qokotaagi tosanon Farisii (Kana qaawaa kaparanƙonƙon) paati ejaga laligogi. Poolnon ii moma kawaajon jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon qaa kokaen qama jero, “Alauruna, niinon Farisii ejaga koloojen. Mannanon kaanagadeen Farisii paati ejaga. Koomuya yononon gbilin waabuyati, niinon iikaen koloowaatiwaaajon mamboma jejeromonromon ama laligojen. Kaen laligojeniiwaaajon ama qaa jakeyanon noongi gosin noma jeju.”

⁷ Kaen jero iikanondeen Farisii ano Sadusii paati yonoo batugianon angowowo kolooro jigo kaunsol tuun yononon juma tuun woi koloogi.

⁸ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparanƙonƙon) yononon kokaen jenkegi, “Ejemba koomuya yononon mende gbilin waabuya. Siwe gajoba mende laligoju. Omejiilan ano unɗa ii mende laligoju.” Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanƙonƙon) paati yononon qaa karoon iikanon qokotaan iikawaa so moma laarin namakegi. ⁹ Tuun woi kaen koloon qagi guju somata kolooro Kana qaawaa boi tosanon Farisii tuun yonoo batugianonga waama geriawo terenon kokaen jegi, “Nono eja kokawaa qinjita mon mende mokoloojon. Siwe gajoba me unɗa

* **23:6:** Apo 26.5; Fil 3.5

* **23:8:** Mat 22.23; Maak 12.18; Luuk 20.27

monjon qaa koton kondoon iwaa uutanon ano jenaga, ii mono nomaen sokoma ononaga?”

¹⁰ Kaen jegi angowowo iikanon mombo gere toon somariiro. Somariiro aworongan Pool leele horogi kema karo mosoma tagogi. Tani kaen kolooro. Kaen kolooro kawali galen wananon iikawaa toroko moma manjaqege tuun mon jen koton onono kemen Pool batugianonga horon wama manjaqege eja yonoo aen kiropo uutanon angi.

¹¹ Angito, gomantiinga kanon gaon ero Ponjon Poolwaa koorongan nama kokaen ijoro, “Mono qaqabunabunagawo koloon satiin laligowa. Noo kanana Jerusalem kokanon nanjon jen laligonati, iikawaa so mono Room sitinon kaanagadeen kema ii nanjon jen asarin laligowa.” Kianj.

Pool qewombaajon angonan meg.

¹² Ponjon kaen ijoroto, goman ano kanon Juda eja tosanon olon ajoroon Pool komuwaatiwaa angonan meg. Yononon aren ii angi ano ii jojopan qanon somongan kotiin kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaajon mamboma kamban biiwia kokanon nene singi laligowonga. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newonga.” ¹³ Eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin jojopan qaa ii somongan kotiin jegi.

¹⁴ Ii jengo jotamemeya ano jigo gawon galen yonoonon kema kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowonga. Poolnon mende

komuwaati een, ejembanon mono onanon qa-suaan nonongi sokombaa. Kawaajon nono mono ajoroon jojopan qaa kokaen somongon kotiin laligojon: Pool qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo nen laligowon. ¹⁵ Kawaajon ama ono mono keteda koi jigo kaunsol tuun yonowo motoon mindirin kawali galen wajaanon kema qaa kokaen jen qisiwu, 'Nono Poolwaanon qaa kania mombo qisinin jero hona mobombaa-jon mojon.' Tani kaen kolooro qisigi saanon Pool wama onoonon kamaawaa. Kamaanagato, kananon kan onoonon koumambaajon ambaati, iikanon mono ii qenin komuwaatiwaaajon jojorin laligowon.

¹⁶ Kaen jegito, qenin komuwaatiwaa angonan angitiwaa bujuya ii Poolwaa beetaa gejianon kemero moro. Ii moma manjageqe eja yonoo aen kiropo uutanon kema Pool raroti, iikanon uma ijoro. ¹⁷ Jero moma kawali galen mon qaro karo kokaen ijoro, "Eja gbaworo koi kanon qaa mon men kajiwaajon giinon ii saanon wama kawali galen wajaanon kena qaa ii ijowaa." ¹⁸ Kaen ijoro ii wama kawali galen wajaanon keni jero, "Kasa eja Poolnon noono iwaanon kembe eja gbaworo koi wama goonon kawaatiwaaajon qisin nonja. Iinon goojon qaa mon men kaja."

¹⁹ Kaen jen keno galen wajanon borianon men wama goraayanon kema qisin muro, "Gii naa qaaga men kajan?"

²⁰ Qisin muro ijoro, "Juuda jotamemeya yononon qaa mon qisin gombombaaajon somongon goonon kan kokaen jewuya: Nono

Poolwaa qaa kania tororo mende moma komujon. Kawaajon gii saanon Pool woran wana jigo kaunsol tuun yonoonon kamaaro mombo qisin muna jero kaniayaa hona mobona. Yononon kaen koloowaatiwaaajon moju.

²¹ Kaen kan jewuyato, giinon qaa iikawaajon mende wambelaawa. Juuda kanageso yonoo batugianonga eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin Poolwaaajon kokaen jen ii jojopan qaanon somongon kotiigi, ‘Nono Pool komuwaatiwaaajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowona. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newona.’ Kaen jen giinon wambelaawagatiwaaajon mamboma jojorin embonju.”

²² Kaen jero eja gbaworo ii wasin kokaen ijoro, “Buju koi jena mojeni, ii mono mon mende jena moba.” Kian.

Pool wangi Sisaria taanon keno.

²³ Kawali galen wananon ii moma kawali galenwoita oroono kari kokaen irijoro mori, “Oro mono tiwo eja 200, hoos manjaqege eja 70 ano wasa manjaqege eja 200 ii jen koton ononi kete gomantiinaa 9 kilok kanon Sisaria kembutiwaaajon jojoriwu. ²⁴ Kaanagadeen hoos tosaana meweengon meagon onoma Pool mombaa qaganon ama kalan kongi gomantiina kokanon gawana Fiilikswaanon kamba.” ²⁵ Kaen irijoro mori gawanawaajon tere mon kokaen ooro,

²⁶ “Oo Uuta sorona gawana Fiiliks! Kloodius Lisias, niinon jolonga jejen.

- 27 “Juuda yononon eja koi men somongon qegi komuwaatiwaajon анги. Kaen angito, Room mindimindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligoji, niinon ii moma iikanondeen manjaqege tuun yonowo kouma sopa somongon mun metogon wana somongowe.
- 28 Naa qaawaajon qaa jakeyanon anjuti, niinon iikawaa kania momambaajon moma wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon oombe.
- 29 Oombe qaa jakeyanon uma iyangiaa Kana qaawaa kesaawaran qaaya qaaya kawaa-jon angowowo ano tuarenjen ama jen mugi mokoloowe. Iikaan mokolooweto, iwoi bologa komuwaatiwaa so me kapuare mirinon anin rabaatiwaa so ii mende kolooro. Yononon qaa kaanaga mon mende jegi mobe.
- 30 Ii mende mobeto, monon iwaa buju qaaya ii kokaen nijoro mobe: Tosianon ‘Eja ii qenin komuwaa,’ jen angonan angita eja. Buju qaa ii moma keteda koi kanonga wasiwe goonon kaja. Qaa jakeyanon ama mubombaajon mojuti, niinon ii kaanagadeen jen koton onombe goo jaasewanganon kouma qaagia kuuya asug-anon jen jen mokoloogi moba.”
- 31 Tere kaen ooro manjaqege eja jen koton onongiti, iyononon qaa ii otaan Pool men wama pangamanon goman qata Antipatris kanon kengi.
- 32 Kema goman ano manjaqege eja hoosgiawo yononon Pool wama kana toroqen kengito, tiwo

eja yononon iyangio eleema manjaqege eja yonoo aen kiropo uutanon kagi. ³³ Manjaqege eja hoosgiawo yononon Sisaria taonon keuma tere ii gawana mun Pool kaanagadeen iwaa jaanon oongi. ³⁴ Oongi tere weengon “Pool ii naa prowin-swaajon?” jen qisin onono. Qisin onono “Silisia prowins ejaga,” kaen ijogi. ³⁵ Kaen jegi moma ijoro, “Qaa jakeyanon ama gombombaaon mo-juti, iyononon kaanagadeen kougi iikanon saanon qisin goman.” Kaen ijon jen koto Pool wama kin Herodwaa jin-karon miriwaa kiropo uutanon ama jaagalen men mugi. Kian.

24

Pool qaanon angi gawana Fiilikswaa jaanon nano.

¹ Gawon memeya 5 tegoro jigo gawon galen wana qata Ananias iinon jotamemeya tosaan ano Kana qaawaa momo eja (looya) qata Tertulus yonowo aitongon Sisaria taonon kemen gawana Fiilikswaa jaanon uma Pool qaa jakeyanon ambombaa qaaya jegi moro.

² Ii moma Pool koma hororo kouro Kana qaawaa momo eja Tertulusnon kanain Poolwaa selianon qaa kuun gawanawaa jaasewanon qaa kokaen jero, “Oo Fiiliks, giinon galen koma nonoma laligonati, nono kamban iikanon luae somata moma gumbonjonjon laliginin. Giinon awaagadeen kalan koma jen koton nonona laaligo raranana leelee meagogi kantri koi kanon utegon waaro qeangojon. ³ Oo somatanana Fiiliks, nono ii goman so awaagadeen moma koton goojon aisoon kilikaluya mon mende moma

dangisen jen gonjon. ⁴ Dangisen jen gonjonto, niinon qaa koriga jewe mojoga tiwabotiwaajon kokaen qisin gonjen: Nono qaa men kanin toroga jemanati, ii mono awutamban koma nonoma geja ama moba.

⁵ “Nono eja kokawaa kania ii kokaen iima mokolooni: Iinon kikekakasililin eja torokoy-awo kolooja. Iinon balonja balonja liligon Juuda ejemba uugia oson kuun onono kareja kareja goman so kolooro gujubaju qama amakeju. Tosianon toropere men Nazaret eja mombaa qatanon paati anjuti, iinon mono iyonoo somatagia kolooja. ⁶ Iinon jiwowon jigo ii kaanagadeen kaparan koma men totowin men kamaan amambaajon ano. Kawaajon nono ii men somongonin. Nono qaaya gosin ananaanon Kana qaa otaan jen tegowombaajon monin. ⁷ (Ii moninto, kawali galen wanja Lisias iinon manjageqe eja yonowo kan ku-usun somata kanon geriawo boronananonga metogon wangi. ⁸ Wama qaa selianon kuun jen mujuti, ii goo jaasewanganon koubutiwaajon jen koton nonono.) Gii geenjo qisin muna kania ninisaama jewa. Ii jero qaa men karoni, iikawaa hona kuuya saanon asugiro moba.” ⁹ Kaen jero Juuda ejemba yononon kaanagadeen “Qaa kuuya ii onanon,” jen wambe-laan ii nanjon toroqen selianon kuun jen mugi. Kian.

Poolnon qaa kitia meleeno Fiiliksnon moro.

¹⁰ Pool jen mugi gawananon qaa jewaatiwaajon borajuulan kuuro kokaen meleema jero, “Giinon gbani mamaga ejemba tuun koi kawaa jenteego

toya koloon laligona mojen. Kawaajon niinon qaanaa kitia ii goo jaaganon awasan̄kaka jemāna. ¹¹ Niinon indigen Anutu waeya men mepeseemambaajon Jerusalem sitinon ube. Ii ween 12 iikayadeen tegoro kete koi nanjen. Geen̄go qisin on̄onagati een, ii saanon nan̄gon jewuya. ¹² Niinon jiwowon jigonon me qamakooli miri mongen uma eja me emba mombo niinon̄giinon qaa jen jenon̄kooli ambe iikaan̄a mende mokoloon nongi. Siti uutanon kana me somben mon̄on ejemba uugia kuuwe orogon liligon nongiti, iikaan̄a mende niigi.

¹³ “Kaen mende niima keteda koi qaa senan̄on kuun jen non̄juti, yon̄onon iikawaa hon̄a qendeema gombombaajon amamaaju. Qaa omaya jeju. ¹⁴ Ii amamaajuto, qaa mon̄ ii on̄anon jokoloon gomāna: Yon̄onon Nazaret paati qata qajuti, niinon mono iikawaa kana otaan̄ laligon ananaa ambosakon̄urunana yon̄oonon ben̄ Anutu ii waeya men mepeseen̄kejen ano Mooseswaan̄on Kana qaa ano gejatootoo yon̄oonon Buju Tere iikan̄on qaa oogita eji, ii kuuya moma laarin̄ kotijen. ¹⁵ Anutunon ejemba dindin̄a ano doogoya ii korebore men̄ gbilin̄ on̄ono koomunon̄ga waabuti, Juuda eja koi yon̄onon iikawaajon mambon̄ju. Niinon yon̄owo toroqen̄ ororon̄ nama kaen̄ koloowaatiwaajon̄ jejeromon̄romon̄ ama mamboma laligojen. ¹⁶ Kaen̄ laligon̄ Anutu ano ejemba jaagian̄on dindin̄a nambe Anutunon̄ qaana nan̄gon̄ jero uunaa gejian̄on̄ momakejen. Jenen̄na mende oroja. Mono soraaya koloon̄ laligomambaajon̄ kamban̄ so kaparan̄ koma kotiin̄ laligon̄kejen.

17 **“Niinon mongen laligowe gbani tosaan̄a tegoro eleema gomañ tosaan̄a yon̄oon̄ga kalen̄ men̄ indigen̄ kawē. Kaen̄ kan̄ ‘Ti neenaa kanagesourunana wanaya yon̄oojon̄ mendeema on̄omañ,’ jen̄ Anutuwaa siimolon̄ oon̄ nandun̄ ama mumambaajon̄ Jerusalem ube. 18 Kanon̄ uma koma konjoratin̄ aon̄ solan̄a laligon̄ ji-wowon̄ jigonon̄ ube. Iwoi ii oon̄ Anutu mube mokolon̄ non̄gi. Mokolon̄ non̄giti, iikanon̄ ejemba tosanon̄ mende kan̄ liligon̄ orogon̄ noma guju megī. 19 Juuda ejemba tosanon̄ Eisia prowinsnonḡa kan̄ jigonon̄ uma niigiti, iyononon̄ mono keteda koi goo jaaganon̄ koi kanon̄ kouma nama qaa mon̄ en̄ on̄onagati, ii asuganon̄ seleanon̄ kuun̄ jen̄ non̄gi sokonaga.*

20 *“Me jigo kaunsol tuun̄ yon̄oo jaagianon̄ nama qaa jeweti, kamban̄ iikanon̄ naa Kana qaaga uugun̄ qin̄ji ambeta qaa jakeyanon̄ noombombaa qaaya mokoloogi? Eja koi rajuti, iyononon̄ mono ii jegi sokombaa. 21 *Niinon̄ yon̄oo batugianon̄ nama qaa motoonḡo jen̄ qaa tokoron̄kota qabe bimooro. Koposo mon̄ kaen̄ ambe me qaago? Ii nomaen̄ gosigita eja? Qaa kokaen̄ qama jewē, ‘Koomuya yononon̄ gbilin̄ waabuyati, niinon̄ iikaya moma laarijen̄iwaajon̄ ama qaa jakeyanon̄ noonḡi kete qaana gosin̄ jen̄ tegon̄ nombombaajon̄ anju.’ ” Kian̄.*

Poolwaa qaaya mende jen̄ tegon̄ kapuare mirinon̄ oonḡi.

22 *Poolnon̄ kaen̄ jero gawana Fiiliksnon̄ Jiisaswaa kania otaan̄ laligojuti, iikawaa kania saanon̄*

* 24:17: Apo 21.17-28 * 24:21: Apo 23.6

moma sororogon Poolwaa qaaya batuyanon koton kokaen jero, “Kawali galen wana Lisiasnon kouro kaman iikanon Poolwaa qaa ii jen tego-mana.” ²³ Kaen jen kawali galen jen koto-ro Pool mende somongon een jaagalen mero kasa mirinon raro. Tinitosaurutanon Pool kalan koma iwoi amamaaroti, ii men mubutiwaajon mende qotogon onono.

Poolnon qaaya jero Fiiliks ano Drusila mori.

²⁴ Ween tosaana tegoro Fiiliksnon embia qata Drusila, Juuda emba somata ii wama kari Pool-waajon qaa ano karo qaayaajon geja ano Kraist Jiisas moma laarin mubombaa kania jen asari-ro moro. ²⁵ Ii moroto, Anutuwaa qaa tosia toro-qen amin mogi bimooro. Poolnon Anutuwaa jaanon solananiwombaa kania jen asarin ananaa nanamemenana galen koma aowombaajon jero ano Anutunon kaman mon ano iikanon gosin nonoma qaanana jen tegowaati, qaa karon iikanon uuta kuuro. Poolnon qaa iikaan jero aarun lalanani bo qosoma jero, “Yamagen! Mono ii mesaowa. Keteda koi saanon mesaon kena kaman mon mobe sokombaati, iikanon saanon mombo koma horon gombe kawa.” ²⁶ Kaen jen kilen toroqen Poolnon ana wantaaya monen mubaatiwaa romongoro. Kaen mam-boma jejeromonromon ama indin mamaga koma horon muro karo qaa qaa jen rari.

²⁷ Poolnon kapuare mirinon raro gbani woi tegoro. Ii tegoro eja qata Porsius Festus iinon Fiilikswaa mundanaga gawana koloomambaajon ano. Kaen ano Fiiliksnon Juuda ejembanon

nisosoroowutiwaajon moma Pool mende isano kapuare mirinon toroqen raro. Kian.

25

Poolnon gawana Festuswaa jaanon qaa kitia jero.

¹ Festusnon gawana koloon prowins uutanon keuma raro ween karon tegoro Sisaria taon mesaon Jerusalem sitinon uro. ² Uro jigo gawon galen wana ano Juuda jotamemeya yononon jaasewananon kouma Pool qaa jakeyanon ambombaajon jen aron qen nangi. ³ Aron qen nama kokaen jen welengi, “Oo gawana, giinon saanon nononon monin sokombaatiwaajon jen tegona qaa angi Pool wama Jerusalem sitinon koi kawu.” Yononon wala qaa kokaen somongon jegi, “Poolnon kananon karo iikanon mono qenin komuwaa.” Kaen jen jojorin embongitiwaajon ama kan kaen welengi. ⁴ Kaen welengito, Festusnon kokaen meleema onono, “Pool ii Sisaria taombaa kasa mirinon raro galen komakeju. Nii neeno kamban mende koriro iikanon eleema kemambaajon mojen.” ⁵ Kaen jen toroqero, “Kawaajon eja iikanon qinjita mon anagati een, saanon onoo jotamemeurugia tosanon niwo Sisaria kemen kanon qaa selianon kuun jen mugi momana.”

⁶ Kaen jen ween 8 me 10 kawaa so Jerusalem sitinon yonowo laligoro tegoro eleema Sisaria taanon kemero. Kemen en waama iikanondeen qaa jenteegowaa dun rarayanon rama jen kotooro Pool wama kagi jaayanon kouma nano. ⁷ Poolnon

kouma nano Juuda jotamemeya Jerusalem siti-nonnga kagiti, iyononon liligon mun nama kazi qaganon qaa bologa mamaga selianon kuun jegi. Ii jegito, qaagiaa hona ii qendeembombaajon amamaagi. ⁸ Kazi qaa een jen nangito, Poolnon ii qewagon kokaen jero, “Niinon iwoi bologa mon mende ambe. Juuda nonoonon Kana qaa mende qotogowe. Jiwowon jigo mende men totowiwe ano Room Siisakimbaanon qaawaajon tuarenjen mende ambe.”

⁹ Kaen jero Festusnon Juuda yononon iyanajon mogi ubaatiwaajon moma Pool kokaen qisin muro, “Selenon kuukuu qaa koi jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon noo jaase-wananon nama jewaga me qaago?”

¹⁰ Qisin muroto, Poolnon jero, “Room Siisakinon jen kotoro qaa jake koi kuugita koi nambe gosin noma qaana jen tegona sokom-baa. Nii Juuda ejemba bologa mon mende ama onombe. Ii geenjo saanon moma yagon-jan. Mono naambaajon mombo yonoonon kem-benaga? ¹¹ Bologa mon mende ambeto, Kana qaa mon uugun iwoi mon ama bolin kawaa-jon koomuwaa bunja koloowenagati een, ‘Niinon komumambo,’ jen mende olon koma kemaŋa. Ii qaagoto, yononon kazi qaa een toontoon jen qaagiaa kania qendeembombaajon amamaajuti een, qaa omayaajon ama monnon nuama yonoo boronon amambaajon amamaawaa. Room Siisakinon mono qaana mindingon jen tegoro dingowaa. Kawaaajon niinon mono iwaa jaanon kemambaajon kotiin qisijen.”

¹² Kaen jero Festusnon jawinjuruta yonowo

qambanmamban qaa monngama gosin kokaen meleema muro, “Gii Siisakimbaanon kemambaajon moma qisijani, iikawaajon mono saanon Room kema iwaa jaanon namba.” Kian.

Poolnon kin Agripawaa jaanon nano.

¹³ Ween tosaana tegoro kin Agripa ano naana Bernaisi yoronon Festus iima godagara qendeembaotiwaajon Sisaria taanon kari. ¹⁴ Kan kanon ween mamaga laligori Festusnon Poolwaanon qaa ii kin pombo amin moma kokaen jero, “Filiksnon eja mon mende isano kapuare mirinon kokanon rama laligoja. ¹⁵ Niinon Jerusalem kembe Juuda yonoo jigo gawon galengia wana ano jotamemeurugianon noonon kouma kokaen qisin nongi, ‘Nono eja iikawaa qaa men kanin giinon mono saanon iwaa kania gosin qaaya jen tegowa.’

¹⁶ “Kaen qisin nongito, niinon kokaen injjowe mogi, ‘Room gawman nonoonon kana ii kokaen: Mombaa selianon qaa bologa kuun jejuti, nono ejemba mombaa qaa ii lan mende jen tegonkejon. Wala horon qaa jakeyanon anin kaziurutanon kagi leelee ororon aron qen nanji qaa selianon kuun jen mugi kitia saanon jewaa. Qaa kitia jero ii gosin hona kolooro iikawaa so saanon qaaya jen tegonkejon.’ ¹⁷ Yononon koi kan ajoroogi niinon kamban mende koriro en waama iikanondeen jenteegowaa dun rarayanon rama jen kotowe eja ii wama kagi noo jaananon kouro.

¹⁸ “Kouroto, qaa men kagiti, iyononon liligon mun aron qen nama qaa selianon kuun jen mugi. Kaen angi iwoi bologa totoon mon anagati, kaen

jewuyatiwaajon mambombeto, qaa iikaana mon mende jegi mobe. ¹⁹ Ii mende jegi mobeto, kitanon eja ii qetama iyangiaa momalaarigiaa qaa batuya tosaana ano eja mon qata Jiisas iwaajon angowowo megi. 'Jiisasnon komuro,' jegito, Poolnon 'Gbilin laligoja,' jen kaparan koma kotiirro. ²⁰ Kaen jen kazi angi niinon 'Qaa kaana ii nomaen gosiwenaga?' jen kana mongama uuwoi mobe. Ii moma nama kokaen qisin mube, 'Selenon kuukuu qaa jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon jenaga me qaago?' ²¹ Qisin mubeto, Poolnon Uutananaa jaanon kemambaa-jon kaparan koma kokaen qisiro, 'Mono jena galen koma nongi Siisakimbaanon kembe qaana mindingoro dingowaa.' Kaen qisiro eja waagiawo jen koton onombe galen kongi raja. Era wasin mube Siisa-kimbaa jaasewananon kembaa."

²² Festusnon kaen jero Agripanon ijoro, "Niida mon eja iikanon qaaya jero momambaa siina mojen." Ijoro kokaen meleeno, "Worango saanon qaaya mobaga."

²³ Kaen meleeno en waagi kantriwaa jawin, kawali galen somata ano jotamemeya uuta yononon kan Agripa ano Bernaisi yoroojon jura soron arogaranon mouma korisoro rii gama koma horon orongi qaawaa jake miri uuta iikawaa utanon keugi. Festusnon jen koto Pool wangi iikanon kouro. ²⁴ Poolnon kouro Festusnon waama nama kokaen jero, "Kin Agripa ano eja somata kuuya nonowo koi rajuti, ono mono eja koi iibu. Juuda ejemba tuun kuuya yononon iwaajon ama noo uuna kuugi. Sisaria taon kokanon ano Jerusalem sitinon onanon

qaanon kuun noma qa gigilaan kokaen jen laligogi, 'Eja koi kanon mono balonon laligowaatiwaa so qaago. Mono yamagen!'

²⁵ "Kaen qama laligogito, niinon gosiwe iwoi mon koomuwaa bunɔ koloowaatiwaa so ii mende ano. Niinon kania kaen mokoloon iibeto, ɔno Room Uutananaa jaanon keno qaaya mindingoro dingowaatiwaaɔon kaparan koma qisiro. Kawaajon qaa somonɔon wasiwe Room kembaa. ²⁶ Room sitinon kembaaato, iwaanon qaa ii nomaen oon Room eja Ponnaajon ambe kenaga? Iwaaajon qaa lan jejuto, qaa kaniawo mon ii tororo mende moma asarijen. Kawaajon jewe wama kan kin Agripa goo jaaganon ano onɔ tosaana kin pombaa gematanon koi rajuti, onoo jaasewangianon angɔ nanja. Ono saanon borojan men qaaya gosigi honɔ kolooro mono ii moma saanon terenon oowenaga. ²⁷ Eja mon kasanon somonɔon qaa jakeyanon oombombaa qaaya nomaen jejuti, ii asuganon jewombaaajon amamaan kilen een wasiwombo. Sili ii noo momonon gejajojomban tani kaana kolooja." Kian.

26

Poolnon qaayaa kitia kin Agripawaa jaanon jero.

¹ Kaen ragi kin Agripanon Pool ijoro, "Gii saanon geengaa qaa kitia jena moman." Kaen ijoro Poolnon nama boro koton mun iyanaa qaaya nanɔon kokaen kanain jero,

² “Oo kin Agripa, Juuda jotamemeya yononon qaa selenanon kuun jen nonjuti, niinon qaa kuuya iikawaa kitia ii kete saanon goo jaaganon asuganon jemambaajon simbawonawo mojen.

³ Giinon Juuda nonoonon nanamemen ano angowowo qaanana kuuya ii tororo moma yagojan. Kawaajon niinon onanon simbawonawo mojen. Kaen kolooro qisin gonjen: Qaa jemanati, ii saanon moma mokosinjon geja amba.

⁴ “Niinon Juuda ejemba tuun uutanon koloon kanakanaiyanonga kanain neenaa kantri koi ano sitinana Jerusalem kanon laligon koube. Kawaajon Juuda ejemba kuuya yononon laaligona gbaworonanonga nomaen kouma laligoweti, ii saanon moma kotoju. ⁵*Yononon kiania kamban koriga moma kotoju. Siingia ero ii saanon kokaen nanjon jewuyaga: Ananaa jigo gawon uutanon Farisii paati nononon asa yonoonon jigo momo ii tororo toontoon otaan laligonkejon. Niinon wala yonoo tuun paatinon keuma Kana qaa kaparan koma otaan laligowe. ⁶ Anutunon ambosakonurunana yonoojon soomongo qaa anoti, niinon iikawaa hona koloowaatiwaajon mamboma jejeromonromon ama laligojen. Kawaajon ama kete qaa jakeyanon noongi nanjen.

⁷ “Ananaa Israel ejemba tuun 12 nononon korebore soomongo qaa iikawaa hona koloowaatiwaajon mambomakejon. Ii mamboma jejeromonromon ama asaga gomantiina pororo Anutu waeya men mepeseenkejon. Oo Uutana, niinon jejeromonromon kaan amakejeniwaajon Juuda

* 26:5: Apo 23.6; Fil 3.5

jotamemeya yononon qaa bologa bologa seleanon kuun jen nomakeju. ⁸ Anutunon ejemba koomuya men gbilin onono waabuyati, onjo ii mono nomaembaajon ama mende moma laariju?

⁹ *“Neeno kaanagadeen kokaen romongon laligowe, ‘Nii Jiisas Nazaret ejawaa qabunaya songbambe qaombaatiwaajon manja mamaga qemanatiwaa so koloojen’ Kaen romongon kazi ama laligowe. ¹⁰ Kazi ama Jerusalem kanon onanon manja qen laligowe. Jigo gawon galen wana yononon nemun koma nongi jen kotowe Anutuwaa ejemba soraaya ii mamaga unuama kapuare mirinon onoomakegi ano tosaana komuwutiwaa qaa jegi niinon kaanagadeen qaa ii kotingon wambelaan (wout ama) laligonkebe. ¹¹ Kambana kambana liligon qamakooli miri so borojan men onombe uugia meleengiti, iyononon asugigi. Asugigi Jiisas qakooma mepaegon mubutiwaajon kuun qaa tokoronkota jen horon ureen onombe. Kaen ama onombe oolinon geriawo talungon unugi siimbobolo moma laligogi. Uunanon gere jen sorogoro sisiwerowero ama onomambaajon koriganon waba kantriwaa sitia sitia kanon kema laligowe.” Kian.

Poolnon uuta meleenotiwaa sunduya jero.

Apo 9.1-19; 22.6-16

¹² “Kaiyaka kaen ama laligowe kamban monnon jigo gawon galen wana yononon niwo uumotoon ama nemun koma nongi Damaskas sitinon kemambaajon kananon kembe. ¹³ Oo Uutana, niinon kananon kembe ween biiwia

* 26:9: Apo 8.3; 22.4-5

kanon Siwenonga asamararan mon uulanawo kamaaro. Kamaan oobili kaanja asugin ween jaaya uugun asariro iibe. Asasaga iikanon mono nii ano eja niwo keninj, nono turun nonono. ¹⁴ Turun nonono kuuya tama namonon kamaan koninj. Kamaan koma eninj noojon qaa mon kolooro Hibruu qanon kokaen nijoro mobe, 'Sool, Sool, gii naambaajon sisiwerowero ama nomakejan? Gii mono bulmakao ejia kaanja koloowabo. Toyanon balon mozozongowaatiwaajon bulmakao ejia kinonon somongoro sosooda hororo sokonjato, lan horon geriawo yakarin horon ureero oolinon qero siimbobolo momakeja. Gii mono iikawaa so lan lugun geengaa gemaga een toontoon kotowabo.'

¹⁵ "Ii moma qisiwe, 'Oo Pon, gii moronon?' Qisiwe nijoro, 'Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejani, mono ii koloojen. ¹⁶ Ii koloojento, gii saanon waama namba. Nii ano iwoi iijani ano kanagen toroqen asugin goma qendeemanati, ii mono nanjon jen dangunu kaanja nama noo jotamemena koloon welena qen laligowa. Gii gawon ii men laligowa. Niinon kawaajon ama asugin gonjen. ¹⁷ Niinon mono geengaa Israel kanageso tuun yonoo borogianonga metogon gomaano ano waba kantri ejemba yonoonon wasin gombe kembagati, iyononon guwubotiwaajon kaanagadeen reenreen koma goma. ¹⁸ Niinon wasin gombe kema ejemba jaagia metoona uugia meleema pangamanonga asasaganon koubuya. Jaagia tooro uugia meleema Satambaa ku-usunonga loloon Anutuwaa sopa uutanon kawuya. Kaen

kan moma laarin nongi singisonogogia songbama mesaomana. Mesaowe Anutunon alauruta tak koton onono soraaya koloojuti, mono iyonoo batugianon keuma dun raragia men oyanboyan koloon laligowuya.’ Jiisasnon kaen koton kondoon noma nijoro.”

Poolnon uuwaa gawonaa sunduya jero.

¹⁹ “Oo kin Agripa, Jiisasnon kaen nijoro niinon Siwenonga jaameleen unu iima kania moma ii kolatin laligomambaajon moma osiwe. Kawaa-jon niinon jaameleen unu iikawaa qaaya ii ten koma gawon men laligowe. ²⁰ *Ii ten koma liligon Bunu qaa kokaen jen sein laligowe: Ono mono uugia meleema Anutuwaanon eleema kan uumeleengitiwaa hona ii nanamemengianon qendeema laligowu. Bunu qaa ii wala Damaskas ano Jerusalem siti woi iikanon laligojuti, iyonoojon jen asarin laligowe. Iikawaa gematanon Juuda kantri kuuya yonoojon jewe ano waba kantri yonoojon jen uugia kuun laligowe. ²¹ Kania kawaajon ama Juuda ejemba tosanon jiwowon jigonon uma iikanon qelanjin noma kaparan koma koomuya nuwombaajon angi.

²² “Kaen angito, uuna meleembeti, iikanona laligon koube Anutunon ilaan noma laligoro kamban kokaamba toroqen saanon laligojen. Ilailaan kawaajon ano koi nama uuta ano kamaanqeqeta onoo jaanon nama qaana koi jejen. Mooses ano gejatootoo ejemba yononon iwoi koloowaatiwaajon jegiti, niinon mono yonoonon qaa iikayadeen tororo otaan qaa kokaen nanjon

* **26:20:** Apo 9.20, 28-29

jejen: ²³ *Anutunonj arenj ano Hamoqege Toya Kraist iinonj siimbobolo moma komunj eja mutuya koomunonga waabaa. Waama Anutu asasagaa kania ii Juuda tuunj ano waba kantri ii injisaama jenj asarinj onjoma laligomambaajonj nijoro.”

²⁴ Poolnonj qaayaa kitia kaenj jero gawana Festusnonj terenjonj qaa batuyanonj kotonj jero, “Pool, gii kaamaa anjanj. Papia miria miria kanonj una momoganonj seinj wangaj mejj soorota laligojanj.”

²⁵ Kaenj jeroto, Poolnonj meleeno, “Oo ponj sorona Festus, niinonj wangaj soosooya mende koloojenj. Qaa jejeni, ii momakooto qaa honagaj kolooja. ²⁶ Kinj Agripanonj qaa kokawaa kania moma yagoja, kaenj mojenj. Iwoi kuuya ii aasangoyanonj wangonj monjonj mende kolooro. Kawaajonj buju qaa kuuya ii mono kinj pombaa gejianonj kemero modaboroji, iikaenj moma kotiijenj. Kawaajonj niinonj qaana koi saanonj awasankaka qaganonj nama jewe mojanj. ²⁷ Oo kinj Agripa, Juuda eja gii gejatootoo yonoononj Buju Terewaa qaaya moma laarijanj me qaago? Ii moma laarijanj, iikaenj mojenj.”

²⁸ Poolnonj kaenj jero Agripanonj meleema jero, “Oo Pool, giinonj kambanj torodaamonj kokaamba uuna kuuna niinonj uuna meleema Kraistwaa alia koloowenagatiwaaajonj mojanj me? Kaenj romonjojanj me?”

²⁹ Kaenj jero Poolnonj meleeno, “Oo kinj, qaa koriga me toroga jewenagati, ii kilenj. Giinondeen qaagoto, keteda koi qaana geja ama mojuti, kuuya onjononj kaanagadeen Kraistwaa

* **26:23:** Ais 42.6; 49.6; 1 Kor 15.20

alauruta koloowutiwaajonj uusiinanonj moma kokaenj qama koolijen: Oo Anutu, uugia meleema onona niinonj koi laligojenji, mono iikawaa so koloowu. Gbado (tape) iikayadeenj onoo borganonj ubaatiwaajonj mende mojenj.”

³⁰ Kaenj meleeno kinjonj waaro gawana ano Bernaisi yorononj kaanagadeenj waari ano yonowo ragiti, iyonononj kuuya waagi. ³¹ Waama mesaonj kengi eja geria yonononj iyangiodeenj aminj moma kokaenj jegi, “Eja koi kanonj bologa monj mende ano naambaajonj eenj toonj gbadoonj mugi? Iinonj koomuwaa bunja koloowaatiwaa so mende kolooja, kaenj mojonj.” ³² Kaenj jen aminj moma Agripanonj Festus ijoro, “Siisakimbaanonj kembe qaana mindingoro dingowaatiwaajonj mende kaparanj koma qisinj jenagati eenj, mono saanonj isaninj kemenaga.” Kianj.

27

Pool wangononj oonji kanainj Room keno.

¹ Eja geria yonononj nonoojonj qaa kokaenj somongogi: “Nono wangononj uninj haamononj nangoro Itali kantrinsonj kembonja.” Qaa kaenj somongogi Pool ano kapuare eja tosaanja ii kawali galenj monj qata Julius iwaa borononj nonoonji. Julius iinonj manjaqege tuunj bakaya monj qata “Room Siisakimbaa manjaqege tuunj” qagiti, iikanonj manjaqege eja 100 yonoo galengiaga laligoro. ² Gomanj monj qata Adramitium iikanonja wangonj monj kanj Eisia prowinswaa kowe goraaya metetereenj wangonj doya motomotoonj kanonj kambaatiwaajonj ama jojoriroti, iikanonj uninj.

Unin opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kowenon kenin. Masedonia prowinswaa siti qata Tesalonaika iikanonja eja mon qata Aristarkus iinon koipunana kolooro motoon kenin.

³ Kema en waama kanon Saidon gomanon keunin. Keunin Juliusnon Pool ala men mun jen tegoro wango mesaon alauruta yonoonon kema injiira naa iwoiwaajon amamaaroti, ii ilaan mugi. ⁴ Iikanonja mombo kowenon kenin haamonon kana kembon jenin, iikaan baagenqa qen gilirotiwaajon bimooro toroqen wato qata Saiprus kawaa aasangoyanon kemen koorongon metetereen kenin. ⁵ Kenin haamonon nangoro kowe koton Silisia ano Pamfilia prowins woi ii uruugun Lisia prowinswaa siti qata Maira kanon keunin. ⁶ Keuma kanon kawali galenananon wango mon mokolooro. Wango iikanon lijiptwaa siti qata Aleksandria kanonja kan Itali kantrinon kemambaajon ama jojoriro. Ii mokoloon jen koton nonono iikanon unin.

⁷ Uma kowenon kenin haamonon saanon mende nangoro ween mamaga ii osonoson kenin. Kaen kenin tegoro kanon kupukapa koma kowe kanon Nidas taon kosianon keunin. Kosianon keunin haamo kotakota qen kaan baagen toroqen kembombaa kania somongoro. Somongoro bimooro Kriit watowaa masuya qata Salmone ii uugun kema wato gematanon kemen koorongon metetereen kenin. ⁸ Kowe goraaya kosere metetereen osiqosiwo kema laligon Lasea taon kosianon goman qata

“Wango suuluya iimasiinsiinawo, Fair Hafens” qamakejuti, iikanonj keuninj.

⁹ Iikanonj keuma kambanj koriga mesoqesoona laligoninj. Kaen laligoninj singisonjo soongbambaa kendonja qata Yom Kippur* iikawaa kambananonj tegoro haamoqege kambananonj mono kanj kuuro keuninj. Haamoqege kambananonj ejemba kowenonj kema “Tiwilaawombo,” jen wangogia somongonj laligonjkegi. Kawaajonj Poolnonj galenj meme qaa monj kokaen injijoro, ¹⁰ “Ejauruna, anana kowe qaganonj toroqenj kembombo. Kupukapa qaganonj kema tiwitiwilaa mokoloowombo. Raidimbononj qero wangonana janjoro esuhinaya sooro nononano kaanagadeenj komuwombo. Gomanj tanianonj kaenj kolooro iijenj.”

¹¹ Galenj meme qaa kaen jeroto, kawali galenananonj Poolwaanonj qaa ii qotogonj wango toya ano melenqeleenj loqa (steer) galenja yorononj “Saanonj kembonja,” jeriti, kawali galenananonj qaagara ii moma laariro. ¹² Gomanj qata “Wango suuluya iimasiinsiinawo” iikawaa wango doya ii haamoqege kambanj rarawaa so mende kolooro. Kawaajonj ama eja mamaganonj kembombaa qaa kotingonj kokaen jegi, “Koi rabombaajonj mojonana tiija. Saanonj opo sel horonj mororongogi kowenonj kembonja. Kema kaparanj koma laligonj kana kolooro Fiiniks wango dononj keubonaga. Iikanonj keuma haamoqege kambanj koi saanonj

* **27:9:** Yom Kippur korisoro kendonj ii Septembe tetegoyanonj me Oktobe kanakanaiyanonj amakeju.

rama laligonin tegowaa.” Wango do qata Fiiniks ii Kriit wato kawaa goraayanon ween kememetaagen eja. Kian.

Raidimbonon kowe mero boliro.

¹³ Kembombaa qaa kaen jegi haamonon osonoson kanain Saut waagenja qero. Qero “Saanon kema arenana otaan Fiiniks iibonja,” jen romonjon nama wangowaa kasa mindanja mesungi kouro. Kouro wangonon lolooro haamonon nangoro sosooda nunuano Kriit watowaa goraaya metetereen kosere kenin.

¹⁴ Kaen keninto, kamban mende koriro haamo esunja kotakota qata yoware, Noot listwaa raidimbon (momosia) kanon mono wato iikawaa qaganonga qen gilin nunun karo.

¹⁵ Nunun karo wangonana galen kombombaa-jon menj bimbimgogi haamo qen karotiwaagen kemambaajon amamaaro. Amamaaro mesaogi haamonondeen wango kuun menj wano anjo een keno utugon nonono lan kenin. ¹⁶ Utugon nonono laligon wato melaa mon qata Kauda kawaa gematanon Saut waagen kenin. Iikanon kema gomba kasanon somongogi wango gematanon apu koton karoti, ii aon oron kowenonga horonin mamaga bimooro kilen kaparan koma horonin kouro.

¹⁷ Gomba ii horonin kouro wango somatanon anin. Wangonon utugon jangowabotiwaajon monin kasa menj wango kokosiin somonjon kotiigi. Kaen kema kema sakasin bambaanja qata

Sirtis† iikanon kowe koria koriga mende eja. Nono iikanon kuun osiwombotiwaajon toroko monin. Kaen moninwaajon ama wangowaa opo sel iwoiya ii metogon kamaan ama wango galenkonkon mesaogi. Ii mesaogi haamonon wango kuun nangoro een lan keni. ¹⁸ Een lan keninto, raidimbon iikanon mono geriawo torogon qen utugon nonono. Kaen utugon nonono goman ano iikanon kanain wangowaa esuhina tosaana men kowenon giligi kemero. ¹⁹ Ween karoon kolooro kanon wangowaa ilawoila akadamuyawo ii angio men giligi kowenon kemero. ²⁰ Kaen memenjalin kema kema gomantiina ween mamaga iikanon ween me sengelao mon mende iinin. Raidimbon kanon kaanagadeen kotakota torogon qen ero. Qengadeen ero bimooro “Mono qaombona!” jen laaligo soomongowaajon moma uunananon kamaaro titiboronana tegoro rani.

²¹ Raidimbon uutanon kamban koriga kan laligon nembanene mon mende nenin. Kawaa-jon ama Poolnon batugianon waama nama kokaen injoro, “Ejauruna, niinon Kriit wato mende mesaowombaa gejanono injoweti, ono noonon qaa ii otaagi sokonaga. Kaen anin ti-witiwilaa koi kanon mono qanananon mende unaga. ²² Gejanonona mesaogito, keteda koi qam-banmamban qaa kokaen ononjen: Onoononga monon laaligoya mende tiwilaawaa. Ii qaagoto, wangogadeen tiwilaawaa. Kawaa-jon ono mono

† **27:17:** Sirtis ii Afrika kantri qata Libia iikaan baagen eja. Sirtis kanon kowe dutanon sakin bambaana bambaana eja.

qaqabunabunagia moma rabu.

²³ “Niinon ben qata Anutu iwaa buna koloon welenja qen laligojen. Gomantiinja gaon ewe iinon Siwe gajobaya mon wasiro noo koso-nanon kan nanja. ²⁴ Nama kokaen nijoja, ‘Pool, gii toroko mende moba! Gii saanon Room Siisakimbaa jaasewananon kena gosin gombaa. Moba! Anutunon keraqeeangoya qendeema goma ejemba kuuya giwo wanjonon motoon laligojuti, iyonoo laaligogia mono goo boroganon ano giwo nama monon mende komuwaa.’ ²⁵ Siwe gajobanon qaa nijoji, mono iikawaa so koloowaa. Niinon Anutu kaen moma laarin mujen. Kawaajon ejauruna, onjo mono qaqabunabunagia moma rabu. ²⁶ Kaen koloowaato, haamonon qen utitiin nonono wato mombaa goraayanon keubonatiwaa so kolooja.” Kian.

Gomantiinja 14 kolooro balon dodowigi.

²⁷ Wanjonananon Kowe Balon Batugaranon (Mediterranean Sea) iikawaa bakaya qata Adria Kowe iikanon een lan keno gomantiinja 14 kolooro. Ii kolooro gomantiinja biiwia kanon wanjo gawon meme eja yononon “Mono balon mon dodowijon,” jen uugianon kaen mogi. ²⁸ Kaen moma nama keda kasa mon aen kitiawo somongon giligi kemen kowe dusiita oosiro. Oosiro kowe korjaa jangoya kolooroti, ii 40 miita (120 fiit) kawaa so. Boronja mon torogon kema tani motoon ii kaanjadeen angi jangoya iikanon 30 miita (90 fiit) kawaa so kolooro mokoloogi. ²⁹ Ii mokolon wanjonananon jamo

toron batuyanon kuuwabotiwaajon toroko mogi. Kaen moma wangowaa kasa mindana 4 ii wango gematanonga isama oson men kamaan angi ano goman asariwaa-tiwaajon mamboma qama koolin ragi.

³⁰ Kaen ragito, wangowaa gawon meme eja yononon mondomondo qaa kokaen jegi, “Nono wango wanaagen wangowaa kasa mindana tosaana gilinin kemebaa.” Kaen mondon jen wango melaa, gomba mon wangononga metogon men kamaan angi kowenon kamaaro wango mesaon angobato men aasangoyanon olon koma kembombaajon angi. ³¹ Kaen angito, Poolnon kawali galej ano manjaqege eja ii kokaen irijoro, “Yononon wangonon mende meselatin nambuti een, onoo laaligo soomongowaa kania mon mende koloowaa.” ³² Kaen irijoro manjaqege eja yononon kema gombaa kasia kotogi anodeen keno gawon meme eja yononon olon koma kembombaajon amamaagi.

³³ Wengeran suluro kanon Poolnon korebore nene newutiwaa qambanmamban qaa jen koton onoma kokaen jero, “Ono mono kamban koriga uuwoi mamboma nembanene mon mende kisiriin laligogi kete ween 14:na kolooja. ³⁴ Kawaajon nii kokaen jen koton ononjen: Anana laaligonana somongowombaajon aon orowonati, iikanon esunana kamaawabotiwaajon mono kotiin nama qeangonin sokombaa. Kawaajon ono mono nembanene newu. Onoononga monnon mon selia mende tiwilaawaa. Wan jugia melaa mon ii mende totoon soowaa.”

³⁵ Kaen jen Poolnon bered men korebore yonoo jaasewangianon Anutuwaa dangisen jen moton kanain nero. ³⁶ Kaen nero iima kuuya yononon awasangia kamaaro kaanagadeen nene men negi. ³⁷ Nono wango uutanon mindirin jango 276 kawaa so laligonin. ³⁸ Yononon korebore nene nen nen timbiringogi. Kaen ama wangonon afaangowaatiwaajon wiit dumun kota taruyawo men giligi kowenon kemero. Kian.

Wangonon kowe toronon kuun osin jangoro.

³⁹ Goman ano balon iima ii mende moma kotogi. Mende moma kotogito, kowe wangona (bay) sakasinawo mon mokoloon iigi. Ii iima “Mono wango meleema batogon iikanon keubonaga,” jen qaa somongogi. ⁴⁰ Qaa kaen somongon nama wangowaa kasa mindanaa kasia kotogi suno mesaogi kowe dutanon ero. Ii koton iikanondeen leele melenqeleen (steer) loqa woi eroti, iyoroo kasagara isangi lolooro. Ii isama wango bataa opo selya horon mororongogi haamonon nangoro wango meleengi sakasinon baagen kenin. ⁴¹ Kaen keninto, wangonon kowe toronon kembabotiwaajon somongowombaajon amamaan mesaon giligi kema kuuro. Iikanon kuun wango wananon toronon qen osin kema kamambaajon amamaan raro. Kaen raro kowe sirinon wango goonanon kotakota gilin qen qosomosono.

⁴² Kaen kolooro jegi, “Kapuare eja yonoononga monon apu qen koton olon koma kembabo.” Kaen jegi manjaqege eja yononon kapuare eja nono kuuya nunuwombaajon mogi. ⁴³ Kaen

mogito, kawali galenananon Poolwaa laaligoya somongomambaajon moma manjaqege ejaurutanon kaen ambubotiwaajon angon koma onono. Angon koma onoma kokaen jen koton nonono, “Daen ononon kowe aotin kekembaa kania mojuti, ono mono wala lugun kemen kowe aotin kema goraayanon ubu. ⁴⁴ Yononon wala kengi tosanon gemagianon palan tapia qelanjin mewu me wangowaa kitia kania kania mokoloon iikawaa qaganon en kowe aotin kembu.” Kaen jen koton nonono tani kaen ama kuuyanon laaligonana somongon kowe goraayanon keudaboronin. Kian.

28

Malta watonon mamboma laligonin.

¹ Laaligonana somongon kowe goraayanon kouma kanon wato qata Malta qagi monin.
² Kounin konon kanain kamaaro goman olo-mooroto, Malta ejemba yononon ala awaa toon-toon koloon nonoma gere angi jero nunuanji korebore gere kosianon kema konama ranin.
³ Poolnon gere akado men kululuun borangon gerenon ano. Ii ano jero qato monon gere kukanon kosuro kouma borianon somongon kiro. ⁴ Mokolenon kaen somongon borianon mondon kamaan nano watowaa toya yononon iima iyangiodeen amin moma kokaen jegi, “Eja koi kowenonga laaligoya somongon kouroto, Songorinon kilen irona meleema laaligoya koton muro komuwaa. Kawaaajon mono unjuro koomu ejaga kolooja. Kaen moma kotiijon.”

⁵ Kaen jegito, Poolnon soromaan utugon nama giliro gere uutanon kemero Poolwaa selianon tiwitiwilaa mon mende kolooro. ⁶ Kaen jen iigigiin “Selia somariin osaawaa me uulanawo komun balonon tama kamaan kombaa,” kaen jen akakarin iima mamboma nanji. Kamban koriga mamboma nangito, Poolwaa selianon iwoi bologa mon mende kolooro. Kaen kolooro roromongia meleeno jegi, “Oo, eja koi mono ben ejaga kolooja.”

⁷ Malta sakasinon kouma lan uun kosianon nene gawon balon koria koria ano bao bulmakao tuuna tuuna egi iinin. Ii watowaa eja pongia qata Publius iwaanona ero. Balon toya iikanon koma horon nonono mirianon unin ukalen qaganon kalan koma nonono iwo ainjolon ranin ween karoombaa so keno. ⁸ Ranin Publiuswaa mananon selegere ano kerauru sayawo ji (dysentery) kanon kiro dunnondeen ero. Ero Poolnon iwaanon kema qama koolin boria wananon ama men qangoro. ⁹ Kaen kolooro iikanondeen ji ejemba tosaana kuuya wato iikanon egiti, iyononon kaanagadeen kougi Poolnon Anutu qama kooliro qangogi. ¹⁰ Yononon kalen kania kania mamaga nonoma iikaana kanon goda qen nonoma laligogi. Kanagen wangonon ubombaajon anini, kamban iikanon kowe qaganon kana laaligowaa iwoiyaajon amamaanini, ii men nonoojon wangonon angi. Kian.

Malta mesaon kema Room sitinon keunin.

¹¹ Koin karon tegoro wango mon qata “Ben Sunesune” mokoloogi. Wango iikawaa wananon

sunesune benwoi qagara Kastor ano Poluks yoroo unqagara menjereŋgoŋ anŋi nani. Wanŋo kanon Iijipt kantriwaa siti qata Aleksandria iikanonŋa karo wato kanon somonŋon haamoqeŋe kambanŋa ii ragi. Ii ragi tegoro unin opo sel horon mororonŋogi haamonon nanŋoro mesaon keniŋ. ¹² Kema kema siti qata Sairakyus kanon keuma balonon kamaan ween karoon raniŋ. ¹³ Rama wanŋonon unin opo sel horon mororonŋogi kema Regium sitinon keuniŋ. Keuma en waama haamo Saut waagenŋa kanaiŋ qero. Qero kema ween boria woi kolooro kanon Room leegen Puteoli taombaa wanŋo donon keuniŋ.

¹⁴ Keuma kanon uumeleen alaurunana tosaanŋa mokoloon injiiniŋ. Injiiniŋ kokaen qisin nononŋi, “Onŋo saanon nonowo sonda motoonŋo laligowuyaga me qaago?” Qisin nononŋi “Saanon,” jen yonowo laligonin. Laligonin tegoro onomesaon Room sitinon unin. ¹⁵ Uumeleen alaurunanananon Room siti laligogiti, iyononon kaninŋiwaa buju qaa mogi. Ii moma mokoloon nonombombaajon tosiaon waama (kana 43 mail kan) goman qata Apius Forum maaket iikanon kagi. Tosiaon (33 mail kan) goman qata Ala miri karoon, iikanon kan mokoloon nononŋi aitonŋonin. Aitonŋon Poolnon “Anutu dangisen!” jen mepeseen uuta qeangoro. Kian.

Poolnon Room rama Juuda ejemba uugia kuro.

¹⁶ Room sitinon kouma kanon Poolnon miri monon anodeen rabaatiwaajon jen tegon mugi manjaqeŋe eja monon galeŋ men mun laligoro.

17 Kaen jen tegon mugi miri iikanon raro ween karon tegoro Juuda ejemba geria koma horon onono kan ajoroogi. Ajoroogi Poolon kokaen injoro, “Alauruna, niinon ananaa Juuda ejemba tuunana mende qetama kazi ama onombe me ambosakonurunana yonoononga nanamemen moma laligojoni, ii mende men boliwe. Kaen qaagoto, kilen Jerusalem sitinon qelanjin noma somongon noma kapuare mirinon noongi rabe Room gawman yonoo boro-gianon noongi. 18 Noongi borojan men kianaa qisin gosigi qeangoro. Niinon iwoi bologa mon mende ama koomuwaa buna koloowenagatiwaa so mende kolooro. Yononon kaen iima koton isama nombombaajon mogi.

19 * “Kaen mogito, Juuda jotamemeya yononon Judia kanon qaa ii qewagon tuarenjen angi. Kaen angi sisau koloon bimooro niinon kana mongama mon mende mokolon kokaen kaparan koma qisiwe, ‘Niinon saanon Room sitinon kembe Siisakinjon qaana mindingoro dingowaa.’ Kaen qisiwe wasin nongi koi kawe. Neenaa Juuda tuun yononon kazi ama nongito, kilen yonoo selegianon qaa bologa mon kuun jen onomambaajon mende mojen. Kaen qaago. 20 Anutunon eja mon koloowaatiwaa soomongo qaa nonono Israel nononon qaa iikawaa hona koloowaatiwaa-jon mamboma jejeromonromon amakejoni, niinon mono eja soro iwaajon ama gbadoon nongi gbado (tape) koi bosinjen. Kiana kaen. Kawaa-jon ama kete iniima qaa qaa ama amin mobom-

* 28:19: Apo 25.11

baajon koma horon onombe koi kagi ajoroojon.”

²¹ Kaen injoro moma jegi, “Judia balonon goojon qaa jen laligogito, nonoojon tere mon mende angi karo iinin. Kaanagadeen alaurunananon iikanon koi kagiti, iyonoononga monon goo qaa buju me sundu bologa mon mende jegi monin.

²² Ii mon mende jegi moninto, uuganon qaa eji, nono ii saanon mobombaajon mojon. Goonon Nazaret paati tuun iikawaa qaaya ii balon so jegi ejembanon qotogogi leelee iikanon niinongiinon qaa mamaga jen kazi amakeju. Paati tuun iikawaa bujuya ii gejanananon kaen kemero mon.”

²³ Kaen jen Poolnon qaa mombo jewaatiwaa kamban mon arengogi. Ii arengogi Juuda ejemba jaasoononon kamban iikanon kan Pool miri raroti, iikanon ajoroogi. Ajoroogi umugawodeen kanain Anutu bentotonaa kania jen asarin laligoro goman tiro. Jiisaswaa kania moma yagon moma laarin uuwoi mesaowutiwaajon kaparan koma uukuukuu men onoma laligoro. Wala Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere weengon qaa iikanonadeen kanain Jiisaswaa kania inisaama iikanon qendeema nanon jen laligoro. ²⁴ Buna qaa kaen jen laligoro tosanon uuwoi mesaon moma laarigito, tosanon ii mende moma laarin tompin laligogi. ²⁵ Angia uumotoon mende ama aon batugianon roromongo tuun woi koloon deem-bombaajon angi. Deembombaajon angi Poolnon qaa kokaanagadeen injoro, “Unu Toroyanon qaa mon gejatootoo eja Aisaiawaa uutanon sane qero

ambosakonjurugia injijoroti, ii mono onoo saregiaga tororo jero. ²⁶ *Aisaianon qaa ii kokaen jerota eja,

‘Gii mono ejemba tuun koi yonoonon kema kokaen injijona mobu:

Ono gejagia ama qaa onanon momago kania moma bimbimgon kilen mende moma asariwuya.

Jaagianon uun iwoi onanon iimago kania iima bimbimgon kilen mende iima kotowuya.

²⁷ Ejemba tuun koi yonoo uugianon mono kotiin gojoma eja.

Gejagianon qaa moma bimbimgon jaagia komujulaan laligoju.

Kaen mende koloowuyagati een, mono jaagianon iwoi saanon iima koton gejagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleengi niinon ii saanon men geangon onombenaga.’ ”

²⁸ Poolnon qaa ii jendaboron kokaen injijoro, “Kawaajon ono mono qaa kota koi saanon moma yagowu: Anutunon hamoqeqewaa Buja qaaya ii mono waba kantri yonoonon ano kembaa. Yonoonon keno yononon ii saanon geja ama mobuya.” ²⁹ (Poolnon kaen jendabororo Junda yononon angiodeen geriawo jenonkooli ama niinongiinon amigi uma kamaan ano mesaon kenji.)

³⁰ Poolnon iyanajon miri mon tatawaga sewana men iikawaa uutanon gbani woi

* **28:26:** Ais 6.9-10

kuuyagadeen en laligoro. Iikanon laligon ejemba daen yononon iibombaaon kagiti, iinon ii kuuya saanon koma horon onoma laligoro. ³¹Awasaŋkaka qaganon nama Anutu bentotonaa kania jen asarin uukuukuu men onoma laligoro. Pon Jiisas Kraist moma mubutiwaajon Anutu hamoqeqewaa kania kuma onoma laligoro. Kaen laligoro monon mende qotogon muro laligon kouma laligoro. Kian.

**Uumeleembaa Bunja Tere Soomongo Gbilia
The New Testament and portions of the Old
Testament in the Borong Language of Papua New
Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long
Niugini**

Copyright © 2002, 2011 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Borong

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

63589f8b-9426-5ce2-9520-ca0cf2b65c47